

BÖLÜM 1

Kemalist Ekonominin Kilometretaşları:

"ATATÜRK'ÜN EN BÜYÜK DEVRİMİ"

(1) Numaralı Kilometretaşı:

Mustafa Kemal, 17 Şubat 1923 günü (İsmet Paşa, barış görüşmelerinin kesildiği Lozan'dan trenle geri dönerken) İzmir'de topladığı İktisat Kongresi'nde,

"Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır"

derken ve iktisat programını

"memleketin ihtiyacına mutabık esaslı program"

olarak tanımlarken, bu programın üzerinde bütün milletin

"müttehit ve hemahenk"

olmasını istemişti.

(2) Numaralı kilometretaşı:

Mustafa Kemal, 12 Eylül 1932 günü, yeni İktisat Vekili'ne çektiği telgrafta

"içtimai heyetimizin bütün işbölümleri sahiplerini ... bu yolun elele vermiş omuz omuza dayanmış bir hedefe doğru yürüyen samimi yolcuları yapmak" yönteminin "devletin iktisat işinde yorgunluğunu azaltmak ve muvaffakiyet zamanını kısaltmak için tek çare"

olduğunu yazmıştı.

(3) Numaralı Kilometretaşı:

Atatürk'ün talimatı ile 22 Eylül 1935 günü İktisat Vekili; İzmir Panayırı açış konuşmasında devletçiliği tanımlamış, devletçiliğimizin "tercüme" bir sosyalist sistem olmadığını, ferdin hususi teşebbüsünü esas aldığını ancak (o günkü şartlarda - yıl 1935) ferdin yetişemediği alan ve dönemlerde devletin ekonomiyi eline alması gerektiğini ve bu sistemin liberalizm de olmadığını, vurgulamıştı.

Bu üç paragrafın özeti bugün "Karma Ekonomi" olarak tanımladığımız Atatürk'ün "Ekonomik Kalkınma Devrimi"dir.

(4) Numaralı Kilometre taşı:

Atatürk, 10 Kasım 1937 akşamı,

"Millete yepyeni bir program bildirdiniz. Bu program benim millete vadettiğim hususlardır. Ben milletle beraber [bu programın] nokta nokta tatbik edildiğini takip edeceğim"

diyerek o güne kadar uygulanan iktisat programına "yepyeni hususlar" eklediğini ifade etmiştir.

(5) Numaralı Kilometre taşı:

Atatürk, 17 Kasım 1937 günü Pertek'te, önemli bir hedef koymuştur: Yirmi şeker fabrikası (o tarihte 4 fabrika var) ve şekerin ekmek kadar kolay alınır hale gelmesi:

"Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkarmaz ve şekerini ekmek kadar kolay alınır hale getiremezsek, gülbüz çocuklara hasret kalırız"

(6) Numaralı Kilometre taşı:

Atatürk, 17 Eylül 1938 günü,

"memleketin bütün menabii kuvvesini seferber ederek gerçekleştirin bu kalkınma planını. Savaş geliyor. Vaktimiz dardır. İktisaden kuvvetli olmalıyız"

diyerek gelmekte olan savaş karşısında yatırımların tamamlanmasının önemi üzerinde durmuştu. 1 Kasım 1938 günü TBMM'de okunan Açış Nutku'nda, ilan edilen yeni kalkınma planının (4 Senelik 3 Numaralı) ana hatlarını açıklamış ve Meclis'den bu plana yardımcı olmasını istemişti. Bu istek Atatürk'ün gerçek vasiyetidir. TBMM'ne "En büyük devrime" sahip çık, demiştir. Oysa plana kimse sahip çıkmamıştır. Önce iptal sonra yok etmişlerdir.

ATATÜRK'ÜN CUMHURİYET DEVRİMLERİ

Hedefi, Ruh ve Zihniyet değişikliği olan Kemalizm'in, bu hedefe ulaşabilmesi için, daha önce gerçekleştirilememiş değişimleri başarması gerekiyordu. Bunun için de *devrimlere* ihtiyacı vardı. İşte Kemalizm'i *başka* yapan buydu: Devrimleri düşünebilmek, ilan etmek ve cesaretle uygulamak. Önce kısa bir kronoloji:

DEVRİMLERİN KRONOLOJİSİ

A - Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili Siyasi Devrimler

- 1 Kasım 1922 – Saltanatın kaldırılması (Lozan öncesi)
- 24 Temz. 1923 – Lozan
- 29 Ekim 1923 – Cumhuriyet'in ilanı (24 Temmuz 1923 Lozan'dan sonra)
- 3 Mart 1924 – Halifeliğin kaldırılması (İlk adım – Osmanlı ile bağlar kopuyor)
- 5 Haz. 1926 – Türkiye-İrak-İngiltere arasında Türkiye - Irak sınırı hk antlaşma. Bu antlaşma ile Musul sorunu da noktalanıyor
- 27 Ekim 1930 – Yunanistan ile Antlaşma (ATATÜRK – Venizelos)
- 18 Temz. 1932 – Türkiye, davet üzerine Cemiyet-i Akvam üyesi
- 8 Şubat 1934 – Balkan Antantı
- 21 Temz.1936 – Montreux
- 1 Ocak 1938 – Sadabad Paktı'nın TBMM tarafından tasdiki
- 14 Eylül 1938 – Nyon Konferansı (18 Eylül 1938'de TBMM tasdiki)
- 2 Eylül 938 – Bağımsız Hatay Türk Devleti

Ahmet Şükrü Esmer 29 Ekim 1938 günü şöyle yazmıştır ¹

“... bu anlaşma (Hatay) ile Türkiye'nin hiçbir devletle en ufak bir ihtilafı kalmamıştır.”

*

¹ ULUS Gazetesi 15. Yıl Özel İlavesi'nde “Lozan-Montrö-Hatay” başlığı altında

B - Toplumsal nitelikte Devrimler

- 1- Şapka İktisası (giyilmesi) Hakkında Kanun (25 Kasım 1925)
- 2- Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine (kapatılmasına) ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (30 Kasım 1925)
- 3- Beynelmilel (uluslararası) Saat ve Takvim Hakkındaki Kanunların Kabulü (26 Aralık 1925). Kabul edilen bu kanunlarla Hicri ve Rumi Takvim uygulaması kaldırarak yerine Miladi Takvim, alaturka saat yerine de uluslararası saat sistemi uygulaması benimsenmiştir.
- 4- Beynelmilel (uluslararası) Erkamın (Rakamların) Kabulü Hakkındaki Kanun (20 Mayıs 1928)
- 5- Ölçüler Kanunu (1 Nisan 1931). Bu kanunla ölçü birimi olarak uygar ulusların kullandıkları metre, kilogram ve litre kabul edilmiştir.
- 6- Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun (26 Kasım 1934)
- 7- Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun (3 Aralık 1934). Bu kanunla din adamlarının, hangi dine mensup olurlarsa olsun, mabet ve ayinler dışında ruhani kisve (giysi) taşımaları yasaklanmıştır.
- 8- Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)
- 9- “Kemal Öz Adlı Cumhurreisimize Atatürk Soyadı Verilmesi Hakkında Kanun” (24 Kasım 1934)
- 10- Kadınların medeni ve siyasi haklara kavuşması:
 - a) Medeni Kanun'la sağlanan haklar (17 Şubat 1926)
 - b) Belediye seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan kanunun kabulü (3 Nisan 1930)
 - c) Anayasa'da yapılan değişikliklerle kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması (5 Aralık 1934)

C – Hukuk Sistemine getirilen Devrimler

1 - Şeriye Mahkemelerinin Kaldırılması ve Yeni Mahkemeler Teşkilatının Kurulması Kanunu (8 Nisan 1924)

2- Türk Medeni ve Borçlar Kanunu (17 Şubat 1926)

3- Ceza Kanunu (1926)

4- Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu (1927)

5- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (1929)

6- İcra ve İflas Kanunu (1923)

7- Kara ve Deniz Ticareti Kanunu (1926, 1929)

Dini hukuk sisteminden ayrılarak laik çağdaş hukuk sisteminin uygulanmasına başlanmıştır.

1924 – 1937 – Mecelle'nin kaldırılması ve Laik Hukuk Düzeni

D – Eğitim ve Kültür Sistemine getirilen Devrimler

1- Tevhid - i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu (3 Mart 1924). Bu kanunla Türkiye dahilindeki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

2- Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun (3 Kasım 1928)

3- Türk Tarihi tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu (12 Nisan 1931). Cemiyet daha sonra Türk Tarih Kurumu adını almıştır (3 Ekim 1935). Kültür alanında yeni bir tarih görüşünü ifade eden kurumun kuruluşu ile ümmet tarihi anlayışından millet tarihi anlayışına geçilmiştir.

4- Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu (12 Temmuz 1932). Cemiyet daha sonra Türk Dil Kurumu adını almıştır (24 Ağustos 1936). Kurumun amacı, Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.

5 – Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (bir tarım üniversitesi niteliğinde) açıldı, 30 Ekim 1933.

6- İstanbul Darülfünunu'nun kapatılmasına, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yeni bir üniversite kurulmasına dair kanun (31 Mayıs 1933). İstanbul Üniversitesi 18 Kasım 1933 günü öğretime açılmıştır.

E – Ekonomik sisteme getirilen Devrim niteliğinde değişiklikler

1925 – Aşarın kaldırılması (27 Şubat)

1925 – Sanayi ve Maadin Bankası (daha sonra Sanayi ve Kredi - 1932 ve SÜMERBANK – 1933) olacak

1926 – Emlak ve Eytam Bankası

1927 – Sanayi Teşvik Kanunu

1933 – SÜMERBANK

1933 – Belediyeler (İller) Bankası

1935 – ETİBANK – MTA - EİE

1934 – 1938 – Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Uygulaması (Karma Ekonomi)

1. Teşrin Nutku: 1 Kasım 1937 TBMM Açış Nutku – 16 Sayfa.

Önceki 14 nutuk ortalama 4.5 sayfa (Bkz: Dipnot - Giriş bölümü sayfa 5
16 sayfanın 10 sayfası ekonomiye ayrılmış – yeni kalkınma planı isteniyor

2. Teşrin Nutku: Bayar’ın Hükümet Programı

10 Kasım 1937 ATATÜRK (Bayar’a hitaben):

“Millete yepyeni bir program bildirdiniz.

Bu program, benim millete vaat ettiğim hususlardır”

1938 – Denizbank

1938 – Halk Bankası ve Halk Sandıkları

YENİ KALKINMA PLANI: 1938 Kalkınma Planı (4 Senelik 3 Numaralı Plan)

(ATATÜRK 17 Eylül günü onaylıyor ve 18 Eylül 1938 günü Anadolu Ajansı aracılığı ile ilan ediliyor. Bkz. 19 Eylül 1938 tarihli ULUS Gazetesi - EK)

1 Kasım 1938 – TBMM Açış Nutku’nda ATATÜRK’ün Kamutay’a talimatı:

“4 Senelik 3 Numaralı Plan’a sahip çık”

16 Şubat 1939 Yeni Cumhurbaşkanı: (el yazısı ile tuttuğu notlardan)

“Hükümet için Teşrin Nutukları ve sonraları baştan başa sansasyon ve demagoji oldu...”

“Asıl mesele Celal Bayar’ın mali ve iktisadi politikası idi Demagojiye fazla yer vererek başlamış olan bu politika...”

“Atatürk zamanında geçen bu usul artık düzelmek lazım idi.”

Yeni Hükümet (Refik Saydam), 31 Mart 1939 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 4 Senelik 3 Numaralı plandaki yatırımlardan sarfinazar ediyor. Türkiye’de yatırımsızlık dönemi başlıyor ve 14 Mayıs 1950’ye kadar devam ediyor.

Cumhuriyet Devrimlerinin yorumu için Falih Rıfkı Atay'ın 1952 yılında ² kaleme aldığı ÇANKAYA kitabına dönüyorum:

“2 Mart'ta (1924) Grup toplantısı yapılarak yeni kararlar verilecek ve 3 Mart'ta, Türkiye'yi Ortaçağa bağlayan bütün köprüler atılacaktı.

“3 Mart Devrimi, İkinci Büyük Meclisi'ne şu üç teklif ile gelmiştir:

- 1 – Hilafetin ilgasına ve hanedan-ı Osmani'nin Türkiye haricine çıkarılmasına dair Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının teklif-i kanunisi*
- 2 – Şer'iyeye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye Vekaletlerinin ilgasına dair Siirt mebusu Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının teklif-i kanunisi*
- 3 – Tevhid-i tedrisat hakkında Saruhan mebusu Vasıf Bey ve elli arkadaşının teklif-i kanunisi...*

Halife ve bütün hanedan o gece Türkiye topraklarını terk ettiler.”

Kemalizm'in tanımını bence en doğru yapan Falih Rıfkı Atay, devrimleri de hem bizzat yaşamış, oluşturulmasına katkıda bulunmuş hem de yazmıştır. Kendisini bu nedenle önemsiyorum. 3 Mart 1924 günü Türkiye Cumhuriyeti, her ne kadar 20 inci yüzyıla adımını atmış sayılmazsa da, “Ortaçağ ile ipleri kopardığı” deyimini doğrudur.

Atay,

“Ankara, ATATÜRK'ün büyük işleri ve eserleri arasındadır.”

diyerek önemli bir gerçeğe parmak basmıştır. 9 Ağustos 1938 tarihli The Times Turkish Number'ın yayımladığı gün gazetenin başyazısında şöyle bir tespit vardır:

“Kemal ATATÜRK'ün ülkenin başkentini Constantinople'dan Angora'ya taşınması dahiyane bir fikir idi. Yabancı saldırılarına açık eski başkent yerine Anadolu'nun yüksek yaylasındaki Angora'ya. Yüksek yaylanın, insanı canlandıran atmosferinde feasible (yapılabilir) olan devrimci gelişmelere, eski başkentten çağdaşı gelenek ve yolsuzluklar ile yüklü cesaret kırıcı atmosferinde başlanamazdı bile.”

Ancak Jansen'in hazırladığı Ankara imar planının uygulanamaması karşısında Atay şöyle yazmıştır:

“Sabit olmuştur ki, Mustafa Kemal, şapka ve Latin harfleri devrimlerini başarabilecek kadar kuvvetli bir idare kurmuş, fakat bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette bir idare kuramamıştı.”

² Atay'ın ATATÜRK hakkında bir kitap yazmak için 1952 yılını beklemiş olmasını yadırgıyorum. Ben olsam 11 Kasım (1938) günü yazmaya başlar en çok bir ay içinde bitirirdim.

“Çünkü bu, ATATÜRK’ün devrimleri ile halletmeğe çalıştığı medeniyet ve kültürün meselesidir.”

ATATÜRK’ün yeterli ölçüde diktatör olamadığı için Jansen Planı’nın dejenere olduğundan hayıflanan Atay, bu son cümleden sonra, başka bir konuya geçer: “Şimdi İsrail Akdeniz kıyılarında ...” Dolayısı ile Atay, bu son cümle ile konuyu noktalamıştır.

Atay’ın bu görüşüne katılmadığımı belirtmek istiyorum...

İyi ki, ATATÜRK, Hitler gibi diktatör olmadı (*olamazdı – yapısı müsait değildi*). Jansen’in planının dejenere olması çok daha önemsiz...

Hangisi daha önemli?

İdare’ye, Jansen Planı’nı *Hitlervari* bir yöntemle dayatan bir ATATÜRK mü?

Yoksa *Kemalist-demokrat* bir Atatürk mü?

Atay’ın devrimler hakkındaki yorumlarını alıntılamaaya devam ediyorum:

*

KANUNLAR

‘30LU YILLARDA DEVLETİN YAPILANMASI

Çıkarılan önemli kanunlar:

1. 1 Haziran 1933 tarihinde 2186 sayılı kanun ile DEVLET HAVA YOLLARI kuruldu.
2. 3 Haziran 1933 tarihinde 2262 sayılı kanun ile SÜMERBANK kuruldu.
Görevi: Devlet Sanayi Ofisinden devraldığı sanayi tesislerini işletmek, Yeni Plan çerçevesindeki sanayi tesislerini kurmak ve işletmek.

Kuruluş Sermayesi: 20 Milyon TL
1934 yılında sermaye: 62.5 Milyon TL
1937 yılında sermaye: 85.5 milyon TL
3. Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanun 2284 – 1933
Faaliyete geçişi 27 Ocak 1938 Halk Sandıkları olarak. Banka olarak daha sonra.
4. Kasım 1933’de İller Bankası kuruldu. Kuruluş Kanunu No 2301
Kuruluş Sermayesi 1 500 000 TL
5. 20 Haziran 1935 tarihinde 20 Milyon TL sermaye ile ETİBANK kuruldu.
Görevi: Madenlerin işletilmesi, memşleketin elektrikleştirilmesi
6. 22 Haziran 1935 tarihinde 2804 sayılı kanun ile MTA kuruldu.
7. 24 Haziran 1935 tarihinde Elektrik İşleri Etüt İdaresi
8. 5 Haziran 1936 Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü kuruldu – 2997 sayılı kanun
9. 15 Haziran 1936 İş Kanunu kabul edildi.
10. 18 Şubat 1937 Orman Kanunu kabul edildi.
11. 30 Aralık 1937 tarihinde DENİZBANK kuruldu – 3796 Sayılı Kanun
12. 13 Ocak tarihinde TİGEM kuruldu – 3807 Sayılı Kanun

13. 27 Ocak 1938 tarihinde “Türkiye ile İran arasındaki Hudut Hattı’nın Tashihine müteallik Anlaşmanın Tasdikine Dair Kanun” kabul edilmiştir. 3819 Sayılı Kanun. Bu konu 1930 yılında Ağrı dağı isyanında Atatürk’ün talimatı ile yeni Büyükelçimiz M. Hüsrev Gerede ile İran Hükümeti arasında kararlaştırılmış, 1934 yılında imzalanmıştır. Devletin işleyiş hızı hk fikir veriyor.
14. 28 Mayıs 1938 tarihinde “Milli Müdafaa İhtiyaçları için 125.5 Milyon Liraya kadar Taahhüde Girişilmesine dair Kanun kabul edildi” 3919 Sayılı Kanun.
15. “Sermayesinin Tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadi Teşekillerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri hakkında Kanun” kabul edildi – 4 Temmuz 1938, 3950 Sayılı Kanun. Bkz sh.....
16. 9 Temmuz 1937 tarihinde Mahrukat Kanunu kabul edildi – 3955 Sayılı Kanun
17. 13 Temmuz 1938 tarihinde TMO kuruldu – 3958 Sayılı Kanun
18. 14 Temmuz 1938 tarihinde Avukatlık Kanunu kabul edildi – 3959 Sayılı Kanun
19. 14 Temmuz 1938 tarihinde Cemiyetler Kanunu kabul edildi – 3959 Sayılı Kanun.
20. 15 Temmuz tarihinde “Londra’da 27 Mayıs 1938 tarihinde İngiltere Hükümeti ile imza edilen Müzeyyel Kliring anlaşması ve 6 milyon Sterlinlik Teslihat Kredi Anlaşması ile Exports Credits Guarantee Department ile imza olunan on milyon Sterlinlik Kredi Anlaşmasının tasdiki hakkındaki Kanun” kabul edildi – 3960 Sayılı Kanun.
21. 16 Temmuz 1938 tarihinde Af Kanunu kabul edildi – 3961 Sayılı Kanun
- Devletin bütçesi 300 milyon TL (1938) 1 \$ = 1.27 TL - 1 gr altın 159 krş
- Türkiye İş Bankası’nın sermayesi 5 milyon TL, mevduatı 40+ milyon TL
Tarih: 26 ağustos 1938.
- 1938 GSMH 1 896 milyon TL Nüfus 17 milyon Kişi başına GSMH: \$ 88

Not: 1.11.1937 tarihine kadar T.C.’de 3713 kanun çıkarılmıştır. Ortalama 265 kanun/yıl. 1.11.1937- 1.11.1938 döneminde ise 359 kanun çıkarılmıştır.

Şark Raporu:

F İ H R İ S T

	Sayfa	
Mukaddeme (Giriş)		3 Farklı
Muamele	3 – 4	
Toprak Tevzii (Dağıtım)	4 – 5	
General Abdullah Alpdoğan		5
Bürokratik Zihniyet ve Ekonomi	5 – 6	
İdarei Hususiyeler ve Ekonomik	6	
İran transit yolu	7	
Doğu İllerindeki İktisadi Müşahedelerimiz ve Tekliflerimiz		7
Derhal başarılması mümkün olan teşebbüsler	8	
Hayvancılık	8	
Sovyetlerle münasebet	8	
Şarkta Sovyetlerle ticari vaziyet	9 – 10	
Kapılar	10	
Sovyet Dış Ticaret Monopolu ve Biz	11	
Şarkta bir Service Public Şirketi		12
Finansman	12 - 13	
Et sanayii	14	
Deri	14 – 15	
Hayvan İslahında Yapılacak İşler	15 – 17	
Pamukculuk	17 21	
Taze Meyvacılık	22	
Kuru Meyvacılık	23 – 24	
Sınai Zer'iyat	24 - 25	
Çay Zer'iyatı	25 – 26	
Karadeniz Mıntıkasında Yumurtacılık		26
Şark Mıntıkasında Kurabileceğimiz Zırai Sanayi Şubesi	27	
Beşinci Şeker Fabrikası	27	Erzurum'da ve
Diyarbakir'de Silo İnşası	27	
Silolar ve Varant Muamelesi	27	
Madenlerimizin Araştırma ve İşletilmesi		28
Nakliyat İşleri	28 – 35	
Şark'ta İmar Hareketi ve İnşa Malzemesi İhtiyacı	36 - 39	
Tereyağı ve Peynir İşi	39 – 41	
El Sanayii	40 – 42	
İran'dan Petrol ve Benzin Sursu Olarak İstifade	42 – 43	
Ekler: Ek 1 – Ek – 5		

*

10.XII.1936

YÜKSEK BAŞVEKALETE

Mukaddeme (Giriş)

Doğu İleri bizim rejimimize gelinceye kadar kat'î bir tarzda hakimiyetimiz altına girmemiştir. Geçmiş hükümetler, halk üzerindeki hakimiyetlerini ağalar ve şeyhler vasıtasile yürütmek istemişlerdir. Ağalar ve Şeyhler soyduklarının bir kısmını Hükümet erkanına vermek suretiyle müşterek idare-i maslahat devri yaşanmıştır.

Şark'ta bugün için dahi tamamen yerleştiğimiz iddia olunamaz. İstinat edeceğimiz en mühim kuvvet: Ordumuz ve Jandarmamızdır. Bu iki mühim kuvvetin inzibati ve modern zihniyetle idaresi karşısında iftihar duymamak kabil değildir. Geçen sene, Başvekilimiz İsmet İnönü'nün seyyahatından sonra idari ve mali sahalarda da yapılmaya başlanılan yenilikler göze çarpmaktadır. Yeni işe başlamış münevver kaymakamlar, tahsil görmüş yeni malmüdürleri karşımıza çıkmışlardır. Hükümet teşkilatının esasları kurulmaya başlanmış demektir. Mali sistemde de ilerlemiş tedbirler görülmüştür.

Ahz-ı asker (askere alma) muamelelerinin intizam dahilinde yürütüldüğü, vatandaşlar arasında bir kısım müstesna vatan hizmetlerinin umumileştiği alakadarlarca ifade edilmiştir. Devlet cihazının muntazam yürüyebilmesi için lazımgelen elemanlar hazırlanmaya doğru istikamet almış demektir.

Hükümet binaları bilhassa kazalardakiler pek perişandır. Bu binalar içinde uzun müddet oturup çalışanların enerji ve muhakeme kabiliyetlerini kaybedeceklerinden korkulur. Yeni eleman, yeni bir zihniyetle yerleşmeğe çalıştığımız bu muhitlerde muntazam hükümet dairelerinin, memur ailelerinin ikametgahlarının inşası mühim bir mesele halindedir. Devlet otoritesinin teessüsü için bu da bir zarurettir.

Farklı muamele

Doğu İllerinde hakimiyet ve idare bakımından göze çarpan bariz bir hakikat vardır: Şeyh Sait ve Ağrı isyanlarından sonra Türklük ve Kürtlük ihtirası karşılıklı şahlanmıştır. İsyen edenleri tenkil etmek (cezalandırmak) için şiddetin manası anlaşılır ve yerindedir. İsyandan sonra, fark gözetmeksizin idare etmek de, bundan ayrı ve mutedil bir sistemdir.

Müşahdelerime (gözlemlerime) göre, Kürtçe konuşan vatandaşlarımızın hayatında dahi zindeği (canlılık) vardır. Faaliyet vardır. Bu husus kendilerinde ve çocuklarında nazarı dikkati celp etmektedir. Esasen mevzuubahs etmek

istediğim hayatiyetin en kat'i bir delili de buldukları boş ve bereketli yerlere derhal hiç bir taraftan müzaheret (yardım) görmeden yerleşmiş ve işe başlamış olmalarıdır.

Hariçten sokulmağa çalışılan politikanın muzır cereyanlarını kırmak ve bu yurtdaşları ana vatana bağlamak için devamlı çalışmak ister. Kendilerine, yabancı bir unsur oldukları resmi ağızlardan da ifade edildiği takdirde, bizim için elde edilecek netice, bir aksülamelden (tepki) ibaret olabilir. Bugün Kürt diye bir kısım vatandaşlar okutturulmamak ve devlet işlerine karıştırılmamak isteniliyor. Ve daha doğrusu bu kısım vatandaşlar hakkında ne gibi bir sistem takip edileceği idare memurlarınca vazih (açık) olarak bilinmiyor. Bunu bir sisteme bağlayarak, kendilerine sarıh talimat verilmesini çok yerinde ve faydeli (yararlı) bir tedbir olarak telakki etmekteyim (düşünmekteyim). Hiç olmazsa bu suretle tereddüdlere ve zati içtihatlarla müstenit (özel görüşlere dayalı) keyfi hareketlerin önüne geçilmiş olur.

Toprak tevzii (dağıtımı)

Şark vilayetlerinde toprak tevzi etmenin, halkı toprak sahibi kılmanın ehemmiyeti aşıkardır. Gayemiz bunları sadece toprak sahibi yapmakla iktifa etmekte değildir. Mümkün olduğu kadar kredi vasıtalarını, istihsal (üretim) imkanlarını da aynı zamanda vermek lazımdır. Mahsullerinin (ürünlerin) satışlarını da temin etmek icap eder. Bu suretle Hükümet ağaların yerini alır ve bu tarzı hareket halkla Hükümeti birbirine bağlar. İstihsal vasıtası mes'elesinde "mümkün olduğu kadar" kaydını koydum, bu muvaffakiyetin esası olmakla beraber, sadece toprak isteyen, üst tarafını kendilerinin hallededeceğini söyleyen köylülere de rastladım.

Vaktile yapılmış olan arazi tevziatının bir kısmında bazı yolsuzluklar olduğu iddia ediliyor. Diyarbakır'a gelirken bir köy halkı ile görüştim. Bir kısmına 150 dönüm arazi tevzi edilmiş ve bir kısmı da mahrum bırakılmıştır. Farklı muamele yapıldığı anlaşılıyor.

Firarilerden birinin arazisinin bir sene sonra tevziini beklediklerini söylediler. Ve farklı muamele yapılmamasını dilediler.

Köylüyü toprak sahibi yapmak, köylüyü Hükümete bağlayacak çok müessir bir tedbirdir. Bu tedbirin tam semere (sonuç) verebilmesi için de ikinci bir şart vardır: O da muhitteki nüfuz sahibi mütegalibenin (zorba takımının) aileleri ile birlikte iç vatana nakil edilmesi keyfiyetidir. Bu hareket devlet nüfuz ve kuvvetini göstermekle beraber halkın tagallüpten fiilen kurtulmasına yardım etmektedir. Bu itibarla muhitte memnuniyeti mucip olmaktadır. Vaktile bazı ağır yanlışlıklar yapılmıştır. Mesela Artvin'den Yozgat'a nakil edilen bütün bir halk

kütlesi Türkçe konuştukları ve halis Türk oldukları anlaşıldıktan ve mühim zayıf verdikten sonra tekrar eski yerlerine iade edilmişlerdir. Bu gibi hataların tekerrür edeceğine ihtimal vermiyorum. Hülasa mütegalibenin aileleri ile beraber yerlerini değiştirmek esaslı ve iyi bir politikadır.

General Abdullah Alpdoğan

Geçen defaki Şark seyyahatimde Dersim meselesi had devrelerinden birini yaşıyordu. Bu defaki seyyahatimde Dördüncü Umumi Müfettiş General Abdullah Alpdoğan'ın izahatını dinledim. Müşarünileyhin (adı geçen) kan dökülmeden bu meselenin halli ve Dersim halkının diğer vatandaşlardan farklı olmayarak birer vatandaş haline gelebilecekleri hakkındaki ümidi başlı başına bir hadisedir.

Mıntıkasındaki işlerle çok yakın bir alaka ve ciddiyetle uğraşan ve esaslı malumata sahip bulunan müşarünileyh buna muvaffak olduğu takdirde, yalnız bundan dolayı vazifesini hüsnü ifa etmiş (iyi, güzel gerçekleştirmiş) sayılır ve takdir olunur.

Bürokratik zihniyet ve ekonomi

İdare memurlarımızın ekserisinde, ta Karadenizden itibaren gördüğüm bir zihniyet noksanlığını arz etmeyi vazife addederim. İdare amirlerimiz ve memurlarımız ekonominin devlet ve millet hayatında birinci derecede rolü olduğunu ve milletin iktisadi bünyesi kuvvetlendiği takdirde diğer işlerin kolaylaşacağını takdir etmemiş görünüyorlar. Ve hatta daha ileri giderek diyeceğim ki, bazıları milli iktisad ile uğraşmaklığın lüzumunu bile henüz anlamamış görünüyorlar.

Bir ilbaya tesadüf ettim: Vilayeti hakkında bana izahat veren askeri kumandanın fikir ve mütalaaları (görüşleri) karşısında yabancı kaldığını gösteriyordu. Çünkü vilayetin ekonomisi hakkında bir fikir sahibi değildi.

Diğer bir ilbaya rastladım: İdare ettiği mntıkada Seylan çayının kalitesine yakın bir tipte çay yetiştirilmesinin mümkün olduğu fennen anlaşılmıştır. Esasen mntıkasından 45 km. ileride, aynı iklim şartları içinde bir ecnebi devletin (bugünkü Gürcistan, o tarihte S.S.C.B) ülkesinde çay yetiştirilmektedir. Halk arasında çay yetiştirmenin taammümü (yayılması) için ne kadar zamana ihtiyaç olduğunu sorduğum vakit bana 15 seneden bahsetti. İnkılap hayatımızda değil 15 senenin 15 ayın bile ne kadar uzun bir zaman olduğunun farkında değiller.

Memleketimizin bir yılda istihlak ettiği çayın kıymeti vasati 500.000 lira raddesindedir (düzeyindedir). Bu parayı münhasıran (yanlız) bu havalide halkın

geçimine, menfaatına, tahsis etmek imkanı bulunduğu takdirde halk müreffeh bir hayata sahip olabilir. Esasen bu mıntıka halkı fakir ve gurbetçidirler.

İdare amir ve memurlarımızın vazife ifa ettikleri mıntıkalarda fili ve istismarcı inhisarlar (tekeller) teessüsüne (oluşumuna) lakayt (ilgisiz) kalmamaları, merkezi tenvir etmeleri icap eder. Denilebilir ki, yankesicilerin fenalıklarını önlemek için gece gündüz çalışan idare memurlarımız bütün bir mıntıkayı ihtikar (vurgun) ve spekülasyon yüzünden kavuran betbahtlara karşı hassas değildirler.

İdare amir ve memurlarımızın Men'i Tağşiş (Karıştırma – Hileyi Yasaklama) kanunu ile buna müzeyyel (ek) mevzuatın tatbikatında büyük ve müessir bir alaka göstermeleri temenniye şayandır.

İdarei Hususiyeler ve Ekonomik işler

Vilayet İdarei Hususiyelerinin (Özel İdarelerin) yapmaları lazım gelen işlere nazaran mali bakımdan ne kadar naçiz (önemsiz, zayıf) bir vaz'iyette olduklarını yakından bilmekteyim. Buna rağmen halkın iyiliği için Devleti temsilen bu idareler tarafından kurulacak ve nümune teşkil edecek ekonomik işler vardır.

Bunların yapılabilmesi için İdarei Hususiyelere umumi devlet programlarında olduğu gibi muayyen ve sistematik bir programla ve mevzii karakter ile Devletçiliği sokmak zamanı gelmiştir.

İdarei Hususiyelerin bugünkü organik kanunları (yönetmelikleri) liberal sistemin mahsulüdür. İdarecilerimizin bir kısmı da kırık bir liberal zihniyet ile bunlara sarılmışlardır. Raporumun iktisadi fasılları okunurken ricalarımız meyanında bunlara ait neler bulunduğu ayrıca görülecektir.

İran transit yolu

İran transit yolunun inşaatının gördüğüm şekli, matlup (istenilen) sür'at ve emniyetle ilerleyeceği kanaatını vermemektedir. Müteahhit amele bulamadığı için, Hükümet vasıtası ile “amelei mükellefe” (yükümlü işçi) sevk edilmektedir. Biz, bu yoldan gider ve gelirken ameleler önümüze çıkarak tarlada mahsulleri olduğundan bahisle terhisleri için büyük ısrarla yalvarmışlardır. Bu hale sebep olarak müteahhidin ihale esasında münakasayı (eksiltmeyi) % 30-35 nisbetinde tenzilata tabi tutması hatıra gelmektedir. Bu mühim tenzilatla beraber, son zamanlarda amele fiatı da yükseldiği için müteahhidin bu işin altından kalkabileceği çok şüphelidir.

Seyyahatimizde gördüklerimizi aynen arz ediyorum. Bunlar içinde Vekaletim işlerinin haricinde olanlarına da temas etmiş bulunuyorum. Bu yazılarımda görüş hatası olabilir. Kanaat ve içtihat hatası bulunabilir. Fakat, maksadım kimseyi rencide etmek değildir. Müstakbel iyilik namına Baş Vekilime müşahedelerimi samimiyetle, otantik (gerçek) olarak arz etmekten ibarettir.

DOĞU İLLERİNDEKİ İKTİSADİ MÜŞAHEDELERİMİZ VE TEKLİFLERİMİZ

Doğu illerimize iktisadi teşhisi koymak, umumi bir kalkınma planına göre Şarkın iktisadi organlarını tesbit ederek bunları bir an evvel harekete getirmek düşünce ve vazifesi son seyahatimizdeki mesaiye hakim olmuştur. Mutelif ziraat şubeleri, endüstri ve maden işletmeleri, iç ve dış pazarlardaki mübadelenin tanzimi ve bütün bu faaliyet ve istihsal branşlarını verimlendirecek nakliye vesait ve teşkilatının hazırlanması gibi ana mevzular üzerinde tevakkuf ettik (durduk) .

Yurdun işira (satın alma) kabiliyeti nisbeten yüksek olan mühim istihlak pazarları ile muvaselesi (ulaşımı) henüz te'min olunmamış bulunan bu geniş bölgeye ait yapacağımız müsbet teklifleri de iki kısma ayırdık:

Birinci kısma derhal başarılması mümkün olan teşebbüsler, derhal kurulması imkan dahilinde bulunan iktisadi organlar dahildir.

İkinci kısım: şimendüferin hiç olmazsa Erzurum'a kadar ulaşmasını istilzam eden (gerekiren) teşebbüsleri, endüstri şubelerini, ihtiva etmektedir.

Derhal başarılması mümkün olan teşebbüsler:

Yüksek tasvibinize arz ettiğimiz bu program da diğer devlet programları gibi Doğu illerindeki halkın bu günkü şartlar ve vasıtalar dahilinde yaşayış ve refah seviyesini yükseltmek prensibine istinat etmektedir.

Burada, henüz pazarlaşmamış, zaruri ve şahsi ihtiyaçlardan fazla herhangi bir istihsal tasavvur bile etmemiş tamamen iptidai bir ekonomi bünyesi karşısındayız.

1 Hayvancılık

Şarkın halk ekonomisinde bu gün için en mühim özlü kazanç kaynağını hayvancılık, canlı hayvan ve hayvan maddeleri ticareti teşkil etmektedir.

Geniş meralar ve çayırlarda taze ot, hayvanı beslemeğe, yağlandırmağa kafi gelmektedir. Bu itibarla hayvancılık en fazla safi gelir te'min eder, en ziyade verimli bir ziraat şubesi halindedir. Bu müsait şartlar hayvancılığın her şubesine de şamildir. At, sığır, koyun yetiştirmek için memleketimizde bundan daha müsait tabii şartlar bulmak güçtür.

Bilhassa Ardahan ve Kars, iklim şartları ve bunlara bağlı zirai durum bakımından yurdun hayvan deposu olmağa elverişli elverişli bir bölgedir.

2 Sovyetlerle münasebet

Şarkın bu günkü çetin şartlar içinde biricik esaslı varlık mevzuunda komşumuz Sovyetlerin istirmarcı ve daima tek taraflı düşünen dış ticaret monopolu ve onun kullandığı dahili unsurlarla karşılaşmış bulunuyoruz. Bu mıntıkamız hayvan alıcısı olan Rusya ile hemhuduttur. Bu itibarla hayvan ihracatımızda Sovyetler tabii müşterimizdir. Ve onların da zirai sahadaki "Collectivisation"dan (kollektif çiftlik sistemi) sonra hayvan mevcutları mühim nisbetlerde azalmış bulunduğundan bizim yetiştirdiğimiz hayvanlara ihtiyaçları bugün için hem tabii ve hem de kat'idir.

Kars, Ardahan ve hinterlandının hayvan durumu gösteriyor ki memleketimizin diğer kısımlarına nazaran nisbeten ıslah edilmiş olan hayvan mevcudumuz emsaline nazaran daha ucuz bir bedelle elden çıkarılmaktadır. Bu günkü fiili vaz'iyeti şöylece hülasa edebilirim:

3 Şarkta, Sovyetlerle Ticari vaziyet

Tiflis'te akdedilen bir mukavele ile bizzat Rusların teşkil ettikleri bir "Limited Şirketi" bütün şark mıntikasının iktisadi mukadderatına (geleceğine) hakim olmuştur.

Ruslarla aramızdaki mübadele - ayni mübadele - (mal takası, bartır) esasına dayandığından şirketin fiili monopolu altına yalnız ihracat ticareti değil fakat zaruri ihtiyaç maddelerini ihtiva eden ithalat ticareti de girmiş bulunuyor.

Bu iktisadi tahakküm (zorbalık) tabiatile halk üzerinde tegallübe vesile olmuştur. Tatbikatta, Rus ticaret mümessilliğinin memurları mahiyetinde bulunan Limited Şirketi azalarının bu suretle elde ettikleri nüfuzun ehemmiyet ve şumulü kolayca tasavvur olunabilir.

Sovyetlerle Şark'taki ticari münasebetlerimizin karakteri, şekli ve şartları iki memleket arasındaki siyasi dostluğu takviye edecek mahiyette değildir.

Aramızda: “hakiki ve iki taraf için de aynı derecede müessir” bir “Reciprocite” (karşılıklı eşitlik) yoktur.

(Not: Rapor’un bu bölümünde Ek – 1 de verdiğim tablolar vardır)

Soviyetlerin diğer memleketlerle olan ticari münasebetleri daima umumi siyaset politikaları ile sıkı sıkıya bağlı ve onunla ahenkli bir tarzda yürümüştür.

Siyasi münasebetler kuvvetleştikçe ticaret de inkişaf etmiş ve aksi takdirde daralmıştır. Halbuki bizimle olan ticari münasebetleri, dostluğa müstenit sekiz milyon Dolarlık kredi muamelesi istisna edilmek şartı ile, umumi ve tabii seyrinde bilakis inkişaf edememiştir. Hatta azalmıştır. Ve bugün de şahidi olduğum zihniyete göre inkişaf ümidi çok zayıftır. Şark havalisi için hiç olmazsa, Soviyetlerin tahakküm ve istismar çıkırına girmemesini temenni etmek en tabii bir hakkımızdır.

Halk, “Limited Şirketi”nin faaliyetine mani olmamaklığımızın sebep ve manasını aramakta ve hükümete karşı şüpheli bir nazarla bakmaktadır. Limited Şirketin teşekkülünden (kurulmasından) evvel ve sonra, Ruslar diledikleri fiatı hem ihracat mallarımıza hem de zaruri ihtiyaç maddelerine empoze etmişlerdir.

Vatandaşlarımızın doğrudan doğruya kapılarda satış teklifleri reddolunarak şirkete müraacat lazım geleceği ifade olunmakta bulunmuştur.

Bu sene, hayvan fiatlarını fazla kıramamalarının sebebini Suriye fiatlarının bu yıl müsait oluşunda aramalıdır. Mamafi, empoze etmek istedikleri fiatla bu sene hakiki mübayaaya fiatları arasındaki farkı manifaturaya zam etmek sureti ile yine doğu illerimiz halkına ödetmişlerdir.

Ruslar hayvan mübayaatında İstanbul fiatını “vahidi kıyasi” (kıyaslanacak tek ölçü) olarak aldıklarını ve aradaki masrafları indirdikten sonra geriye kalan miktarı teklif ettiklerini iddia etmektedirler.

Halbuki manifatura ve diğer eşya satışlarında aynı sistemi tatbik etmemektedirler.

4 Kapılar

Şark’taki iktisadi mıntıklarımızın tabii ihtiyaçları düşünülerek mübadele yolu olmak üzere muahedeye derç olunan (anlaşmaya konan) kapılar, bizce malum olmayan sebeplerle birer birer kapatılmıştır.

Artvin vilayeti halkı satış yapabilmek için Kars hudut kapısına veya Iğdır'a kadar üç gün yürümek mecburiyetindedir.

Kapılarda yapılan teslim ve teslim şekilleri de bazen normal haddini geçmektedir. Mesela hayvanlarımızı baytar hey'etleri kabul ettiği halde kasap hey'etleri reddetmektedir. Aradaki ihtilafın halli için Tiflis'teki mahkemelere müracaat edilmesi usul ittihaz edildiğinden (sayıldığından) arbitraja (tahkim) gidilmesi imkanı filen kalmamış bulunmaktadır.

Dost memleketin, rejimine ve bu rejimin iktisadi ve hukuki sistemlerine en büyük bir hassasiyetle bağlı bulunduğunu biliyorum. Dış ticaret monopulu, Soviyetler elinde çok müessir bir iktisadi mücadele silahı ve hatta Soviyet rejiminin temel direklerinden biridir.

“En ziyade mazharı müsaade millet” ve “Milli muamele – traitement national” gibi arsiulusal kaidelere dayanan bu günkü muahdeden ancak Ruslar istifade edebilirler. Bu muahede ile Soviyetler dış ticaret monopulu sistemlerini diğer memleketlere olduğu gibi bize de ahden (sözleşme gereği) kabul ettirmişler, ticaret mümessilliklerinin statüsüne ahdi bir şekil ve mahiyet vermişlerdir. Ve bunlara ilaveten en ziyade mazharı müsaade millet ve milli muamele gibi dış ticaret monopulu tatbik olunmayan bir memlekette ihmal edilmeyecek derecede mühim olan iktisadi faydalar te'min etmişlerdir.

5 Sovyet Dış Ticaret Monopulu ve Biz

Bize Geline: Karşımızda devlet monopoluna dayanan tek alıcı ve aynı şahsiyeti hükmiyeti taşıyan tek satıcı ile karşı karşıyayız. Plana istinat eden bir sistem muvacehesindeyiz. Bizim tarafta birbirini rekabetle yıkan zayıf ve cılız tüccarlar ve hatta son zamanda doğrudan doğruya kendi adamları vardır.

Böyle bir vaz'iyette en ziyade mazharı müsaade millet gibi, milli muamele gibi, kaidelerin müsbet ve pratik hiç bir mana ve ehemmiyeti kalmadığı kolayca anlaşılır. Çünkü karşı taraftaki devlet monopulu bu arsiulusal kaidelerin normal bir tarzda tatbikine mani olmakta ve tesirini sifıra indirmektedir.

Aramızdaki gayri tabii vaz'iyetin “Droit Conventionnel”e (Hukuk Meclisi) istinat eden bir sistem çerçevesi için de düzeltilmesine ihtimal yoktur. Diğer taraftan Ruslara karşı “discrimination” (ayrımcılık) teşkil etmeden en ziyade mazharı müsaade millet ve milli muamele gibi kaideleri reddetmeğe de imkan tasavvur etmiyorum. Soviyetlerle ticaret rejimini tayin mevzuunda kendileri hakkında istisnai ve hususi (kural dışı olan ve özel) bir muamele tatbik edilmemesi lüzumuna ben de kaniim.

Şu halde: Soviyetler'in dış ticaret monopolu sistemlerine, tek alıcı ve tek satıcı usulüne yaklaşmadıkça, aynı sistemin başlıca hususiyetini haiz bir iktisadi organla karşılıklarına çıkmadıkça, bugünkü maruz kaldığımız kaldığımız müzmin müşküllere (güçlüklere) muahede mevzuu içinde radikal bir hal çaresi bulmağa imkan olmadığını kabul etmek lazımdır. Netekim bu kanaatin sevkileridir ki Hükümetimiz, Büyük Millet Meclisinden 3018 numaralı kanunun yedinci maddesile icap eden salahiyeti elde etmiş bulunmaktadır:

“Madde 7 - Hükümet, lüzum gördüğü miktarlarda, muayyen malların ihracile meşgul ruhsatnameli tacirlerin birlikler kurmalarını emredebilir. Her ruhsatnameli tacir, mıntıkasındaki birliğe aza olabilir. Bu birliklerin teşkilat ve idare tarzlarile murakabe usullerini gösteren statüler alakalıların mütealası alındıktan sonra İktisat Vekaletince tanzim ve İcra Vekilleri Hey'etince tasdik olunur. Statülerde azaların birlikten çıkarılmasını icap ettiren sebepler de gösterilir. Birliğe girmeyen tacirler birliğin iştilal mevzuu olan malları ihraç edemezler.”

6 Şarkta Bir Service Public (Kamu Hizmeti) Şirketi

Bu salahiyetle mücehhez (yetki ile donatılmış) olarak Şark'ta “amme hizmeti” mefhumuna (kavramına) istinat edecek bir teşekkül vücuda getirmeyi teklif ediyoruz. Şimdiye kadar ihracat ticareti yapmış olan vatandaşların elinden geçim vasıtalarını alıyor gibi bir vaziyete girmeden bu mes'eleyi halletmeyi düşünüyörüz. Mevzuubahs teşekkülün, kanuni mevzuatımıza göre bir sermaye şirketi olmasına rağmen hakikatte statüsü “Service Public” mefhumuna göre tanzim olunacaktır. Teşkilat, idare ve murakabe tayin edeceğimiz umumi müdür vasıtasile fiilen devletin elinde bulunacaktır. (Vurgular benim. M.A.D.)

Konulacak sermayeye bir nema (faiz) kabul edilecektir. O mıntıka ihracatçıları bilaistisna (istisnasız,) şirkete girebileceklerdir. Şirketin esas gayesi bütün Şark ve Cenup memleketleriyle, “Rusya, İran Irak, Suriye” ve hatta Mersin limanından yapılacak hayvan ve hayvan maddeleri ticaretinde tanzim edici bir vazife ifa etmektedir.

Geçtiğim bütün mıntıkalarda alakadar (ilgili) tüccarlarla umumi görüşmeler yaptım. Alakadarların büyük bir ekseriyeti, hayvan ticaretini kurtarmak için, tasavvurumuzun tek çare olduğunu ifade etmişlerdir. Yedinci maddenin hükümlerine göre alakadar tüccarın şirketin teşkilat, idare ve müraaakabesi (denetimi) hakkındaki mütalaaları alınması için Umumi Müfettişliğe lazımgelen emir verilmiştir.

Hükümetimizin bu mesele hakkındaki kararını rica etmekteyim.

Kurulacak milli müesseseyi Soviyet dostlarımız bir devlet organı telakki etmelidirler. Bu mahiyette bir teşekkül ile kartel veya trust gibi teşekküller arasında müşabehet (benzerlik) aramak ve mutlaka bu teşekkülü kartel ve trust kategorilerinden birinin içinde tasnif etmeğe yeltenmek doğru değildir.

Bu gibi teşekküllerin muvaffakiyeti için finansman işinin ehemmiyeti malumdur.

Netekim Soviyetler de dış ticaretlerinin finansman işini kredi bünye ve teşkilatlarının en belli başlı vazifesi telakki etmektedirler.

7 Finansman

Bu itibarlardır ki milli bankalarımızın (Ziraat ve İş) bu milli teşebbüse iştirakleri ve mali müzaheretleri (destekleri) zaruridir. Milli bankalarımızın iştirakinde idari bakımdan da mühim menfaatler tasavvur ediyorum.

“Discrimination” iddiası ihtimaline gelince: bu mahiyette bir organın kuruluş ve faaliyetlerinde Rusyaya karşı bir hususi maksat ve hareket hukukan mevzubahs olabilir mi?

Yukarıda arzettiğim gibi bu teşekkülün faaliyet mevzuu yalnız Rusya ile olan hayvan ve hayvan maddeleri ticaretine inhisar etmemektedir. İran, Irak, Suriye hudutlarından ve Mersin limanından yapılan bütün hayvan ve hayvan maddeleri ihracatı teşekkülün iştigal sahasına dahildir.

Suriye ile hayvan alış verişimiz ehemmiyetli denebilecek bir miktardadır. Ve bir taraflı olarak Suriyeli simsarların elindedir. Suriye ticaretinin şekline ait mufassal malumat (ayrıntılı bilgi) vermek burada bahsi uzatacağı için kısaca Suriye ticaretinin de tanzim ve ıslaha muhtaç olduğunu kayıt ile iktifa ediyorum.

Yukarıdan beri arzedilen şartlar içinde Rusya’ya karşı bir “Discrimination” iddiası ciddi telakki olunamaz. Bilakis muayyen işlerde her iki tarafın karşı karşıya gelerek planla hareket etmesinde karşılıklı menfaat vardır.

Biz devlet otorite ve prestijini ihlal eden ve bütün bir mıntıkayı soyan istismarcı ve inhisarcı bir gurubun tahakkümünü yıkacağız. Ve böyle bir harekete vesile veya vasıta olabilecek usulleri ortadan kaldıracacağız. Bu hareketimizde Ruslara karşı hiç bir hususi maksat yoktur.

Teklif ettiğimiz sistem milli menfaatlerimizi koruyacak kadar Soviyetlerle dostluğumuzun ticari sahadaki sarsıntılarla zedelenmesine mani olacak en salim yoldur.

1928'den beri yapılan ticaret muahedeleri tatbikatı isbat etmiştir ki karşı tarafın teşkilat ve teçhizatına göre teşkilatlanmamış ve cihazlanmamış olmak yüzünden daima zarar etmiş bulunuyoruz ve muahede hükümleri yalnız bir tarafa yarıyor.

Bununla beraber denonse (fesh) ettiğimiz muahede hükümlerinde de isteyeceğimiz tadilat vardır. Mevzu olgun bir hale gelmiştir. Buna ait Hariciye Vekaleti'ne sorduğumuz 25/11/1936 tarih ve 17959 numaralı tezkerenin bir suretini (Ek - 2) ve Moskova Büyük Elçiliğimizden muahede hazırlığına ve yukarıda arzettiğimiz meselelere dair cevaben aldığımız raporun suretini (Ek - 3) bağlıyoruz.

8 Et Sanayii

Hayvancılığı ve ticaretini normal tarzda yürütebilmek için iktisadi sahada alınacak diğer mühim ve müessir tedbirler vardır.

İkinci beş senelik sanayi planının et sanayiine taalluk eden 16'ncı faslında izah olunan tedbirlerin tatbiki ve Şark'taki hayvan istihsal merkezleriyle memleket içinde ve dışındaki istihlak pazarları arasında hayvan maddelerini değerlendirebilecek bir kombinanın tesisi doğu illerimizin kalkınma programının başında gelmektedir.

Ayrıca nakliye masrafları, İstanbul mezbahasının vaziyeti mütalaa olunmaktadır. Sahilde veya şimendüfer güzergahı üzerinde et ve müştakkatı (türevleri) sanayiinin kurulmasındaki faidelerden biri de frigorifik vagon veya vapurlarla kesilmiş et nakliyatının teminidir. Hayvanların diri olarak nakil edildikleri zaman gaip (kayıp) ettikleri kiloları kazanmak ve frigorifik vagon veya vagonlarla güzergahdaki şehirlere güncellik et ihtiyaçlarını temin etmek elde edilmesi lazım gelen faidelerdendir.

Böyle bir kombinanın tesisini ehemmiyetle müdafaa ettirecek amillerin (unsurların) en mühimlerinden biri de "deri" meselesidir.

9 Deri

Şark Vilayetlerimizde ağır sığırlarla birlikte ağır derilerimizi de dışarıya göndermekte ve diğer taraftan bizden mal almayan memleketlerden serbest dövizle ağır deri ithaline mecbur kalmaktayız. Asri bir mezbaha bunu da önleyecektir.

Derilerin zedelenmemesi için dahildeki illerimizde de tedbir almak lazımdır. Ve umumiyetle şark derilerini fenni araştırmaya tabi tutarak deri ihtiyacını ne suretle temin edebileceğimizi müstakıl bir mevzu olarak tetkik etmeliyiz.

Kalite itibarile imkan görülürse milli müdafaa ihtiyaçlarımızın bir kısmını olsun bu suretle karşılayabiliriz. Ruslar, vaktile aldıkları ciddi ve devamlı tedbirler sayesinde be havalıye iyi cins hayvan sokmaya muvaffak olmuşlardır. Bilhassa ordu ihtiyacını karşılamaya müsait ağır ve kuvvetli hayvanlar yetiştirilmiştir. Bu işle uğraşan iki köy halkı Ziraat Bankası'ndan ucuz faizle kredi istiyorlar.

Üvendire (ucu çivili değnek) deriyi tahrip ettiğinden bura halkı kamçı kullanıyor. Bu güzel itiyadın Orta Anadolu'da da teessüs etmesi için idare amirlerimizin uğraşmaları lazımdır. Mevzu ehemmiyetle takip olunmağa değer mahiyettedir. Bu hususun teminini Hükümet'in takdirine arz eyliyorum.

Şark vilayetlerimizin en mühim iktisadi kuvveti hayvancılık olduğuna göre bir taraftan bu mevzua taalluk eden ekonomik teşkilat milli ihtiyaçlarımıza uygun olarak başarılırken diğer taraftan da hayvan yetiştirilmesinin programlaştırılmasını hayati bir mesele olarak telakki etmekteyim.

Baytar Umum Müdürü'ne Kars mıntıkasında tesadüf ettim. Tetkikat ile meşgul bulunduğunu söyledi. Yapılacak mühim ıslahatın esaslarını ihtiva etmesi lazım gelen raporunun bir suretini istedim. 29.09.1936 tarihli raporunun "Hayvan ıslahında yapılacak işler" faslını aynen buraya dere ediyorum.

10 Hayvan İslahında Yapılacak İşler

"Kars ve hinterlandının hayvan durumunun ehemmiyetine binaen burada hayvan ıslahına fazla faaliyet verilmesini icap ettirmektedir. Ziraat Vekaleti'nin elinde bulunan Göleşeref köyü mer'a, yayla ve çayırları ile merkezin diğer nahiyesinde bulunan Akpınar, İşıçayırı ve Nalband yaylaları ve Gılavuzçayır ve yaylası hayvan ıslahı ve teksirine (çoğaltmasına) Türkiye'nin en müsait yerleri nazariile bakılabilir. At ıslahı için en çok Malakan hayvanlarına önem vermek gerekir. Şimdiki halde bu cins hayvanlar büyük cüsseli olmaları itibarile bir taraftan kendi aygırları, bir taraftan büyük Nonyüs ve Ardenlerle tesalup ettirilmekte (ırklarının karıştırılması) ise de bunların doğrudan doğruya Rusya'dan alınacak Orlof aygırlarile ıslahları daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu hususta ayrıca fenni tetkikat yapılacaktır.

"Büyük cüsseli bu hayvanların sür'atle teksiri için yukarıda arzedilen ıslah yerlerinde hara tesisi, tay depolarının vücuda getirilmesi çok faideli olur. Buna Milli Müdafaa'nın (Milli Savunma Bakanlığı) büyük bir alaka göstererek bu ıslah işine iştirak etmesi hususile köylünün elinde yetişip de matluba muvafık

olanlarını iyi bir fiyatla mübayaaya eylemesi köylüyü teşvik etmek için en birinci şarttır.

“İdarei Hususiye'nin bu islah işinde büyük bir rol oynaması da şarttır. Vilayetin iktisadiyatı bilahara hayvan iktisadiyatına bağlı olmasına nazaran İdarei Hususiyenin bu teşkilata yardımını elzendir.

SİĞİR

“Sığır soyu için bir sığır damızlıkhanesi tesisine başlanmıştır. Bu sene 152 inek danalarile beraber alınmıştır. Gelecek sene bu miktar arttırılacağı gibi sığır damızlıkhanesine lüzumlu olan inşaat ve tesisat yapılacaktır. Elde edilecek boğalar nümune köylere verilecek mütehasısların nezareti altında bunların da dölllerinin damızlık olarak diğer köylere tevzi edilmesi suretile istifade te'min edilecektir.

“Taylar için de olduğu gibi damızlık erkek danalar için depo tesisi çok muvafık olur. Matlup evsafıta boğa yetiştirildiği nisbette köylülerin ellerindeki fena boğalar elenecektir.

KOYUN İRKINA GELİNCE

“Bu hayvanlar oldukça iyi vasıfta olmalarına binaen büyük bir islah faaliyetine ihtiyaç göstermemektedir. Ancak fenni numune ağılları yapılırsa yapağlarının kalitesini yükseltmek tabii istifa ile maksada ermek tetkika muhtaç bir mevzudur. Mor karamanların Karagül koçlar ile tesalüp ettirerek (ırkı karıştırılarak) kürk hayvanı yetiştirmek mevzuu da tetkika değer bir islah işidir.

SİĞİR GÖNLERİ HAKKINDA DÜŞÜNCEMİZ

“Hariçten memleketimize sokulan gönlerin kalite itibarile Türkiye'nin sığır gönlerinden daha yüksek olması mes'elesi tetkik edildikte bu farkın Anadolu sığır hayvanatı için mevzuubahis olduğu görülür. Şark vilayetlerinde bulunan kırmızı ırkın cüsse ve bakım itibarile Avrupa derileri ayarında deri vereceği kuvvetle zan olunur.

Bu sığırların büyüklerinin yaşı 30 kilo ve kuru su tuzlu olmak şartile 15 kilo etmektedir. Bu büyük hayvan derilerinin büyük bir kısmı diri hayvanla beraber memlekette ihraç edildiğinden piyasada mevcudu çok azdır.

Hayvan adedinin çoğalması ve dahil memlekette zerhiyatın (bitkisel tarım) ve et sarfiyatının artması şeklidir ki ancak deri ihtiyacımızı peyder pey temine medar (yardımcı) olur. Bu ırk sığırın derisinin Avrupa'dakinden daha dayanıklı olduğu

esnaf tarafından ifade edilmektedir. Bu cins derilerin Beykoz Fabrikası'nda işlenmesi ve tecrübe mahiyetinde Avrupa derileriyle mukayese edilmesi şayanı temennidir.”³

Hayvancılık ile ilgili ikinci derecede endüstri şubelerini de mesaimiz arasına koymaya mecburuz. Tereyağcılık, Yağcılık, Peynircilik ...

Bu meyanda İdarei Hususiye'lerin ekonomik programları münasebetile bu mevzua daha esaslı olarak temas edeceğim.

Şark yağ ve peynirlerinin kalite ve şöhretini korumak ve istihlak pazarlarında sürümünü arttırmak maksadile yağ ve peynir nizamnamelerinin (tüzüklerinin, standartlarının) hazırlanması için çalışılmaktadır.

KALİTEYİ BOZMAK

Kaliteyi bozmak yüzünden mesela Kars peynirleri, hem Mısır marşesini (pazarını) ve hem de İstanbul pazarını kaybetmişlerdir.

Hayvancılığın şarkın kalkınmasında oynayacağı ehemmiyetli rolü tebarüz ettirmek (belirlemek) maksadile “Yün” mevzuuna da temas etmek isterim.

Dünya marşelerinde geniş bir arz ve talep hareketi ilk maddeler arasında yer alan “Yün” Doğu illerimizin en mühim ihracat maddesi haline gelebilir.

Altına tahvili mümkün kuvvetli dövizlerle satılabilecek mallarımız arasında bulunan yün ihracaatı hayvancılığın inkişafı ile birlikte yürüyecektir.

11 PAMUKCULUK

Şarkta hayvancılıktan sonra zirai istihsal şubeleri arasında ehemmiyet sırasile pamukçuluk gelmektedir. Bu havalide pamuk istihsalini arttırmak, ve değerlendirmek için tabii ve iktisadi imkanlara malik bulunuyoruz.

İĞDIR OVASINDA

Serdarabat barajından istifade edebilmek hususundaki hakkımızı kullanarak ve lazım gelen tesisatı yaparak Iğdır Ovası'nda pamuk istihsalini kolaylıkla arttırabiliriz. Ova hem geniş, hem de münbittir (verimli). Burada yetişen pamuğun evsafı yüksektir. Baraj mes'elesinin bir an evvel intacı (sonuçlandırılması) için lazım gelen mali fedakarlıktan çekinmemeliyiz. İstihsalı

³ Sümerbank'a, tavsiye olunan tecrübelerin yapılması için emir verilecektir.

arttırabilecek kafi nüfus vardır. Bu gün takriben pamuk zerriatı ile (tarımı ile) uğraşan dörtbin müstahsil mevcuttur. Bu adet kolaylıkla artabilir.

Bu maddenin satışında da müşkilata maruz bulunuyoruz. Bunun da karşısında tek alıcı olarak Rus Devleti monopolu vardır.

MAHREÇ LİMAN

Diğer memleketlere yapılan pamuk ihracaatı marşelerinden biri olan İstanbul'a sevkiyat hemen hemen tesadüfe bağlı gibidir. Her hangi bir siparişi kabul edip muayyen bir tarihte teslimatta bulunabilmek imkansızdır. Iğdır pamuğu Trabzon'a kadar deve, araba veya kamyon ile nakledilmektedir. Nakliye ücretleri devecilerin, arabacıların veya kamyon, sahiplerinin takdir ve arzusuna kalmıştır.

Buna rağmen istenilen zamanda nakliye vasıtası bulmak da müşkildir. Nakliye esnasında eşyanın maruz kalacağı riskler çok ağırdır. Sirkat (hırsızlık), hasar gibi tehlikelere karşı sigortalanmak imkanı yoktur. Yol kışın ekseri aylarında kapalıdır. Tahirgediği, Çengelgediği güzergahları gibi arızalı geçitler vardır.

Bu itibarla müstahsil pamuğunu hudut kapılarında satmağa mecburdur. Bunun içindir ki Ruslar Iğdır pamuğunu diledikleri fiatla satın almak imkanını bulmaktadırlar.

Hayvan ihracatı münasebetile Rusya ile ticari münasebetlerimizi tahlil etmiştim. Pamuk ihracaatında maruz kalınan müşkilat münasebetile bu mevzua tekrar avdet etmeyeceğim. Pamuk müstahsillerinin Iğdır ovasında toplu bulunması, zeminin kredi ve satış kooperatifleri teşkilatımızın tatbikatına müsait olması, pamuk ihracatı için, hayvan ve hayvan maddelerinde olduğu gibi hususi bir (organ) vücade getirmeliğimize lüzum bırakmamaktadır. Pamuk müstahsilini teşkilatlandırmak suretile satış fiatlarının dünya fiatları dununa düşmesine mani olacağımızı kuvvetle ümit ediyorum.

KREDİ KOOPERATİFLERİ

Tuzluova ve Iğdır kaza merkezlerle Cennetabat ve Aralık nahiye merkezlerinde olmak üzere şimdilik dört kredi kooperatifi kurulmuştur. Aynı yerlerde birer satış kooperatifi ve merkezde de birliği tesis edilmek üzere.

Geçen sene İktisat Vekaleti'nin tavassutu (aracılığı) ile Ziraat Bankası'nın zirai plasman faslından tevzi eyleyeceği yetmiş üç bin lira müstahsilleri büyük bir tazyikten kurtarmıştır.

Önümüzdeki mahsul yılına, Iğdır pamuk müstahsilleri teşkilatlanmış olarak gireceklerdir. Iğdır satış kooperatifleri birliği Ruslar'a karşı fiyat politikasını tanzim ve müdafaa ederken istinat edeceği dahili ve mühim bir istihlak (tüketim) mevzuu vardır.

Bu hususta Sümerbank fabrikalarının mübayaa (satın alma) kudret ve imkanlarına güvenilebilir.

Her halde Iğdır ile Trabzon arasında pamuk nakliyatını tanzim etmeyi tesadüfe bağlı bırakmamayı da zaruri görmekteyim. Nakliyat işinden ayrıca bahsedeceğim.

KIYMETLENDİRME

Iğdır pamuğunun endüstri yolile kıymetlendirilmesi derhal ele alabileceğimiz bir mevzudur.

Yukarıda arzylediğim gibi Iğdır pamukları Adana'nın yerli ve iane pamukları ile İzmir'in pamuklarından ve hatta son senelerde yetiştirilmeğe başlanmış olan Cleveland ve Expres cinslerinden daha iyi bir pamuk olmak üzere tanınmıştır. Bu pamuğun bilhassa Bakırköy Bez Fabrikası'nda müteaddid defalar tecrübesi yapılmış ve yüksek numaralı iplik çekmeye müsait olduğu tesbit edilmiştir.

Bu mülahazalar, Şark'da bir pamuk ipliği ve hatta pamuk dokuma fabrikasının kurulmasını ehemmiyetle teşvik edici mahiyettedir.

İPLİK FABRİKASI

Birinci planda hatıra gelen iplik fabrikası tesisidir. İmal olunacak yüksek numaralı iplikler hariçten memleketimize ehemmiyetli miktarda ithal olunmaktadır.

İplikler Şark'ta taammümünü (yayılmalarını) düşündüğümüz el tezgahlarında da kullanılabilir. Iğdır pamuklarını işleyecek fabrikanın yeri ile de alakadar oldum. Nefsi Iğdır, Van veya Erzurum 'da yapılması ihtimallerini ayrı ayrı tetkik ettim.

Nefsi Iğdır 'da fabrika için aranılan şerait ve bilhassa kuvvei muharrike (çevirme gücü, elektrik enerjisi) ile kafi miktarda amele yoktur. Van ise, kurulmak üzere bulunan Malatya Fabrikası'nın istihlak mıntıkasına dahildir. Malatya fabrikasının yapacağı iplikler Van el sanayiinde de kullanılabilir. Bu itibarla iplik fabrikası için en müsait yer olarak Erzurum'u buluyorum. Bu hususta tetkikata şimdiden başlanılmıştır.

ERZURUM

Erzurum'da amele bulmak daha kolaydır. Civarında kafi miktarda kuvvei muharrike vardır. "Linyit"

Su mes'elesi ve fabrikayı alakadar eden diğer mes'eleler hakkında mahalline bir kestiyyoner gönderilmiştir. Tetkikat neticesinde mevcut şartlar müsait görüldüğü takdirde Erzurum şehri kat'i olarak intihap olunacaktır (seçilecektir).

NAKLIYE

Nakliye meselesini şu suretle tasavvur etmekteyim. İstihsal olunan pamuk Iğdır'dan Kars'a ve oradan şimendüferle Erzurum'a nakil olunabilir veyahut Iğdır'dan İran transit yolunun en kestirme bir noktasına ve oradan da Erzurum'a sevk olunabilir. Pamuk stokları nakliyat için müsait mevsimde yapılabilir. Fabrikanın istihsal edeceği ipliklere gelince: bunlar Trabzon'da depo edilir ve talep ve ihtiyaca göre merkezden daha ucuz nakil olunur. Şimendüfer Erzurum'a vasıl olduğu vakit İç Anadolu'ya yapılan sevkiyat ta kolaylaşır.

Malatya kombinasını kuran Sümer, İş ve Ziraat Bankaları bu iplik fabrikasının inşası işi için de mutabakatlarını bana bildirdiler. Bugünlerde faaliyete geçilebilecektir.

Fabrikanın işletme planı hazırlamaktadır. Buna nazaran kapasitesi tesbit olunacaktır. İplikten başka Şark ihtiyacı için bez imali de ayrıca düşünülmektedir. Iğdır pamuk istihsalı bugün için vasatı 1.500.000 kilodur. Fabrika bunun kısmı mühimini işleyecektir. İstihsalin artması halinde, geriye kalacak kısım ihracat maddesi olarak dışarı memleketlere ve normal fiat bulmak şartile Rusya'ya satılacaktır.

Iğdır satış kooperatifleri ve birliği, tatbikat itibarile diğer yapacağımız kooperatifler için nümune olacaklardır. Dikkatli çalışıldığı takdirde müsbet netice alınması tabii ve mutlaktır. Ziraat Bankası'nın, Kars Valisi'nin, Iğdır Kaymakamı'nın, mahalli Ziraat Bankası Şubesinin, hatta Üçüncü Umumi Müfettişliğin bu mühim mevzu ile yakından alakalanmalarını dilerim. İşin yürüme tarzını ve alakadarların mesaisini bizzat takip etmek kararındayım.

ELAZİZ VE MALATYA OVALARINDA

Elyafı kısa olan Elaziz pamuğu Adana pamuğuna muadil addolunuyor.

Tohum islahı, mıntıkların tesbiti gibi fenni mesai devam etmektedir. Ancak bu sene kat'i netice alınabileceğini öğrendim.

Malatya'da pamuk yetiŖeceđi muhakkak addedilmekle beraber cinsi hakkında henüz kat'î bir karar yoktur. Geçen sene iki yerde dört cins pamuk tecrübesi yapıldığı, bu yılın son tecrübe yılı olduğu ve azami bir ay sonra kat'î neticenin alınacağı alakadarlar tarafından ifade edilmiştir.

Malatya Kombinasyonu'nun kuruluşu ile pamuk meselesi alakalıdır. Neticeyi bir an evvel öğrenmek zaruretindeyiz. Fabrikanın kurulmasına ait hazırlıklar ilerlemiştir. Yer hazırlanmıştır.

ADANA OVASINDA

Adana ve Mersin'de mahalli tüccar ve müstahsillerle temasta bulundum. Alakadarlar Frankın devalüasyonundan Ŗikayet etmişler ve halihazırdaki zararlarıyla istikbaldeki hareket tarzları hakkında fikir ve mütalamı öğrenmek istemişlerdi.

Adana mıntikasının pamuk vaziyeti hakkında söz söylemeyi fazla bir iş addetmekteyim. Yalnız Ŗunu kayıt edebilirim ki bu yıl mahsul çok ekilmiş, fakat ilk tahminlere nazaran az alınmıştır. Bununla beraber rekoltenin umumi miktar itibarile geçen seneden noksan olmayacağı söylenmekte idi.

AMELENİN VAZİYETİ

Adana Valisi ziraat amelesinin sefaletinden bahs etti. Bilhassa fazla amele kullanan müstahsillerin ameleye yaptıklarından ve tam manasile istismar ettiklerini anlattı. Amelenin açıkta ve aç bırakıldıklarını söyledi. Amele vaz'iyeti bu bakımdan tasavvur olunabileceğinden çok fecidir ve memleketimizin hiç bir yerinde emsaline tesadüf olunmayacak kadar ağırdır. Yayla mıntıklarımızda benzi sarı, sıhhati bozulmuş kimselere tesadüf edildiği zaman, bunun Adana havalisindeki pamuk ameleliğinden kalma bir miras olduğunu söylüyorlar.

İş Kanunu müzakere edilirken Ziraat Vekaleti'nce ziraat amelesi için ayrıca yeni bir kanun projesi hazırladığından bu amele zümresi İş Kanunu'nun Ŗumulü haricinde bırakılmıştı. Bu sene Devlet Reisi Meclis'teki nutkunda bu kanun layihasının çıkarılması lüzumuna işaret buyurmuştu. Bu işi mümkün olduğu kadar sür'atle yürütmek zamanı gelmiştir. Bugünkü Ŗerait devam ettiği takdirde bu mıntıkada herhangi bir amele buhranına çare olarak hariçten oraya amele sevk etmek, ekonomik bir icap olsa bile, herhalde insani duyguların mukavemetine uğrayacak bir teşebbüs olur.

12 TAZE MEYVACILIK

Taze meyveciliği yalnız Karadeniz sahil mıntikası ve Doğu illerimizin mühim bir kısmı için değil, fakat bütün memlekette muntazam ve devamlı bir programla

inkişafına çalışmak mecburiyetinde bulunduğumuz bir (milli gelir) kaynağı telakki ediyorum. Seyyahatimiz esnasında tesadüf ettiğimiz meyvelerin tenevüü (çeşitliliği), nefaseti ve bilhassa elma ve armutlardaki hafif mayhoşluk istihlak marşelerinde kolaylıkla muvaffak olunacağı ümidini vermektedir.

ELMA

Taze meyveler arasında bilhassa elma, ihracat maddesi olarak fazla aranılmaktadır. Ancak bu malımızın ticaret bakımından büyük ehemmiyeti haiz olan bir eksiği vardır ki o da istihsal safhasına taalluk etmektedir ilişkili olmaktadır). Bu seyahatimizde elma bahçeleri olan her merhalede gördük: kurt mes'elesi.

MÜCADELE

Vakıa bazı yerlerde elma kurdu ile mücadele teşebbüsü görülmüştür. Mücadele teşebbüsü olan yerlerde bile mücadelenin kuvvetlendirilmesi için müracaatlar vaki olmuştur. Plan olmayan yerlerde tahsisat olmadığından veya zamanında gönderilmediğinden mücadelenin kesildiği söylenmiştir. Lazım olan tahsisatın miktarı sorulunca mesela Sinop'ta 120 lira, teşkilat olan Malatya'da 2.000 lira'dan bahsolunmuştur.

Malatya'da ziyaretimize gelen hey'et huzurunda Ziraat Vekaleti Vekili sıfatile alakadarlara sorduğum suallere aldığım cevaplar üzerimde müsbet tesir bırakmamıştır.

Elmanın yaş ve kurutulmuş olarak ihracı şimdiden mümkün gözüken yerlerde bu işi ticari şekilde teşkilatlandırmak ve süratle işe başlamak için teşebbüsümüz vardır. İkinci beş yıllık sanayi planının onbeşinci faslında arzolan tesisat bu mevzuun kül halinde (bütün olarak) halli için icap eden tedbirleri ihtiva etmektedir.

13 KURU MEYVACILIK

Kuru meyvalarımız arasında mühim bir mevki işgal eden fındık, yurdun nüfusca en mütekasif (yoğun) ve ekime müsait olmak bakımından dar bir mıntıkasında halkın hemen hemen tek maişet (geçinme) mevzuunu teşkil eden bir madde halindedir. Bu sebepten dolayı fındık satış fiyatlarını daima büyük bir hassasiyetle takip etmekteyim.

FINDIK

Bu seyahatimde yine fındık müstahsillerinin her yıl tekerrür eden derdi ile karşılaştım. Düşük fiyatlarla "alivre" önceden, ürün üretilmeden) satış yapmış

olan bu mıntıka tüccarları, diğer findık müstahsili memleketlerin bu seneki hususi vaziyetleri dolayisile mühim nisbetlerde yükselen fiatlar karşısında zarardan kurtulmak için gayrı tabii vaziyetler ihdasına (oluşturmaya) çalışmışlardır.

Ancak bu hareketler önlenmiş ve findık müstahsillerimiz bu yıl, mahsullerini yüksek fiatla satabilmişlerdir. (kr/kg)

<u>Sene</u>	<u>Rekolte</u>	<u>Kabuklu</u>	<u>Vasati Fiat</u>	
			<u>İç</u>	
1930	48.000	27.08	58.08	
1931	24.000	27.62	61.81	
1932	49.000	13.82	30.95	
1933	45.000	21.30	47.08	
1934	54.000	16.52	41.03	
1935	68.000	29.49	47.28	
1936	56.700			
<u>Ekim 1936 fiatları:</u>		Tombul iç 71.62	Sivri iç 70.00	
		Kabuklu Tombul 34.54	Sivri 33.22	

Bu vaziyette önümüzdeki satış mevsiminin de findıklarımız için çok müsait şartlar içinde geçeceğini şimdiden tahmin etmek mümkündür. Her halde findık tüccarlarımızın bu yıl yaptıkları tecrübeden ders alarak olivre satışlarında daha tedbirli davranmalarını temenni etmek icap eder.

TEŞKİLATLANDIRMA

Ancak findık gibi bir metanın (malın) satış işini tesadüflere ve alakadarların doğru veya yanlış tahminlerine ve çalışma tarzlarını bırakmayarak tanzim etmek meselesi, teşkilatlandırma bakımından bu yıl üzerinde duracağımız bir iş olacak ve findık satış kooperatifleri ve bunların birliği, önümüzdeki satış mevsiminin hululundan (sona ermesinden) evvel, kurulmuş bulunacaktır. Satış kooperatiflerinin önümüzdeki teşkilatı için mıntıka valilerinin şimdiden hazırlanmaları lazımdır. Karadeniz kıyılarındaki findık sahamızın esaslı dertlerinden biri, mıntıkanın yıllık gıda ihtiyacını kendi kendine yetiştirerek karşılaması maddeten mümkün olmayan mısır meselesi olduğu malumdur. Mıntıka halkının büyük sıkıntılar çekmesine sebep olan bu meseleyi, zatı devletlerinin (Başbakan İsmet İnönü) geçen seneki şark seyahatlarında vermiş oldukları direktif dahilinde Ziraat Bankası'nın kredi kooperatifleri yolu ile büyük bir (okunamıyor) halletmiş olduğunu gördüm. Bu suretle geçen sene, müstahsillerin asgari ihtiyacı olan mısır tevzi edilmiş ve bu sene de tevziat bedelleri % 95 tahsil olunabilmiştir.

Bazı tüccarların öteden beri alıştıkları şekilde köylüye mısır verip malını yok pahasına almasına mukabil, hükümetin bizzat halkın ihtiyacını temin etmesi, bu havalide hükümetimize karşı büyük bir minnet hissi uyandırmıştır. Her yerde, bu minnet tezahüratı heyetimize karşı tekrarlanmıştır.

Mısır tevziinin yalnız geçen yılı inhisar etmeyerek bu ve bundan sonraki yıllarda da bu güzel ve hayırlı başlangıcın devam etmesi ve bu hususa Ziraat Bankası'nın ve mahalli hükümetin alakalanması lazımdır.

GİRESUN BORSASI

Giresun, bilindiği veçhile, şirin bir kasabamızdır. Tabii güzelliğini arttırmak için hoş giden beledi bazı teşebbüsler gördük. Fakat bu meyanda borsanın büyük bir ihmale uğradığını, perişan vaziyetinden anladık. Mıntıkanın en mühim, hatta yegane servet kaynağının alış verişine vasıta makamında kullanılan ve adına borsa denilen yer, kirliliği bir salaşpurdan (ince bez ?) ibarettir. Bize söylendiğine göre tüccarlar, alış verişlerini müstahsiller şehire mallarını getirirken yol üzerinde, hülasa borsa haricinde yapmaktadırlar. Borsa haricinde muamelenin önüne geçilmesini ve borsanın güzel Giresun'un haline mütenasip (uygun) bir şekle sokulmasını valinin gayretinden beklemek fazla bir iş olmaz.

14 SİNAİ ZER'İYAT

KENDİR VE SOYA

Sınai zer'iyatta aranılan maddeler bilindiği veçhile pamuk ve son günlerde kendir ve soya fasulyasıdır. Almanya soya fasulyasının işihali (iştahlısı) ve büyük bir alıcısıdır. Romanya, Bulgaristan ve hatta Yugoslavya, büyük mikyasta istihsalat (üretim) yaparak satmaktadırlar. Dr. Şaht'ın son Ankara'ya gelişinde aradığı maddelerden biri olmak üzere soya fasulyesinden de bahsetmiş idi. Karadenizde Ünye'den itibaren bize umumiyetle müstahsillerin soya fasulyası tohumu istedikleri ve Ziraat şekilleri hakkında malumata muhtaç oldukları söylenmiş ve kolaylık gösterilmesi temenni edilmiştir.

Şeker şirketinin pancar tarlalarını dinlendirmek için bu mevzu üzerinde çalıştığını ve hatta tohum da getirttiğini biliyorum. Hükümetimiz namına halkın bu talebi yerine getirildiği takdirde memlekete yeni bir kazanç elemanı kazanılmış olacaktır.

15 ÇAY ZER'İYATI

Rize'de bilhassa çay mevzuu ile alakadar olduk. Şimdiye kadar elde edilmiş olan neticeyi tesbit etmek istedik. Geçen sene 90, bu sene 70 kilo çay istihsal

olunmuş. Ziraat Vekaletimiz beş altı yıldan beri çay işi ile meşguldür. Yukarıda arzolunduğu gibi Seylan çayına yakın bir tip elde edilmiştir. Demek oluyor ki işin ilmi araştırmayı müteallik (ilgili) safhası müsbettir. Ekonomik netice almak için kısa bir zamanda istihsali arttırmak zamanı gelmiştir. Çay fidesi üç senede mahsul varabildiğine nazaran geniş mikyasta çalışılırsa pek yakın bir istikbalde memleketin çay ihtiyacını tatmin etmiş oluruz.

Vasati senede yarım milyon liralık bir şumul ve ehemmiyeti olan çay zer'iyatının muayyen bir istihsal programı ile başarılması bütün bir mıntıkanın refahı bakımından temenniye değer ehemmiyetli bir iştir.

İşittiğimiz doğru ise, Stalin bu işe tanzif ettiği (görevlendirdiği) birisini mahallinde hususi talimat ile çalıştırmış. Bu gün Batum havalisinde çay meselesi, Sovyetler için, ilmi ve ticari şekilde tamamen halledilmiş ve neticesi alınmış bir iştir.

Halkla temasımızda çay istihsal olunduğu takdirde satılmamak endişesi olduğunu gördük. Hatta bazı Ziraat memurları da bu endişenin tesiri altındadırlar. Harici ticaretimizin idaresi bakımından böyle bir endişeye mahal (yer) yoktur. Bütün memleket ihtiyacına karşılık mal yetiştirdikleri takdirde dahi satış imkanını bulmak mümkün ve kolaydır. Yeter ki, istihsal, ticari ehemmiyeti haiz bir kemiyette (büyüklükte) olabilsin.

ÇAY İTHALATI

<u>Senelik</u>	<u>Türk Lirası</u>	<u>Kilogr.</u>
1933	804.000	1.078.431
1934	622.532	673.798
1935	449.060	604.397
9 Aylık		
1934	499.658	540.919
1935	356.694	447.221
1936	551.741	754.759

16 KARADENİZ MINTIKASINDA YUMURTACILIK

Karadeniz mıntikasında yumurtacılık son yıllar içinde gerilemiştir. Geçimi dar olan bu mıntıka için yumurta ihracatı ihmal olunamayacak bir mevzudur. Bilhassa Fransanın ittihaz ettiği (uyguladığı) sıkı zirai himaye politikası,

İspanya'nın memleketimizle olan mübadelesinde tevazün (denge) araması bu gerilemenin amilleridir. Son İspanya vekayii (olayları – iç savaş) vaz'iyeti büsbütün müşkillemiştir. Kaybolan veya daralan bu mahreçlere mukabil diğer memleketlerle olan ticari anlaşmalarla daima kontrparti (alternatif müşteri) aradık. Fakat noksanı tamamen telafiye imkan bulamadık.

Avrupa yumurta müstehlikleri (tüketicileri) yumurtalarımızı hacim itibarile beğenmemektedirler; yumurtaların toplanması, sevki gecikdiği için yemekten ziyade sanayie yarayacağı fikri, kuvvetli bir suretle ilerlemektedir. Bu vaziyet yumurtalarımız keyfiyetinin islahı muhtaç olduğunu ilham etmektedir.

ŞARK MINTIKASINDA KURABİLECEĞİMİZ ZİRAİ SANAYİ ŞUBESİ

1 Beşinci Şeker Fabrikası

Türkiyede kurulacak beşinci şeker fabrikasını Şark vilayetlerimizde tesis edeceğiz. Kat'i olarak yeri taayyün etmemiştir (belirlenmemiştir).

Bu tesisin üç şartından:

Birincisi: Sivas – Erzurum hattının ikmali

İkincisi: Şeker pancarı ziraatına elverişli vasi (geniş) arazinin mevcudiyeti

Üçüncüsü: Türkiye Umumi şeker istihlakinin bugünkü fabrikaların kapasitesinin üstüne çıkmasıdır.

Bu şartlardan birincisi ve üçüncüsünün birkaç sene zarfında tahakkuk edeceği ümit olunabilir. Şu halde arazinin şeker pancarı ekimine elverişli olup olmadığını tecrübe ile tayin ve tesbit için kısa bir zaman kalıyor demektir. Bu itibarla bir taraftan bu tecrübelerin yapılması ve diğer taraftan fabrika tesisinden evvel yapılması icab eden iktisadi ve sınaî etütlerin başlanması zamanı gelmiş demektir. Bu tetkik vazifesinin ihtisası itibarile şeker fabrikaları şirketine verilmesini muvafık görmekteyim.

2 ERZURUM'DA VE DİYARBEKİR'DE SİLO İNŞASI

Memleketin muhtelif noktalarında “silo” inşasını istihdaf eden (hedef alan) program çok mes'ut neticeler vermektedir. Ancak bu sayededir ki, bugün buğday ihracını derpiş ediyoruz (aklımızdan geçirebiliyoruz) ve tahakkuk ettirebiliyoruz.

3 SİLOLAR VE VARANT (?) MUAMELESİ

Yakın bir zamanda silolar vasıtasile varant (Karşılığını bulamadım. M.A.D.) muamelesinin yapılabileceği ümidini besliyoruz.

Gerek askeri ve gerek iktisadi bakımdan Erzurum ve Diyarbakir’de silo inşasını, seyahatimiz esnasında edindiğimiz bir kanaat mahsulü olarak, teklif etmekteyiz. Halk da bunun temini için ısrar ile ricada bulunmuştur.

4 MADENLERİMİZİN ARAŞTIRMA VE İŞLETİLMESİ

Madenlerimizin işletilmesi mevzuunda seri hareket etmek mecburiyetinde bulunduğumuz malumu devletleridir. Maden fiyatlarındaki umumi tereffü (yükselme), bilhassa kurşun ve bakır madenlerindeki bariz yükseliş fırsatını kaçırmamak için bu işe hız vermek lüzumuna işaret ediyordu.

Bu itibarla, maden işlerindeki faaliyetimizin matlup inkişaf seyrini takip edip etmediğini mahallinde bizzat tetkik etmeğe ve bu suretle gerek Enstitü’nün ve gerek Etibank’ın mesaisini teftiş etmeğe seyyahat programında hususi bir ehemmiyet atfettim. Müşahede ve intibalarımı aşağıda tafsilatle arz eyleyeceğim: (Not: Bakınız Ek 4, “Madenlerimiz”)

5 NAKLİYAT İŞLERİ

Doğu illerimizin ekonomik bakımından en büyük bir derdinin de, nakliyat meselesi olduğunu arzetmek isterim.

Memleketin kıymetli bir köşesi, denilebilir ki sırf münakalesizlik (ulaştırma yetersizlikleri) yüzünden senenin büyük bir kısmında memleketin diğer parçaları ile münasebet (ilişki) tesis edememektedir. Doğu illerimizin bu vaziyeti, memleketin diğer kısımları ile olduğu kadar bizzat kendi bünyesi içinde de vardır. Bir taraftan münakalesizlik, diğer taraftan nüfus azlığı, ekonomik mübadelenin canlanmasına mani olmuştur. Muntazam ve mütemadi mal nakli imkanı olmadıkça, canlı bir ticaret mevzuu olarak mal satmak imkanı da olmaz, ve dolayısıyla istihlal de, inkişaf edemez. Bu muntazam, girecek malların ucuz satılması da aynı sebepten dolayı kabil olamaz.

Şüphesiz ki ideal, emin ve fasılasız nakliyatın temini için muntazam şoselere ihtiyaç vardır. Halbuki böyle şoselerin yapılabilmesi uzun zaman ve çok para meselesidir. Bugün için bunun hemen temininin mümkün olduğunu zannetmiyorum. Vaziyet ise, arzettiğim sebepten dolayı, acil bir tedbire muhtaçtır. Bunu ancak mevcut yollar ve güzergahlar üzerinde yapmağa mecburuz. Hakikatı halde bugün için bu güzergahlar üzerinde ideal nakliye servisleri yapmak gayri mümkündür.

Bugünkü vaziyet

Yılın, ancak dar bir kısmında olsun, bugün mevcut nakliyat işlerinin bünyesine gelince: bugünkü serbest nakliyat tam manasile perişan bir haldedir; fiyat pahalı, intizamsız ve bilhassa ticari emniyetten mahrumdur. İş adamları, bu havalide

yapılan nakliyatın pahalılığından ziyade ticari emniyetsizliğinden acı acı şikayet ettiler; mallarını kime verdiklerini ve kimden, ne vakit alacaklarını bilmek ihtiyacında olduklarını söylediler.

Bundan dolayı, bu havalide mevcut şeraitten azami surette istifade edecek şekilde devlet elile nakliye işinin tesis ve tanzimine kat'î ihtiyaç olduğu kanaatindeyim.

Yapılacak İşler

Bu hususta yapılacak ilk iş, mevcut yolların, münakalatı büsbütün inkitaa (kesintiye) uğratmayacak tarzda tamirleri ve ikmalleridir. Bunun için evvela virajlarda geçitlerin kamyon nakliyatına müsait olacak surette islahı ve genişletilmesi lazımdır. Mesela: Hopa – Artvin ve Artvin – Ardahan arasındaki yollar, nisbeten muntazam olmakla beraber virajlar bu cins nakliyat için islah muhtaçtır.

Bu mıntikalarda, Valilerle yaptığım temaslarda yolların arzettiğim şekilde, tamir ve islahının kendilerince yapılabileceğini ifade ettiler. Bunlar hakkında icap edenlere yüksek emirlerinizin verilmesini dilerim.

Yollar, bu tarzda tamir edildikten sonra aşağıda arzettiğim dört “kamyon servis hattı” tesisatının mıntika ihtiyacı için çok faideli neticeler vereceğini düşünüyorum:

Kamyon servis hatları şunlardır:

- 1) Hopa – Ardahan – Kars – Iğdır
- 2) Karaköse – Erciş
- 3) Diyarbakır – Bitlis – Tatvan
- 4) Van şehri ile iskele arası

Esasen Devlet Demiryolu tarafından işletilmesi mukarrer bulunan Trabzon – Erzurum ve Karaköse üzerinden geçen transit yolu, bittabi maruzatım (anlattıklarımın) haricindedir.

Bu servisler, esas itibarile yük nakliyatına münhasır olacaktır.

Hatlardan birincisi ile üçüncüsü ana yolları teşkil etmekte, Karaköse – Erciş ise transit hattının bir kolu, Van – İskele yolu da Van vapur hattının mütemmimi (tamamlayıcısı) bulunmaktadır.

Hopa – İğdır

Hopa – İğdır hattı, ilk kısmında Murgul ve Kuvarshan madenlerinin bakırlarını, diğer kısımların da (Artvin ve Ardahan ve Kars) mahsullerini ve nihayet son kısmında İğdır mahsullerini emniyetle Hopa'ya nakle hizmet edecektir. Deniz yolları ile yapılacak bir kombinezon ile bu servis üzerinde nakil olunan malların tek tarife ile İstanbul'a, hatta ecnebi (yabancı) memleketlerine sevkedilmesi mümkün olacağı gibi bilmukabele (karşılıklı olarak) deniz yolları vasıtasile gelecek malların da aynı suretle bu hat üzerindeki herhangi ticaret merkezine gönderilmesi kabil olacaktır.

Diyaribekir – Tatvan

Diyaribekir – Tatvan hattına gelince: Bu hatta yapılacak olan nakliyat da Diyaribekir'den itibaren Bitlis ve Van havalisine kadar olan kısımların nakliyatını temin edecektir. Bu kısımda da Tatvan'dan itibaren Van gölü işletme idaresi ile, İstanbul'dan veya Mersin'den Diyaribekir'e kadar demir yollarıyla yapılacak kombinezonlarla burada da İstanbul veya Mersin'den alınacak bir malın Van'a kadar tek tarife ile sevki imkanı temin olunacaktır.

Karaköse – Erciş

Karaköse – Erciş hattı ise Trabzon tariki ile Van havalisine yapılacak nakliyatı temin edecektir. Bu hattın yukarıda arzolunduğu veçhile Trabzon yoluna bağlı olması dolayısıyla transit yolu kamyon servisi ile beraber iş birliği yapması zaruridir.

Gerek transit yolu üzerinde çalışacak kamyon servisleri ve gerek bununla iş birliği yapacak Karaköse – Erciş hattı üzerinde de Hopa – İğdır hakkında olduğu gibi Denizyolları idaresiyle yapılacak anlaşmalara tek tarife tatbikatı mümkündür.

Van – İskele

Van – İskele kısmına gelince nisbeten ufak olan bu hattın üzerinde yapılacak nakliyatın hem yük, hem de yolcuya tahsisini faideli gördüm, ve bu işin idaresini Van Gölü İşletme İdaresi'ne verdim. İdare, aldığı kamyonlarla bugün fiilen yük nakliyatına başlamış bulunuyor. Sipariş ettiği yolcu otobüsleri de İstanbul'dan yola çıkarılmıştır. Bunların mahalline varmasıyla beraber yolcu nakliyatı da başlamış olacaktır.

İşletme Şekli

Bu kamyon servislerinin muvaffak olabilmesi için inhisar halinde çalışmasının faydali olacağını düşünüyorum. Böyle olmadığı halde bir çok nakliye işlerinde görüldüğü veçhile gayri tabii rekabet yüzünden bu idarelerin muvaffak olması şüpheye düşer. İnhisar halinde göz önünde tutulacak birinci iş, bugün yapılan münakalat ücretlerinden daha dun (aşağı) bir tarifenin tatbikini temin etmektedir.

Bu servisler için etüd yaptırıyorum. İlkbaharda mahallen de bu etüdlerimi ikmal için Deniz Müsteşarım Sadullah Güney’i bu mıntıkaya göndereceğim. Alacağım netice Zat Devletleri’ne ayrıca arz olunacaktır.

SERMAYE

Bu işlerin kurulması ve işletilmesi, netice itibariyle bir sermayeye ihtiyaç gösterecektir. Şu kadar ki işin esasını teşkil eden kamyonların tedariki için peşin paraya lüzum olmaksızın acentelerle yapılacak itilafla (anlaşma) kamyonların kredi ile tedarikini mümkün görüyorum.

Esas, tasvibi devletlerine iktiran ederse (sizin onayınıza erişirse), bu işletmelerin hangi vekaletle bağlanmaları münasip olacağını da Yüksek takdirlerinize bağlı olduğunu arz ederim.

Bu mıntika dahilinde bir taraftan Diyarıbekir - Tatvan, diğer taraftan Karaköse - Erciş yollarının bağlandığı ve üzerinde Van, Adilcevaz gibi şehir ve kasabaların bulunduğu Van gölündeki Vapur İşletme İdaresi hakkında burada bazı malumat arzını faydali görüyorum.

Vapur İşletme İdaresi

İşletme İdaresi’nin, yüksek tensipleriyle, Vekaletime bağlanması ile beraber Göl münakalatının tanzim edilmesi ve ihtiyaca uygun bir şekilde yapılması için lazımgelen tertibat alınmıştır.

Bu tertibat ile evvelce gayri muntazam ve ancak on beş günde bir yapılabilen seferlere mukabil yaz kış olarak seferler tesis edilmiş ve tarifelerde % 80 kadar bir tenzilat yapılmıştır. Bunun neticesi olarak yolcu adedi % 98, yük miktarı da % 99 nisbetinde artmış ve hasılat da bu fark neticesinde yükselmiştir.

Bu mesaimizle her sene bu idareye verilmekte olan subvention (parasal destek) miktarının tedricen azaltılabileceğine emniyet ediyorum.

Vapur servislerinin bu suretle tezyidi (artırılması) ve muntazam ifası için mevcut vapurlarda esaslı tamirat ve tadilat yapıldığı gibi iskeleler de az çok iyi bir hale

konulmuş ve bir ikisine de elektrik tesisatı yapılmıştır. İşletme merkezi de Erciş'ten Van'a getirilerek burada bir de güzel bina yapılmıştır.

Kendi bütçesi hududu dahilinde yapılan yukarıki işlerden maada idarenin inkişafı için verilmiş olan para ile de aşağıdaki işlerin yapılmasına teşebbüs edilmiş ve muntazam bir programla işe başlanılmış olduğunu arz ederim.

Van Gölü İşletmesi tesisatı

İhtiyaca uygun elektrik ve kaloriferle mücehhez birinci-ikinci kamaralara malik konforlu iki vapur, Havuz ve Fabrikalar İdaresi'ne sipariş edilmiştir. Bu vapurlar, Van'da monte edilerek işler bir halde teslim alınacaktır. Bundan başka yüksek direktiflerine imtisalen (uyarak) Erciş'teki tamirat fabrikasının Tatvan civarında intihap edilen mahalle nakline teşebbüs etmiş ve burası için tertip edilen umumi bir plan dahilinde inşaata başlamış bulunuyoruz. Tamirat atölye binasının kargir aksamı ikmal edilmiş, İstanbul'dan getirilen demir çatı aksamının da yerine konulması bitirilmek üzere bulunmuştur. Bundan başka halen işçi ve memurların iskanı için ve atiyen (gelecekte) otel gibi kullanılacak bir binanın da inşaatı yarılanmıştır. Ayrıca bu sahada başlanan taş iskele inşaatı da oldukça ilerlemiştir.

Fabrikanın muhtaç olduğu yeni makinelerin de mühim bir kısmı, mahalline gönderilmiş bulunmaktadır. İlkbaharda bunların monte edilmesile fabrika faaliyete geçecek ve Erciş'teki atölye buraya tamamen nakil edilmiş bulunacaktır. Bu fabrika Van işletmesi vapurlarının bütün tamirlerini yapabileceği gibi bu havali için de iyi bir tamirat yeri olacaktır. Sipariş olunan yeni vapurların montajları bu fabrika tarafından yapılacaktır.

Munzam Tahsisata İhtiyaç

Aldığımız tahsisat ile yeni yapılan işler bunlardan ibarettir. Programımızın ikmali için daha başka binaların inşasına lüzum vardır. Bunlar için de 150.000 lira kadar bir paraya ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu para alındığı halde Tatvan'da garaj, depo, işletme binası, memurin evleri yaptırılacak ve üçüncü bir vapur da inşa ettirilecektir.

Van gölünde ehemmiyetli gördüğüm balıkçılık ve soda istihsali işleri üzerinde de tetkikler yaptırıyorum. Alınacak neticelere göre faaliyete geçilecektir.

TRABZON VE HOPA LİMANLARI

Şark mıntikasının deniz cihetinden iki mühim kapusu olan Trabzon ve Hopa'nın vaz'iyetleri üzerinde ehemmiyetle durmak lazımdır.

Hopa İskelesi ve ehemmiyeti

Hopa'da evvelce belediye tarafından ahşap olarak ve ihtiyacı karşılamıyacak bir şekilde yapılmış olan iskele fırtınadan yıkılmıştır. Belediye bütçesi kafi olmadığından bu güne kadar bir şey yapılamamıştır. Bu suretle böyle mühim bir liman iskelesiz kalmış olduğundan girip çıkan eşya denize giren insanların sırtında taşınıyor.

Artvin, Kars, Iğdır gibi mühim bir hinterlandın iskelesi olan Hopa'dan çok miktarda hayvan ihracatı yapıldığı gibi işletmeğe başlayan Kuvarshan ve yakında işleyecek olan Murgul fabrikaları istihsalatı da tabiatile buradan sevk edilecektir. Bu kadar ehemmiyetli hareketlerin bu derece mühlmel (ihmale uğramış) bir aktarmaya tahammülü olamaz. Bundan dolayı Hopa'da bu işleri emniyetle görececek, ihtiyaca uygun bir iskelenin inşasına şiddetle zaruret vardır.

Bu zaruret yukarıda arzolunan kamyon servisinin muvaffakiyeti için de belli başlı bir esastır.

Bu iskelenin belediye tarafından yapılması beklenemez; evvelce bütün memleket iskeleleri hakkında yapılan tetkikler bu hakikatı göstermiş olduğundan iskele işlerinin halli için 3004 numaralı kanunla hükümete selahiyet verilmiştir.

Birinci derecede ehemmiyeti olup büyük liman yapılması derpiş edilen yerlerdeki iskelelerin kanunda gösterilen şekilde idaresinin tecil olunacağı ayrıca tesbit olunmuştur. Bunlar, Ereğli, Samsun, Trabzon, Mersin limanlarıdır.

3004 numaralı kanunun tatbiki neticesi artan para

Kanun icaplarına göre ayrı bir teşekkül tarafından idaresi icap eden diğer bütün iskelelerin varidatı üzerinde yaptığımız tetkiklerde tarifelerinde % 50 gibi mühim bir tenzilat yapıldığı ve belediye ve mahalli idarelere ait hisseler ayrıldığı ve tamirat ve tahsil masrafı da çıktığı halde senede 100.000 liraya kadar bir para elde edilebileceği anlaşılmıştır. Bu paradan istifade ederek ilk iş olarak takriben 80.000 liraya çıkacak olan Hopa iskelesini yaptırmak istiyorum, ve kanunun tesbiti için de iskele işlerinin Deniz Yolları İşletmesi tarafından tedvirini muvafık görmekteyim. Tasvip buyurulduğu takdirde Hey'eti Vekilece karar altına alınmasını dilerim.

Bu suretle bir idarede birleştirilecek olan vapur ve iskele hizmetleri tek bilette yapılmak suretile halka kolaylık göstermiş olacaktır.

Trabzon Limanı

Trabzona gelince: bu limanda her ne kadar bir tahmil ve tahliye anonim şirketi mevcut ise de 50 000 lira sermayeli olan bu şirketin beşte dört hissesi eşhas elinde bulunması dolayısıyla iyi işlenmesi temin olunmamaktadır.

İskele, antrepo ve hammaliye işlerinin de muhtelif ellerde bulunması bu işlerin bozuk ve pahalı yapılmasına sebep oluyor.

İran transit yolunun başında geniş bir hinterlandın iskelesi olan Trabzon'da liman işlerinin daha esaslı bir surette tanzim ve ıslahına ihtiyaç vardır.

İşlerin bir elde toplanması

Bunun için evvel emirde bu işlerin bir elde toplanmasını lüzumlu görüyorum. Esasen İstanbul ve İzmir limanlarında da böyle yapılmıştır. Trabzon limanında da yapılacak şey budur.

İstanbul ve İzmir liman işletmeleri kanunu Trabzon limanında da işlerin bu suretle idaresine imkan vermekte olmasına göre Trabzon liman şirketinin İstanbul liman işletmesi varidatından ayrılacak para ile satın alınmasını ve limandaki yolcu eşyası nakliyatını da ilave suretile liman işlerini yapacak bir liman işletmesine bağlanmasını yüksek tasviplerine arz ediyorum.

Mersin Limanı

Mersin'deki tetkiklerim esnasında bu limanın ticaret eşyasının ve bilhassa ihracat mallarımızın muhafazası için kafi vüs'atte depoya malik olmaması yüzünden bir kısım eşyanın açıkta kaldığını gördüm.

Soğuk Hava Depolarına İhtiyaç ve bu ihtiyacın telafisi çaresi

İklim itibarile soğuk hava tertibatını havi depolara şiddetle ihtiyaç olan bu limanda bu ihtiyacı telafi etmek için şu çareyi düşünüyorum.

Ticaret odaları nizamnamesi mucibince bir ticaret odaları bankası tesisi maksadile odalar varidatından % 10 olarak ayrılmak suretile birikmiş üçyüz bin lira kadar bir para vardır.

Böyle bir bankanın tesisinden maksat Ticaret odalarının üzerine aldıkları işlerin finansmanıdır. Bu işlerin başında da ihtiyaç olan yerlerde umumi mağazalar

(Taşımacılık ve depolama yapan bir kamu kuruluşu. Artık yok. M.A.D.) tesisi gelir.

Umumi Mağazalar tesisi

Ticaret odaları kongresinde de mağazalara olan ihtiyaç ileri sürülerek banka tesisi için ayrılmış olan paranın bu işe sarfi kararlaştırılmıştır.

Mevcut olan bu para ile bundan sonra bu suretle ayrılacak paraları memlekette umumi mağazalar tesisine tahsis etmeği muvafık görüyorum.

Odalar nizamnamesinin buna dair olan hükmünün maksada göre değiştirilmesi şimdiden yüksek makamlarına arz edilmiş bulunmaktadır.

İşin bu tarafı halledildikten sonra, başka sermayelerin ve mesela umumi mağazaların verecekleri varantları iskonto edecek olan bankaların da iştiraki suretile teşkiline teşebbüs olunacak anonim şirketler vasıtasile memleketin muhtelif yerlerinde soğuk hava tesisatını havi umumi mağazalar vücade getirilecektir.

Yeniden yapılan ve iltisak peyda eden (birbirine kavuşan) demir yolları ile hinterlandı mutemadiyen genişleyen Mersin limanında bir umumi mağaza inşa ve tesisine müsaadelerini rica ediyorum.

Mersin Limanının Bugünkü Durumu

Mersin Limanı bugünkü ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. Hali hazır idaresinde, memleket ekonomisine faydalı olmak ve ekonomik işleri kolaylaştırmak fikrinden ziyade sırf Mersin şehri menfaati gözetilmek suretile mali (parasal) bir zihniyet hakimdir. Bittabi işler pahalıya görülmektedir. Limanda nakliye gibi bir iş için muhtelif gruplar çalışmakta olduğundan fazla mesarif ihtiyar olunmaktadır (katlanılmaktadır). Bu mevzua başka bir zaman ayrıca avdet olunacaktır. Kafi umumi mağazalar yapılmasını bu işlerin başında olarak tesbit etmekteyim.

6 Şarkta İmar hareketi ve İnşa Malzemesi İhtiyacı

Çimento

İnşa Malzemesi fiatları

İnşa malzemesi fiatları doğu illerimizde bugünkü seviyelerini muhafaza ettikçe Şarkta ciddi bir imar hareketinin başlamasına maddi imkan tasavvur edemiyorum. Seyatahım esnasında müşahedemi şu suretle telhis edebilirim

(özetleyebilirim):

Ya inşa malzemesi el sürülmeyecek kadar pahalıdır. Veyahut hiç yoktur. Coğrafi ve tabii vaz'iyeti dolayısı ile birinci derecede bir iskan ve imar mıntkası telakki edilebilecek olan Van mıntkasında bir ton çimento 90 liraya satılmaktadır. İstanbuldan Van'a kadar bir ton çimento maliyetinin kabarış seyrini gösteren bir cetveli leffen (ilişik olarak) takdim ediyorum (Ek - 5) Bu hesaba nazaran Van'a kadar maliyet fiatı takriben 78 – 80 liradır. Bunun üzerine mütenevvi mutavassıtların (muhtelif aracılarn) elde ettikleri kazanç payı katılınca 90 lirayı bulur demektir.

Sivas'ta çimento fabrikası - Kamyonaj masrafı

Şimendifer Erzurum'a vasıl olduktan ve "tarife ünique" (tek tarife) tatbik edildikten sonra Doğu illerimizin bir kısmı için mesele halledilmiş olacaktır. Sivas'ta yapılmasını düşündüğümüz çimento fabrikası bu havaliyi müsait fiatla alimente edecektir (besleyecektir). Fakat Van ve havalisi, bu hatta aykırı düşdüğünden yine kamyonaj masrafları yüzünden çimentoya el uzatamayacaktır.

Rusyadan yün karşılığı çimento ithali

Bu takdirde ya gümrük resmini indirerek Rusya'dan çimento ithal etmek ve yahut mahalli bir tesisat vücade getirmek icap edecektir. Ruslar çimento ihracını yün gibi, kuvvetli döviz mukabili her marşede sürülebilecek bir iptidai maddemizle mübadeleyi istemişlerdir. Bu noktayı yeni müzakere esnasında halle çalışacağız.

KERESTE VE ORMAN MALZEMESİ

Formalite ve kereste kaçakcılığı - Ankara'dan mezuniyet

Bütün şarkta hemen her kazada kereste ve mahrukat (yakacak odun) mevzuu olarak orman işlerle karşılaştık. İhtiyacın tazyiki altında bulunan halk, kereste temin etmek için yaptıkları müracaatların farmalitelere boğulduğundan bahsediyorlar ve ihtiyacın hükümet vasıtasile temin edilmeyeceği anlaşılınca kaçakçılara baş vurmaktan başka çare bulunmadığını ve bu yüzden de kereste fiatlarının geçen senelere nisbetle yükselmiş olduğunu ilave ediyorlardı. Vaz'iyeti bu suretle ifade edenler, halk, hükümet memurları ve ordu erkanıdır.

Bizzat ben de Kuvarshan bakır madeninde bu işe ait bir meseleye şahit oldum. Bakır madeni müdürü kendisine madeni işletmek için verdiğimiz mühleti geçirmemek için, mesaisini tanzim ederken kereste ihtiyacını da nazarı itibare almış ve nihayet bunun için de bir zaman payı ayırmak mecburiyetini duymuş,

kereste tedariki için formalite icabı olarak Ankara'dan mezuniyet istihali lazım geliyormuş. Bakır madeni Müdürü resmi müracaatını yapmış, bir müddet sonra Ankara, mahalli orman müdürüne müracaatın israfı için emir vermiş, bu emrin tebliğ tarihinden iki ay geçtiği halde fiili bir hareket yapılmamış. Bu vaz'iyet karşısında maden müdürü piyasaya müracaat etmeye ve daha pahalı olmak şartile kaçak kereste tedarik etmeye mecbur kalmış, bu defa da orman müdürü kerestelerin müsaderesine kıyam etmiş (el koymaya kalkışmış). Madeni gezerken yanımda Umum Müfettiş, Vali olduğu halde maden müdürü aldığı kaçak keresteleri hepimize gösterdi ve vaz'iyeti gizlemedi. "Eğer resmi kanaldan kereste tedarikine kalksaydım, ne kadar zaman kayıp edeceğimi bilmiyordum. Nitekim beklediğim için, hiç bir netice hasıl olmadan hayli zaman kayıp ettim. Halbuki bu müddet zarfında madenin faaliyete geçmesi lazım geliyordu." sözlerini ilave etti.

Artvin Orman Müdürü ile bu mes'ele hakkında görüştüm. "Kaçakçılığa mani olmak vazifenizdir, bu noktadan sizi takdir ederim. Fakat orman içinde teessüs eden bir maden işletmesini kerestesiz bırakmayarak madenin işlemesine yardım etmek de müsbet bir harekettir; işin müsbet şeklini bırakıp sadece menfi şekline ehemmiyet veriyorsunuz. Kereste için maden işletmesinden sarfi nazar mı edelim? Maksudunuz nedir? diye sordum. O dakikada üzerime her iki vekaletin selahiyeti toplanmış olduğu için orman müdürü hakkındaki intibaim çok fena idi. Şiddetli muamele yapacaktım. Müdür cevaben "Ankara'dan bana iki ay evvel kendilerine makta (ormanda kesim yapılacak yer) göstermek için emir geldiği doğrudur, fakat bu makta göstermek için harcırah havalesi verilmemiştir. Dolaşmak için param yoktur. Madenin işlemesi için makta göstermekte, bu havali için hiç mahzur yoktur." cevabını verdi. Memuru tecziye için bir sebep göremedim. Kaçakçılığın haber alınmasının kaçakçılar arasındaki rekabet tesirile olduğunu bu vesile ile öğrendim.

İmar hareketi dolayısıyla kereste ihtiyacı - orman tahribatı

Hakikat olan mes'ele şudur ki kereste ihtiyacı memlekette mevcuttur, imar hareketile mütenasip olarak ihtiyaç artmaktadır. Ve bu ihtiyaç tabii bir şekilde ve vaktü zaman ile temin edilemediği içindir ki kaçakçılık, eskisine nazaran daha kuvvetli bir surette yapılmakta ve ormanlar tahrip olunmaktadır. Bunu rakkamlarla teyide imkan yoksa da halkın daha fazla fiat ile ihtiyacı için kereste satın almakta olduğu muhakkaktır. Bu işin tanzimine ait bir fikrim yoktur. Yalnız ormanların harap olmaması için çok samimi ve şayani takdir bir emel peşinde koşulduğunu biliyorum.

Fakat bunun, nazari şekilde men etmekle mümkün olmadığını anlamış bulunuyorum. (Vurgu benim, M.A.D.)

CEVİZ KÜTÜĞÜ

İddihar (satış için biriktirilmiş) kütükler ve ihrac memnuniyeti

Hopa'dan itibaren Artvin kazasında ve Kars istikametine doğru bütün geçtiğimiz yollarda bir çok kesilmiş ceviz kütüklerine rastladık. Bunlar Avrupa'ya ihracına müsaade edildiği zamanda kesilmiş ve iddihar edilmiş mallardır. Hey'eti Vekile kararile ihracı menedildiği için metruk bir halde çürümeğe maruz kalmışlardır. Bu kütüklerin, ihracın serbest olduğu zamanlarda kesildikleri muhakkaktır.

Kundak imaline yarayanların tayinindeki formalite güçlüğü

Diğer taraftan bu kütükler, ciheti askeriyece kundak imaline elverişli olup olmadığı anlaşılacak için muayeneye tabi tutulmakta, elverişli olduğu takdirde ihracına müsaade olunmamaktadır. Ancak kundak imaline müsait olanların, ne fiattan ve ne zaman mübayaa edileceği kimsece malum değildir. Bunların kundak imaline müsait olup olmadıklarını tesbit işi Ziraat memurları tarafından yapılmaktadır. Ziraat memuru, muayeneden sonra raporunu merkezin tasdikine gönderiyor. Ancak merkezden cevap gelebilmesi için uzun zaman geçmekte olduğu resmi memurlarca da ifade olunmuştur.

Kütük işinin tasfiyeleri

Artvin tüccarları, bize müracaat ederek, kütük ihracının menedilmesi ve kesilmesine müsaade edilip edilmemesi hükümetin bileceği bir iş olduğunu, fakat memnuiyetten (yasaktan) evvel kesilip bu gün ellerinde bulunan kütüklerin orduca satın alınması ve ihracına da müsaade edilmemesi yüzünden çok müşkül vaz'iyette kaldıklarını ifade etmişler ve bir defaya mahsus olmak üzere bu işin tasfiyesini rica etmişlerdir. Bu işin halli, hususi bir şekilde nazarı dikkate alındığı takdirde, kundağa elverişli olanların orduya maledilmesi, olmayanların da ihracına müsaade edilmesi suretile mevcut kütüklerin kısa bir zamanda tasfiyesi ve bundan sonra da kesilmemesi lazım geliyorsa bunun için ciddi ve sıkı tedbirler ittihazı suretile, pek ala mümkündür. Bu adamları büyük zararlardan kurtarmak için bu tasfiye ameliyesinin yapılması bendenizce zaruridir. Zati Devletleri'nin takdirine arz ederek seri bir karar verilmesini rica ederim.

7 TEREYAĞI VE PEYNİR İŞİ

Ardahan ve Elaziz'de nefis tereyağı imaline müsait bir vaz'iyet vardır. Bu, ihracat maddesidir.

Ardahan’da ayrıca müteaddit kalitede peynir yapılmaktadır. Ardahan’ın balı da çok nefistir.

Ancak memleketimizin hemen her tarafında olduğu gibi buralarda da hile yapılmamış, karıştırılmamış, yağ bulmak mümkün değildir. Ardahan’ın peynirleri bir kaç sene evveline kadar muhitte tutulmuş ve hatta Mısır’a ihraç edilmeğe başlanmıştı. İlk gönderilen numuneler beğenilmiş ve bunları mühim siparişler takip etmiştir.

İhracatın durması

Peynirlerin mahrecine vusulü (ulaşması) ile tesellüm başlayınca şikayetler yükselmiş ve ertesi sene peynirlerin numunesine mutabık teslim edilmediğinden ve hile yapıldığından dolayı siparişlerin arkası kesilmiştir.

Edirne’nin beyaz peynirciliği Mısır’da aynı akibeti geçirmiştir. Tereyağları da esasen hileli oldukları için mahreçlerinde sürüm kabiliyetinden mahrum bulunuyorlar.

Ambalaj işi

Kısaca ifade eylediğim bu şayanı teessüf ahval dolayısıyla peynircilik tehlikeli bir devreye girmiştir. Yapılan mallar satılmamakta ve sürümsüzlük neticesi olarak muhitin verdiği istidat (yetenek) ve imkan nisbetinde peynir imal edilmemektedir. Ambalaj işinin gerek yağda ve gerek peynirde pek iptidai (ilkel) olduğunu söylemeye ihtiyaç yoktur sanırım.

Valiliklerin ve Ticaret odalarının yapacağı işler

Ancak her iki mes’elenin de halli basittir. Yağ ve peynirlerin evsafı tayin ederek hilesiz bir tip vücade getirmek veya hiç olmazsa ecnebi maddelerin karıştırılmamasını temin etmek için ticaret odalarının mevzuatı müsaittir. Valiler bundan geniş mikyasta istifade edebilirlerdi. Bu mevzuat olmasa bile hazırlanacak nizamnamelerle bu malların evsafını tesbit etmek ve tatbikini kontrol etmek mümkündür. Vekaletim bu havaliye memur göndererek istihsal maddeleri üzerinde bu bakımdan bir karara varacaktır.

Ambalaj işinde İdarei Hususiyelerin kuracağı atölyeler

Hilesiz Peynir – Yağ reklamı

Ambalaj mes’elesinin halli için alakadarların ferden ferde çalışmalarına imkan yoktur; hatta bir şirket halinde toplanarak ihtiyaçlarını bizzat kendilerinin temin etmeleri de çok müşküldür. İdarei Hususiyeler, ufak bir atölye kurarak küçük bir

sermaye ile ambalaj mes'elesini hal edebilirler. Buna muvaffak olunduğu ve mahalli idarelerin kontrolü altında saf yağ ve hilesiz peynir imal edildiği reklam yolile halka anlatıldığı takdirde, artık peynircilerin ve yağcılarının müstehlikin (tüketicinin) ayağına gitmesine ihtiyaç kalmayacak, bilakis müstehlikin kendi ayaklarına gelmesini beklemek kabil olacaktır.

Ambalaj işinin hallini, Kars Valisi ile Üçüncü Umumi Müfettişlik pek ala temin edebilirler. Peynirlerle yağların muayyen tiplere ircaı işini de Ziraat vekaletinden veya vekaletimden bir memur göndermek suretile hal etmek kolaylaşır.

8 EL SANAYİİ

Şarkta muattal (işsiz, boş) hayat ve El Sanayii

Şark havalisile memleketin piyasa merkezleri arasındaki irtibatsızlık

Şark havalisindeki halkın yedi aydan aşağı olmamak üzere evlerine kapanarak geçirdikleri, muattal denilebilecek hayatları vardır. Bu zaman kendileri için beyhude geçirilmiş ve israf olunmuş bir ömür parçasıdır. Şimendiferin henüz vasıl olmaması ve yukarıda da tafsilten arz edildiği gibi nakliye vasıtalarının çok pahalı ve gayri muntazam olması dolayısıyla şark vilayetlerimiz, memleketin piyasa merkezleriyle normal bir şekilde irtibat temin edememişler ve binnetice memleket ekonomisinin haricinde tecrid edilmiş bir halde kalmışlardır.

Bu vaz'iyette o havali halkının, kapalı hayat yaşadıkları zamanlarda çalışabilmeleri için el sanayiinin buralarda taammümünün (yayılmamasının) faydalı olacağına şüphe yoktur. Bu sanayi mamulatu, umumiyetle bu havali halkının ve hatta çalışanların zati ihtiyaçlarını kapatabilmelerine yardım edecektir.

El sanayiine iptidai madde ve usta tedariki ve Iğdır ipliğinin el sanayiinde kullanılması

Vekaletim bu sanayiinin teessüsü için lazım olan iptidai maddeyi tedarik ettirip alakadarlara mal olduğu fiat üzerinden tevzie muktedirdir. Aynı zamanda el tezgahlarının yapılması, kurulması ve işletilmesi için ustalar tedarik edip mahalline göndermeyi de mümkün görmektedir. Bilhassa bu maksatla Iğdır pamuklarından iplik yapılması ve bunların el sanayiinde kullanılması pek tabii bir iş olur. Malatya kombinasiyle diğer kombinalardan Van havalisine iplik göndermek imkan dahilindedir. Esasen bu havalide yün, hatta iyi cinsten, bulunduğu cihetle mahalli ihtiyaç için küçük bir iplik imaline mahsus müessese de vücade getirilebilir.

Sermayenin İdarei Hususiye veya Belediyelerce temini

Bu mevzua bu tarzda temas etmekten meksadım, işin kuruluşuna ait vasıtaları ve iptidai maddeleri vekaletim vasıtasile ihzar ve temin etmek mümkün olmakla beraber halkın bu işe rağbet göstermesini ve bu iş için icap eden sermayenin ya İdarei Hususiyelerce veya Belediyelerce temin edilmesi lazım geldiğine işaret etmektir. Bu mesele etrafında konuştuğum valilerden birisi, esasen bundan evvel el sanayiinin taammüm ettiği bir vilayette bulunmuş olduğu için Şark'taki vilayetinde de el tezgahlarının taammümünde fayda görüyor ve bunun için çalışmak istediğini söylüyordu, fakat işe ne suretle başlayacağını tayin etmiş değildi.

Devletçilik prensibi – Valinin İdarei Hususiyeler hakkındaki sözleri

Fikrimi söyledim. Yani boyalı boyasız ipliği, tezgahları ve ustalarını tedarik için yardım edebileceğimi ve ancak görüşüme göre bura halkının bir teşekkül etrafında toplanmak üzere kendilerinin de az çok bir sermaye koyarak bir araya gelmeleri imkansız olduğuna nazaran devletçilik prensibine sahip olan hükümetin, İdarei Hususiyeleri tarafından bu insanlara el uzatılması lazım geleceğini anlattım. Valiye göre İdarei Hususiyeler bir şahsiyet imiş. Bu, ikinci bir şahsiyet vücade getiremezmiş.

Gördüm ki bu ciddi iş medreseye düşüyor; maksadını dahi anlamaya lüzum görmeden:

<Ben formalite adamı değil, iş adamıyım, ben size iş yaparım ve yaptırırım>

dedim ve geçtim.

Hakikat şudur ki İdarei Hususiyelerin böyle bir mevzu üzerinde çalışmak hususundaki kanuni vaziyetleri nedir, bunu tetkike dahi ihtiyaç görmüyorum. İdarei Hususiyelerin bir çok yerlerde teşekkül etmiş müesseselerde hissedar olduklarını ve memleketin sanayiinde faideli olması için müesseseler idare ettiklerini maddi şekilde görüyorum ve biliyorum. Böyle olmasa dahi mahalli idarelere bu imkanı vermek bir zaruret olduğu kadar bunların da mahalli hususiyetler göz önünde tutularak hazırlanmış bir program dahilinde, muattal yaşayan fakir halka iş bulmak, onları çalıştırmak ve karınlarını doyurmak için yapabilecekleri her teşebbüsü en yüksek bir iş telakki etmeleri de lazımdır.

9 İRAN'DAN PETROL VE BENZİN SURSU (KAYNAĞI) OLARAK İSTİFADE

Muhtelif bakımlardan petrol ve benzinin, yalnız Şark vilayetleri değil, memleket çerçevesi dahilinde ihtiva ettiği ehemmiyeti izaha mahal yoktur. Türkiye'ye bu

maddeleri veren memleketler haricinde, İran'dan da doğrudan doğruya istifade imkanlarını düşünerek geçen yıl İran sefirine, laf arasında açmışım.

İran'dan alınacak petrol ve benzin fiyatları:

İran Ateşe Kommersiyali'nin (Ticaret Ataşesi'nin), bu günlerde, Vekaletim alakadar dairesine verdiği mamulata nazaran, sefir, bu ciheti, Tahran'a yazmış ve ancak son günlerde cevabını alabilmiştir. Ayrıca tahriren (yazılı olarak) de tekit edileceği söylenerek verilen malumatta İran Maliye Nezareti'nin Mako teslimi benzin tenekesini 20, petrol tenekesini 18 Riyale verebileceği ifade edilmiştir. 13 Riyal bir Türk lirası kuru üzerinden benzin, kilosu 12,5, petrol 9.5 kuruşa arz edilmektedir, demektir.

Vergi ve rüsumunun ilavesinden sonra, benzin 34,5 petrol 16 kuruşa mal olacak demektir. Bu fiyat, Elaziz – Diyarbakir - Mardin hattındaki şehirlerin bu günkü fiyatlarından 3 kuruş kadar daha ucuzdur. Fakat huduttan nakliye, maatteessüf, aynı hat dahilindeki şehirlere kadar kilo başına 6 kuruş tutmakta olduğuna göre, pahalıdır.

Bazı tesisat ve tertibatla nakliyenin düşürülmesi

Mamafî, petrol ve benzin mevzuunu, sadece fiyat elemanı itibarile tetkike mahal yoktur. Bazı tesisat ve tertibat sayesinde nakliyeyi düşürerek veya yeni tenzilat elde ederek, İran'ı da Türkiye'nin bu kabil maddeleri doğrudan alabileceği memleketler meyanına (arasına) ithal etmekte faide vardır.

İran Sefiri'nden tahriren de malumat geldiği zaman ehemmiyetle tetkik ettireceğim. Meseleyi hem Şark hem bütün memleket çerçevesinden ehemmiyetli gördüğüm için arz ediyorum.

Celal Bayar

İktisat Vekili ve Ziraat Vekaleti vekili

10 Aralık 1936

Not: 1936 yılının imla kurallarına ve “Soviyet” ve “dolayisile” gibi imla anlayışına dokunulmamıştır. O günkü “daktilo” imkanlarına göre oldukça karmaşık bir görünümdeki Rapor, metne yüzde yüz sadık kalınarak, daha kolay okunur biçimde dizilmiştir. Ara başlıklar aynen korunmuştur. (M.A.D.)

EK – 1
Rusya'dan Şark mıntıkasına
ithalat

1935

<u>İthal olunan maddenin ismi</u>	<u>Kıymeti / Lira</u>	<u>Umumi ithalat yekünuna göre nisbeti</u> %
Pamuklu mensucat	982.615	64.8
Şeker	237.249	15.6
Benzin, Petrol, Mazot	215.498	14.3
Her nevi demir	28.159	1.9
Dikiş ve Ziraat Makineleri	21.914	1.4
Cam Eşya	12.392	0.8
Muhtelif	<u>17.662</u>	<u>1.2</u>
YEKÜN	1.516.559	100.0

Şark mıntıkasından Rusya'ya ihracat

1935

<u>İhraç olunan maddenin adı</u>	<u>Kıymeti / Lira</u>	<u>Umumi ihracat yekünuna göre nisbeti</u>
Canlı hayvan	1.308.448	% 70.7
Yün	252.010	% 13.7
Pamuk	226.167	% 12.2
Av derileri	58.197	% 3.1
Barsak	2.395	
Kuru et	2.894	%0.3
Diğer Maddeler	<u>469</u>	
YEKÜN	1.850.580	100

EK - 2

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birleşik
Hükümetlerle yeni bir anlaşma Hk.

Sayı 17959
25/11/936

Hariciye Vekaleti'ne

- 1- 15 Mart 1931 tarihli Türk – Sovyet “Ticaret ve Seyri Sefain (Gemi Taşımacılığı) Muahedenamesi”nin, 1 Sonkanun (Ocak) 1937 tarihinde kendiliğinden meriyetten (yürürlükten) çıkacağı malumu devletleridir.

Vekaletimle bu hükümet arasında imzalanmakta olan mevkut (vakte bağlı) ticaret anlaşmaları da, bu muahedenameye müstenit bulunduğundan, 1 Sonkanun 1937 tarihine kadar yeni bir uzlaşma vücade getirilmesini veya mevzuubahs muahede hükmü, yeni müzakereler neticesine intizaren temdit edilmediği takdirde, 1937 bidayetinden itibaren, ticari mübadelemiz, fiilen inkitaa uğrayacaktır.

- 2- Yeni anlaşma müzakeratına başlamak için, Yüksek Vekaletlerle vaki 17/7 1936 tarihli ve 10.782 sayılı maruzatıma bugüne kadar müsbet sonuç verilmemiştir.

- 3- Mevcut ahdi vaziyetin; aşağıdaki mülahazalarla değiştirilmesine zaruret vardır.

A) Mekanizma bakımından:

Mevcut muahedenamenin tesis ettiği ticari anlaşma şekli, ticaret anlaşmaları politikamızın bugün vasil olduğu, mübadelatin inkişafı bakımından son derece müsait tekamüllere rağmen çok iptidai kalmıştır. Sovyet Ticaret Mümessilliği, ticaret muvazenesi ve hesaplaşma esasını ihtiva etmekte olmasına rağmen; şimdiye kadar hiçbir esaslı hesaplaşmaya imkan vermemiş olan ilk şekli, daima taassupla muhafazaya çalışmıştır. Herhangi hükümete, bilmukabele elde ettiğimiz menfaat veya kolaylıklar mukabili verilmiş bütün ithal haklarını, karşılıksız istemekte ve tarafımızdan da kendilerine müşkülatsız verilmekte olmasına mukabil, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya ithal edilebileceği mallar hakkında officieux' (resmi) malumat almak imkanı dahi hasıl olabilmiş değildir. Ticaretimiz 1 sayılı ilişikte manzuru devletleri olacağı üzere son derece mütevazi rakkamlar hududunu aşmamaktadır.

B Ticaret ve ikamet hukuku bakımından:

Fiili vaziyet tamamen unilateral'dir (tek taraflı). Kendilerine bağlı muayyen şahıslar ve bazen bu şahıslara vücutte getirdikleri teşekkülleri haricinde, hiç bir Türk tüccar, Sovyet kanunlarının, Sovyet Rusya'da ikamet ve ticaret için bahş ettiği imkanlardan istifade edilebilmiş değildir. Rusya'ya kabili ithal malların meçhul kalmakta olması da bu vaziyette başlıca amil olmuştur. Bu bakımdan, memleketimizdeki Sovyet Ticaret Mümessilliği Teşkilatı, hakikatte ithalat ve ihracat monopolünü elinde tutmakta ve hesaplaşma taahhütleri tamamen itibari kalmaktadır. Rusların Türkiye dahilindeki bütün tediyelerini, bu vaziyetten istifade ederek ithalat ve ihracat faturalarına hakim bulunmaları sayesinde, memleketimizdeki satış bedelleriyle ödemekte olduklarında şüphe yoktur.

C Şark vilayetlerimizde temin ettikleri vaziyet, Başvekilin, Şark seyahatı raporunda aşağıdaki satırlarla ifade edilmiş bulunmaktadır:

“Kars vilayetinin en büyük iktisadi ve siyasi derdi, mahsul fiyatının Rus insafına bağlı olmasıdır. Bu yalnız tek mahreç meselesi değil, bazı tüccarlarla Rus ticaret mümesillerinin kombinezonu meselesidir. Hem mukabil teşkilat ile uğraşmalı hem de başka çare aramalıyız.”

Son seyahatımdaki şahsi müşahedatım, yeni bazı hadiselerin de inzimamile (eklenmesi ile), bu vaziyetin itkisap ettiği (kazandığı) ciddiyet ve ehemmiyeti apaçık göstermiştir. Şark'ta, bu vaziyet karşısında derhal tedbir alınmamış olmasını, muhtelif şekillerde izah edenler ve hatta bazı devlet ricalimizin fikren veya maddeten iştirakini hatıra getirenler de bulunduğunu teessürle kayt ederim. Halbuki, 3018 sayılı kanunun 7'nci maddesinin bu vaziyeti karşılamak maksadını istihdaf ettiği (hedef aldığı) malumdur.

C. Şark Vilayetimiz haricindeki mübaayaları da çok defa ciddi ve ticari icaplara uygun şekillerde değildir.

4- Bu mülahazalarla, yeni anlaşmada teminini zaruri gördüğüm başlıca esaslar şunlardır:

a) İki memleket arasında yapılacak eşya mübadelelerinin kliring yolile ödenmesi, kliring hesaplarının ya unilateral olarak Cumhuriyet Merkez Bankasınca veya Türkiye namına bu banka ve Sovyet Rusya hesabına İstanbul Rus harici Ticaret Bankasınca tutulması.

- b) Karşılıklı, umumi veya hususi kliring yolile kabili mübadele malların tesbiti ve Rus mallarında C.İ.F. Türk mallarında F.O.B. kıymetin esas olarak muhafazası.
- c) Rus ihracatı umumiyetle mamul maddeler, Türk ihracatı iptidai maddeler olduğuna göre Türkiye lehine diğer kliringler de olduğu gibi bir pointe' (husus) kabul ettirilmesi.
- c) 3018 numaralı kanun hükümlerinin müşkilatsız tatbikine imkan verecek kayıtlar konulması ve Gümrük kapularının tesbiti.
- d) Türk tüccarının arzu ettikleri takdirde, Sovyet kanunları dahilinde Rusyada ticarethane, komisyon evi açabilmeleri ve ticari seyahatlar yapabilmeleri ve doğrudan doğruya satış veya mübayaa imkanlarının emniyetbahş (güvenli) şekilde temini.
- e) Rus ticaret mümessillikleri teşkilatının kadro ve mahal itibarile tahdidi ve bilmukabele, Rusya'ya gönderilecek Türk ticaret konseyyeleri (heyetleri), ateşeleri, ajan ve sekreterleri için, masuniyet ve ikamet haklarının istihsali.

5-Önümüzde henüz bir ayı mütecaviz bir müddet bulunduğuna nazaran, mevcut anlaşmayı 1.1.1937 tarihinden sonra da iki veya 3 ay için temdit imkanını şimdilik nazara almamak ve süratle müzakerata başlamak için ehemmiyetle teşebbüse geçmek zaruri olduğu kanaatımızı saygı ile arz ederim.

İktisat Vekili

EK - 3

Moskova Büyük Elçiliği

No : 11576 – 120

İlişiği : 6 İstatistik

Kurye ile

Gizlidir

16 / İlkteşrin /936

İktisat Vekaletine

Türkofis Başkanlığı ifadesile gelen 26/8/936 tarihli ve 13193 sayıları yazıları karşılığıdır:

Sovyet Rusya ile aramızdaki Ticaret ve Seyri Sefain Muahedesi'nin 1/1/937 tarihinden itibaren mer'iyetten kaldırılması takarrür ettiğinden bahisle o tarihten itibaren tatbik sahasına girmek üzere yeni muahade müzakeresine başlanacağını bildiriyor ve bu husustaki mütalaamızı lütfen soruyorsunuz.

Sovyetlerle olan ticaret işlerimiz, 1931 den beri, Sovyet pazarlarının kapalı olmasına karşı yalnız bizim pazarların açık bulundurulması dolayisile Sovyet Ticaret Mümessilliği'nin Türkiye merşesinde dilediği malı satın alıp dilediğini satması şeklinde, İNİTİATİVE'i (öncülüğü) kendisine bırakan bir alış-veriş halini almış ve o zamandan beri her yıl azalarak son senelerde 4 milyon Türk liralık ithalat ve o kadar ihracat ile kapanma derecesine inmiştir.

Türkofisinin Sovyetlerle ithalat ve ihracat vaziyetimizi rakkamlandırın istatistikleri Sovyet istatistiklerinden ayrılmakta ise de bu ayrılış son yıllar için gittikçe azalmaktadır.

Rus istatistiklerine göre Sovyetler'in bizden yapmış oldukları ithalat :

Rusyadan Türkiye'ye ithalat

<u>Yıl</u>	<u>1000 T.L. olarak</u>	<u>Nisbeti</u>
1930	10.605	% 7.19
1931	7.243	% 5.72
1932	8.942	% 6.91
1933	3.907	% 5.23
1934	3.911	%4.51
1935	4.325	% 4.87
1936 (İlk 8 ay)	3.278	

TÜRKİYE'DEN RUSYAYA İHRACAT

<u>Yıl</u>	<u>1000 T.L. olarak</u>	<u>Nisbeti</u>
1930	7.661	% 5.06
1931	4.688	% 3.69
1932	5.437	% 5.36
1933	4.499	% 4.62
1934	3.463	% 3.95
1935	4.150	% 4.33
1936 (İlk 8 ay)	1.791	

<u>1931</u>	<u>1932</u>	<u>1933</u>	<u>1934</u>
7.561.000	8.288.000	5.430.000	3.690.000

Türk lirası kıymetinde olmasına mukabil, bizim istatistiklerde aynı yıllar için Sovyetler'e ihracatımız :

<u>1931</u>	<u>1932</u>	<u>1933</u>	<u>1934</u>
4.688.000	5.437.000	4.449.000	3.643.000

Türk lirası değerinde gösterilmiştir.

İki memleket istatistiklerinin bir malı kıymetlendirmekte yalnız son yıl hariç , bu kadar farklı rakamlar göstermesi her iki tarafın aynı ölçü ile hareket etmemesinden ileri gelmekle beraber Sovyetler'in memleketimizde serbestçe sattıkları mallarını müşkilatsız satmada devam edebilmeleri için Türkiye ihracatını mübaliğali (abartılı) rakamlarla fazla kabarık göstermeğe olan gayretlerinden neş'et etmektedir (kaynaklanmaktadır) .

Sovyet istatistiklerine göre memleketimizden Rusya'ya 1934 senesi son altı ayı zarfında canlı hayvan, yün, yapağı, meyve ve tütün olarak yapılan ihracat yekünü 2.480.000 liradır. Bunun içerisinde meyve ile tütünün hissesi 25 bin lira kadardır. Asıl yekünü 1.319.000 lira ile yün ve yapağı ve 1.140.000 lira ile canlı hayvanlar tutmaktadır.

Bizim istatistiklere göre 934 senesinin son altı ayı zarfında Rusya'dan ithal ettiğimiz eşya yekünü da 2.062.000 lira kıymetindedir ki bunun bir milyon küsur bin lirası pamuklu mensucata, 100 küsur bin lirası cam ve perselene, 180 000 lirası demir ve makine alatına, 592 000 lirasıda petrol ve müştakkatına aittir, İngiliz istatistik cetvellerinin birer örneğini, bilgileri için, ilişik olarak sunuyorum.

Bunların muhteviyatı hulase edildikte, son senelerde 4 milyonluk ithalat ve 4 milyonluk ihracat şeklinde tebaruz eden ticaretimiz bizim tarafta canlı hayvan, yün ve yapağı positionlarında tekasüf etmekte (ürünlerinde yoğunlaşmakta), Sovyetler tarafından ise mensucat ile cam ve demir mamulat, petrol ve müştekkatı üzerinde hulase olunmaktadır.

Bu ticaretin, bhusus doğu vilayetlerimizde ceryan eden şekli çok can yakıcı, zalimane, bu vilayetlerimizin milli servetini tahrip eder mahiyette ve o bölge halkının hayat ve saadetine kast edercesinedir. Bunu, o havalide incelemeler yapan Yüksek Vekaletiniz'e mensup muhtelif makamların vermiş olduğu raporlarla Halk Partisi'nin salahiyyetli teşkilatı tarafından Hariciye vasıtasile gönderilen raporlardan, doğu illerinin en yüksek mülkiye makamlarınca hazırlanmış olan tetkik layihalarından görüp anlamaktayım.

Şark vilayetlerimizde bir tavuğu 5 kuruşa, bir koyunu 100 kuruşa sattıran ve buna mukabil 1 kilo şeker için 90 ve 1 kilo gaza 40 kuruş ödeten, yani 1 kilo şekeri 1 koyun mukabilinde ve 1 kilo gazı da 8 tavuk ile değiştiren insafsız bir istismarın hala hüküm sürmekte olduğunu en acı hikayelerile anlatan Trabzon mıntıkası İktisat Müdürü ile Ticaret Odası Başkanının yazıları ile bu hususta çok rıkkatı calibtir.

Filvaki, arsiulusal (uluslararası) siyasette nısfet ve adaletin yeri yoktur. Sovyetler'in dünya emekcilerine karşı adil olmak iddiası yalnız kuru bir laf ve artık kimsenin inanmadığı yaldızlı bir haptır. Kapitalizmin bütün vasıflarını "mücadelede düşmanın da silahından istifade etmek lazımdır" diyerek, hatta fazlasile kendisinde toplayan Sovyetlerin İktisat rejimi her sistemden daha ziyade arsiulusal ticarete mütegalip, inhisarcı ve soyguncudur.

Binaenaleyh, yalnız doğu bölgemiz gibi İktisadi teşkilatı noksan yerler için değil, Türkiye'nin her tarafı için, Sovyetlerin teşkilatlandırılmış ve bir elden idare olunan iktisadi cihazlarına karşı soyulmamak ve zarar görmemek için bizim de düzenli ve Kumanda altında hareket eylememiz marchemizi onların İNİTİATİVE'ine terk ve teslim etmemiz lazımgelir.

1928 denberi yapılan ticaret muahedelerimiz, karşısındakine göre cihazlanmamış olan bizim marche'nın kıyafetsizliği yüzünden, daima zararımıza olmuş ve bundan 11 yıl evvel Sovyetlerle 15 milyon lira ile kapanmış olan harici ticaretimiz, yani ithalat ve ihracatımız bugün iki misline çıkacak yerde iki misli inmiş ve daralmış bulunuyor.

İki memleket arasında siyasi münasebetin birbirinin adeta müttefiki olacak derecede sıkı ve mütesanit (dayanışık) bulunmasına rağmen ticari ve iktisadi vaziyetimizin gittikçe düşmekte olması arada mevcut taban tabana zıt sistem

farkının, ticari münasebetlerin icaplarıyla telif edilmemiş olmasından ve siyasi ahenge uydurulmak istenen ticari ahengin zararımıza olarak Sovyetler'e, memleketimiz marche'sinde serbest kalmak fırsatlarını vermesinden ileri gelmektedir. Bu vaziyeti her müşahitten daha iyi kavrayan ve zararlarımızın acısını çok yakından hisseden devlet teşkilatı, isabetli görüşünüz ve kuvvetli elinizle idare edilen İktisat Vekaletimizdir.

İktisat Vekaleti'nin, Sovyetlerle bundan sonraki ticaret münasebetlerimizde, bilhassa Şark havalesi gibi zayıf marchelerimizde Sovyet alıcısı gibi kuvvetli bir teşkilatın "fiyat diktatörlüğü" yapmasından yurdu korumak için oralarda devlet elile ve mesela İktisat Vekaletinin memur edeceği bir milli banka vasıtasile Sovyetler'in karşısına çıkılmasını tercih edeceğini, onların Ticaret Mümessilliği teşkilatına muadil bizde de bir teşkilat kurup ithalat ve ihracatımızın, bu iki müessese arasında evvelden konuşulup takarrür ettirilecek (kararlaştırılacak) programa, fiyat ve mikdara göre, kontrol ve himaye edileceğini kuvvetle ümit ederim. Bu yolun milli menfaatlerimizi koruduğu kadar Sovyetlerle dost kalmak için de en salim yol olacağını zannedirim.

Sovyetler'in doğu bölgesinde değil, İstanbul marchesinde ve Türkiye'nin herhangi bir yerinde de serbestce mal alıp satmamaları ve kendileri inhisarcı olduklarına göre müteakbil münasebatımızda bizim memur edeceğimiz bir banka ile karşılaşmaları, iki tarafın daha ölçülü ve daha hesaplı hareket edüp aldanmaması için en emin yoldur.

Sovyetlerle komşu İran'ın ticari münasebetlerinde aynı vaziyeti görmekteyiz. Filvaki İran harici ticaretinin yarısını tutan Şimali İran Ticareti % 90 Sovyetler'in elindedir. Geri kalan % 10'da şimali İranı Türkiye ile ticaretine ve gerek Türkiye, gerek Sovyet arazisi vasıtasile transit işlerine kalıyor. Tabii bunun da büyük kısmı yine Sovyet inhisarındadır.

Bu vaziyette kalan İranın Sovyet Ticaret Mümessilliği teşkilatına karşı mücadele etmek ve kendi malını değer pahasile satıp Sovyet mallarını da ancak değer bahası kadar satın almağa imkan bulmak için son bir kaç senede tuttuğu biricik kurtuluş yolu, harici ticareti devlet inhisarı altına almaktan ve bu inhisarı bazı mevad hakkında anonim şirketlerine Exploiter ettirmekten (kullandırtmaktan) ibaret olmuştur.

İran'da petrol müştakkatı ve balık ihracatı cenubda ve Hazer denizinde ecnebi Concession'larına (imtiyazlarına) bağlı olduğu için bunların ihracatı üzerinde devlet inhisarını tesise zaten imkan yoktu. Fakat İran'ı asıl tahrik eden sebep halı gibi mamul maddelerle ilk maddelerin vasıfları üzerinde hilekarlıkları yaparak İran mallarının dünya marchesindeki sürümünü aleyhine müessir olan fenalıklarla mücadele etmek ve bilhassa şimali İranda piyasaya hakim olarak

İran mallarını yok hesabına alan ve transit yolları üzerine oturarak adeta İran ticaret hayatının gırtlığına çöken Sovyet ticaret teşkilatı tegallübüne karşı memleketi müdafaa eylemek gayesi olduğuna göre kurulan devlet inhisarı da bu maksadın hududunu geçmedi.

Böylece İran halı, yün, yapağı, deri hatta kuru meyve gibi ihraç maddelerinin ihracını devlet inhisarına ve bazı yerlerde devlet kontroluna aldı. İthalatta ise istihlak eşyasını, gümrük kapılarına göre, kontenjanlara ayırdı. Ve devlet monopolunu (tekeline) ithalat eşyasının ehemmiyetine göre bazen sureti mahsusada teşkil edilen anonim şirketlere tatbik ettirdi, bazen sebest bıraktı. Bu suretle her cins madde için her gümrük kapısına verilen ithalat kontenjanına göre İran'a bir mikdar eşya ithali; evvela ona muadil ihraç edilmiş mal vesikasını haiz olmağa ve ondan sonra da ithal edilecek malın ithali devlet inhisarınca bir milli şirkete mufavvaz (görev olarak verilmiş) ise o şirketin satın almış olmasına mütevakıftır (yöneliktir). Binaenaleyh İrana Sovyetlerden ithal edilecek petrol müştakkatı ve cottonade (pamuklu) gibi başlıca mühim maddelerin İran'a ithali, devlet inhisarınca İran milli şirketlerine mufavvaz olduğundan Sovyetler muahede mucibince bu kontenjanlardan yüzde vasatı 20 arasında bir hisseye sahip iseler de buna istinaden malı kendi hesaplarına ithal edip İran marchesinde bildiklerine serbestce satamazlar. Malı ithal için evvela o malı ithal inhisarına devlet namına sahip olan İran milli şirketile satış bedeli üzerinde mutabık kalması ve malı bu şirkete satmış olması lazımdır.

Sovyetlerle ticaret rejimini tayin mevzuunda mühim olan nokta kendileri hakkında istisnai ve hususi bir muamele tatbik etmemektedir. Binaenaleyh, ithalat ve ihracat monopolu gibi istisnai ahkamı, mütekabiliyet yapacağınız manasında yalnız Sovyetler'e tatbika kalkışmak güç olur ve doğru olmaz. Sovyetlerin arsiulusal ticarete gözettikleri başlıca nokta herkese yapılan muameleden her memlekette aynı derecede müstefit olmaktır (yararlanmaktır). Kendileri inhisar rejimi tatbik ediyorlar ve bir ecnebi tacirin memleketler dahilinde serbest alış veriş yapmasına müsaade etmiyorlar. Binaenaleyh bu muameleyi bize de, umuma tatbik ettikleri gibi, istisnasız tatbik etmek isterler. Fakat memleketimiz marchesindeki serbest rejimden de madem ki her ecnebi istifade etmektedir, Sovyetler de "aynı derecede müstefit olmalıyız" derler. Lakin, "Sizin memleketinizde böyle bir serbestiden biz istifade edemediğimizden memleketimizin serbest marchesinden diğer serbest ticaret rejimli memleketler ahalisinin temin ettikleri istifadeyi size de karşılıksız olarak teşmil ve tamin etmek doğru olmaz. Binaenaleyh, inhisar rejimimize yine bu türlü bir istisnai muamele ile mukabele edeceğiz" dedik mi, buna kat'iyen tahammül etmezler. Filvaki, "en ziyade müsaadeye mezhar olmuş millet" hakkında tatbik edilen muameleyi temin etmek demek olan "Traitement de la nationla plus favorises" (Fransızcası) düsturu ile, veyahut bir memleketin kendi halkı hakkında yaptığı muameleyi bir ecnebi devlet tebaasına da aynen tatbik

etmek manasına olan ve kısaca “Traitement National = Milli muamele” şeklinde ifade edilen formüllerden hiç birisi, her mevzuda iki memleketin yekdiglerine yapacağı muameleyi karşılıklı ölçüp mütekabiliyet “Reciprocite” tesisine mütehammil ve müsait değildir. Çünkü her memleketin kanunları bir çok teferruatta muhtelif hükümleri ihtiva ettiğinden her memleketle muahede akdederken o memleketin gösterebileceği kolaylık derecesine göre kanunlarımızı onun hakkında tatbik etmek üzere tadil etseniz diğer bir memlekette müzakerede o memleketin gösterebileceği kolaylıkla tetabuk etmeyince (uymayınca) yeniden tadil icabeder. Bu defa da evvelki muahede akdi hakkında tatbiki kabil olmaz. Buna nazaran iktisadi mukavelelerle ikamet muahedelerinde iki tarafın yekdiglerine göstereceği müsaadeyi tamamen müteabil yapmağa imkan aramak ayrı ayrı muahedeleri memleket kanunlarına hakim kılmak demektir. O takdirde mesela bir vergi mevzuunda bir memleket içinde bir sistem kurup herkese müsavi ve her ecnebiye aynen kabili tatbik bir muamele ve metot tesis eylemek kabil olmaz. Binaenaleyh devletler şimdiki halde yekdiglerine gösterecekleri kolaylığı aynen müsavi yapmak kabil değilse bir taraftan temin ettiği faydaya mukabil diğer bir mevzuuda muadil bir fayda ve kıymet göstermek şeklinde teadüller (denklik) temini yolu ile yeknesak sistemlerini kabil olduğu kadar muhafazaya ikdam ediyorlar. Bu mülahazatı yukarıdan beri arzettiğim Sovyetler önündeki ithalat ve ihracat vaziyetimizin icaplarıyla beraber mütalaa edince açılması beklenen yeni muahede müzakeratında murahhaslarımızın başlıca şu esasları nazara alacaklarını ümit etmek isterim:

- A) Sovyetlerle ticari münasebatta kendilerine karşı aynı kuvvette teşkilatla (devlet kontrolü altında) mukabele etmemize ve pazarlarımızda kendilerini serbest bırakmayıp gerek satacak malları ve gerek satın alacak mallarımız bakımından yalnız bu teşkilatımızla alış veriş etmek mecburiyetini tatbika ihtiyaç vardır.
- B) Ancak bu suretle Sovyetler'den alacağımız eşyayı kaçça alacağımızı ve buna mukabil satacaklarımızı da kaçça satacağımızı bile bile işimizi tanzim ve takip ederiz.

Ve hiç şüphesiz bir kilo şekere bir koyun vermeyiz. Bugünkü durumu ile Şark vilayetlerindeki ticaret işi sadece bir soyulmadır ki artık buna nihayet vermeliyiz.

- C) Filvaki Sovyetlerle münasebatımıza mevzu olan her madde için yalnız onlara kabili tatbik bir devlet inhisarı usulü çıkarmak ve bunu diğer devletler hakkında tatbik etmeyerek yalnız Sovyetler'e tatbik eylemek kabil olmaz. Böyle olunca hiç değilse harici ticarete devlet inhisarı usulünü Şark mıntıkamız hakkında kabul eden bir kanunla işe başlamak ve o mıntıkada

gerek İran'a gerek Sovyetler'e karşı ithalat ve ihracatı devlet inhisarı namına Yüksek Vekaletlerinin tensip edeceği bir organa vermek daha kolay ve nisbeten kabili müdafaa olursa da bu tarzı dahi "discriminatoire" (ayırıcı) bir rejim şeklinde en ziyade kendilerini istihdaf eden (hedef alan) gayri müsavi (eşit olmayan) bir muamele tarzında görmeleri ve müzakeratı işkal etmeleri (güçleştirmeleri) beklenir. Kaldı ki, Şark vilayetlerine serbestce ithal edemeyecekleri eşyayı bu sefer ona civar mıntikalara biriktirerek memleket içinde pazarlarımız arasında teşevvüş (karışıklık) çıkarmalarına yine imkan bırakılmış olur. Binaenaleyh, hem tedbir yarım, hem de mukabil tarafın memnuniyetsizliğini davet etmek mahzuru bertaraf edilmemiş olunca tercihen iltizam (gerekli) ve tavsiye edilmesi lazım gelen şekil bu yukarıdaki şekil olmayacak, bilakis hem Sovyetlerin ithalatına ve memleketimizden satın aldıkları eşya fiyatları üzerinde tegallüp ve tahakkum etmelerine pazarlarımızın hiç birinde meydan ve imkan bırakmayacak ve alınacak tedbiri bütün Türkiye'de tatbik edebilecek yeni bir şekil bulmak lazım gelecektir.

Bence bu şekil şöyle olabilir:

Sovyetler'den başlıca ithalatımız mazot, benzin, petrol ve müştakkatı ile pamuklu mensucat, cam ve kauçuk maddelerinden ibarettir. Bu meyanda demir alat ve makineleri de varsa da bunları ekseriyetle zaten devlet satın almaktadır, üst tarafı devede kulaktır. Sovyetler'e sattığımız şeyler de kasaplık hayvanat ile yün, yapağı, deri gibi ilk maddelerle biraz üzüm ve incirdir. Hülasa olunursa ithalat petrol ve müştakkatı ile cottonnade, ihracat ise kasaplık hayvanat ile ilk maddelerdir. Bunların ithal ve ihracı bütün memleketlere şamil olmak üzere devlet inhisarına alınır. Ve devlet namına bu inhisarın tatbik ve infazına milli bankalardan biri memur kılınırsa bu suretle bir defa petrol ve müştakkatını bütün memlekette aynı fiyatla satılması gibi Yüksek Vekaletlerince takip edilmekte olan mühim gaye kolaylıkla hasıl edilecek saniyen cottonnade için de ne cins eşya ithal edilecekse memleket dahilinde yapılanlarla beraber cümlesinin tevzi şekilleri muayyen planlar dahilinde tatbik olunmak sayesinde dahili fiyatlarda yeni baştan itidal temini gibi esaslı tedbirlere tatbik imkanı verilmiş olacaktır. Bunun zımnında Sovyetler'e karşı gayet kuvvetli bir vaziyet almış olacağız. İtiraz etmeğe de hakları olmayacak. Çünkü tedbir umumidir ve bütün memleketlere karşı aynı muameleyi tatbik edeceğiz.

İhracat işinde de kasaplık hayvanatımızı ihraç işini sıkı bir devlet kontrolüne raptetmenin zaten zamanı çoktan gelmişti. Kasaplık diye Şark havalisinde kara sığır hayvanatımız için yegane depomuzu Sovyetler'e yok pahasına naklediyoruz. Ve bizdeki sürülerin mahıv olmasına mukabil orada yeni yeni mandıralar, tereyağı ve peynir imalathaneleri peyde oluyor. Halbuki o havali hayvanatı bütün Anadolu hayvanatı için islah mevzuunda saklanacak bir ırktır.

Bu noktadan azimet olununca (yola çıkılınca) memlekette çıkacak hayvanların sıkı bir kontrole tabi olması zaruri ve bu suretle bu ticaretin devlet eline yaptırılması en kısa ve tabii bir yol olur. O zaman şarkta sığır etini 5 kuruşa ve koyun etini 8 kuruşa sattıran Sovyet tazyıkına karşı konacak bir teşkilat vücuda getirilir.

Aynı mülahaza yün, yapağı, deri gibi iptidai maddeler hakkında da varittir.

Bu iptidai maddelerin standardizasyonu ve harici ticaretin Türk müstahsilini sarsan ani sademelerden vikayesi (korunması) ihracatının devlet namına kontrol edilmesine bağlıdır. Bu sayede memleketin her tarafında Sovyetlerle ticaret mevzuunda karşılaşacağımız maddeler devlet inhisarı elinde bulunacağı için bu işi idare eden banka ve müessese şimdiki perişan marchemize yüksek direktifleriniz altında nizam ve intizam verecek ve memleket malları valorize edilecektir (değerleri artacaktır).

Böyle olunca, ahten hakkımız iken bir türlü halkımızın tatbik ettiremediği Kars ile Batum ve Kars ile Tebriz arasındaki Sovyet şimendiferlerinden ithalat ve ihracat eşyamızın Karadeniz'e veya İran'a transit suretile nakli mevzuunda istifade için devlet monopolunun tazyik ve İran'la müştereken tesbit edilecek bir ticaret programının realisation'u (gerçekleştirilmesi) hesabına müşterek teşebbüsler icrası mümkün olacak ve şüphesiz daha iyi netice verecektir.

Bu münasebetle şunu da ilave edeyim ki, yeni ticaret ve Seyrüsefain muahedesi müzakeratının Ankara'da mı, yoksa Moskova'da mı başlayacağı mes'elesi Sovyetler nazarında halledilmiş değildir. Bu mevzuda ben İstanbul'dan buraya dönerken Sovyet Ticaret Mümessili Mr. Osepof, müzakeratın nerede başlayacağını ve bu bapta protokol icaplarını kat'iyen bilmemekle beraber, kendi mülahazasına göre, yeni ihracat muahedesi müzakeresine Ankara'da başlanacak yerde Moskova'da başlansa daha pratik neticelere varmak kabil olacağına, çünkü, bilhassa iki taraf ticaretinin volümünü (hacmini) yükseltmek mevzuunda evvele mirde karşılıklı anlaşmak lazım gelip bu gibi mevzuları ise murahhas (delege) hey'etlerinden ziyade Moskova'daki alakadar teşkilatın daha kolay halledebilecek vaziyette olduklarını anlatmıştı.

Kendisine bundan evvelki ticaret muahedesinin B. Hüseyin Ragıp tarafından Moskovada müzakere edildiğini, binaenaleyh, protokol icabının bu defa da, yapılacak müzakeratın Ankarada olması merkezinde buluna-cağını anlattım.

Buraya gelince, Hariciye Komiserliği ile temasında yeni Ticaret muahedesi müzakeresine Ankara'da başlanacağı fikrinde olduğumu bilvesile söyledim.

Mr. Osepopun pratik olmak için burada halli lazım gelen esaslı işlerin tanzimi hakkında mütalaasına gelince:

Bunu Büyük Elçilik, Yüksek Makamınızdan alacağım talimata göre takip ve intaç edebilir.

Mr. Osepop'la Sovyetlerin bizdeki alış verişlerini ne için arttıramadıklarını ve Türkiye fiyatlarını neden fahiş derecede yüksek bulduklarını da konuştum. Fikrini şöyle hulasa etmek mümkündür.

“Yün, yapağı, hatta tiftik, fiyatları İstanbul'da dünya fiyatlarından yüksektir. Buna sebep İstanbul tüccarının bu sene de geçen seneki yüksek fiyatlarla mal satacaklarını tahmin ederek ona göre mübayaatta (satın alımda) bulunmuş olmaları ve ellerindeki stokların şimdiki halde kendilerine dünya fiyatlarından daha yükseğe malolmasıdır. Geçen ve evvelki senelere gelince: Almanya'nın hususi bir görüşle ilk maddeler stoklarını kendi memleketi dahilinde çoğaltmak için Cenubi Amerika ve Balkanlar'da ve dünyanın neresinde mümkünse her kaça buldu ise o fiyatla yün, deri, yapağı ve sair iptidai maddeler toplanmış olması fiyatları bu memleketlerde dünya fiyatlarına nazaran yüzde otuz ve % 40 derecesinde çoğaltmıştı.”

Osepopun izahatına şöyle devam etti:

“Almanya bu ilk maddeleri yüksek fiyatla memleketine toplamakla kendi hesabına fena da yapmamıştır. Çünkü, bu gibi ilk maddeleri Londra, New York, gibi dünya piyasalarından % 30 aşağısına alması için Almanya'nın elinde döviz bulunması lazımdı. Bunu tedarik için istikraz gibi mali muameleler yapmak ve bunun için de masraf lazım olduğu gibi bu muamelelerin temin edeceği muvaffakiyet derecesi de meçhul idi. Halbuki, Almanya bunu yapmayarak kliring memleketlerinden her kaça olursa olsun bu gibi ilk maddeleri mübayaaya karar vermekle kendi sanayiine iptidai maddeleri % 30 fazla fiyatla mal etti. Ve memleketi dahilinde bu eşyanın mamullerinin fiyatları o nisbette arttı, yani Almanya'da hayat bir kısım ihtiyacat mevzuunda biraz daha pahalılaştı. Netice itibarile halka biraz fedakarlık tahmil etmek demek olan bu iş yukarıda dediğimiz gibi döviz tedariki için bir istikraz yapmak şeklinde de olsa yine bütçeye bir külfet ve halka yeni fedakarlık tahmil edecekti. Bu itibarla Almanya, neticesi meşkük (şüpheli) olan tarafa gitmedi. Memleketinde ilk maddeler stokunu bir kaç sene için temin etmek bahasına muvakkat bir bahalılığı kabul etti. İlk maddeleri yüksek fiyatla satın aldığı memleketlere karşı ise zaten kliring ile bağlı olduğundan o memleketlere ödeyeceği borç için, göndereceği ticaret eşyası üzerine de o nisbette fiyatlar zam etmesine esasen mani yoktu.

“Bu seneye gelince: Almanya ilk maddelerin stokunu temin için bu hareketli mübayaa hırsından vaz geçmiş görünüyor. Ve geçen sene verdiği fiyatları vermediği gibi geçen sene zarfında Rumeli yapağısı sattığı halde gönderdiği malın içinde ancak % 20 derecesinde Rumeliye mukabil % 80 Anadolu yapağısı koyarak yollanmış olan tüccarın hilekarlıklarına karşı mal toplama telaşile mukabele etmeyerek hazimkar davrandığı halde kontratolar (sözleşmeler) ahkâmının harfiyen teminini şart koşuyor ve fiyatı da % 20 hatta % 30 aşağı veriyor. Demek ki ilk maddeler hakkındaki acil zaruret Almanya’da kalmamıştır. Artık fiyatlara hakim olmak istiyor. İstanbul tüccarı ise bütün Türkiye’nin yün ve yapağısını İstanbul depolarına daha yüksek fiyatlarla depo etmişlerdir. Hatta tiftiği bile İngiltere’de 80 kuruşa sattıkları halde satışlarını 100 kuruşa mal edebilmek bu ihracatın ithalat tacirlerine verdiği takas imkanlarını da valorize etmeğe çalışmışlardır.

“Bu hal önünde Sovyet Ticaret Mümessilliği’nin yapacağı bir şey yoktur. Türkiye’nin bu gibi ilk maddeler marchesini organize etmesini beklemek lazımdır. Bu pek acil bir zarurettir.”

Filvaki, bu bakımdan ihracat mallarımızın fiyatları üzerinde bir devlet kontrolünü mümkün kılacak tedbiri ben dahi özlemekteyim.

Harici ticarete, yukarıda bahsettiğim gibi bazı maddeler üzerinde devlet inhisarına imkan verecek ve fiyat kontrolünü da devletin fiili murakebesine (denetimine) alacak ahkama ihtiyaç vardır.

Bu münasebetle en derin hürmetlerimi teyit ederim, Efendim.

Büyük Elçi Z. (Zeki) Apaydın

EK – 4

“Madenlerimiz”

KUVARSHAN BAKIR MADENİ

Eski mültezimleri (işletmecileri) tarafından terk edildiği sıralarda vazifeten bu havalide çalışmakta olup hüviyeti henüz kat’iyetle tesbit edilmeyen bir harita veya istihkam zabıtının himmet ve gayreti sayesinde Murgul gibi harap olmaktan kurtarılmış olan bu madene geçen yaz esnasında Etibank tarafından vaz’iyed edilmişti.

Banka, bir taraftan çökmüş bir halde bulunan maden galerilerini açıp temizlemeye, diğer taraftan izabehane, kuvvet santrali, havai hatlar vesaire gibi mihaniki tesisat ile ebniyenin (binalar) yegan yegan (tek tek) elden geçirilerek noksanların ikmaline ve tamirlerinin icrasına faaliyetle koyulmuş bulunmaktadır.

Madenden geçtiğimiz tarihte, maden sahasında üç yüz kadar işçi ve mütehassıslar çalışmakta idi. Bütün bu ikmal ve tamir işleriyle işletmeye başlama hazırlıklarının Mayıs 1937 tarihine kadar tamamlanması ve bu ay zarfında bakırın akıtılması mukarrerdir. Senelik istihsali 2000 – 2500 ton olacaktır. Alakadarlar bunu taahhüt tmişlerdir. Mes’eleyi takip edeceğiz.

Madenin gerek imtiyaz ve gerek mülkiyeti Etibank’a aittir. Hukuki formaliteler tamamlanmıştır.

MURGUL BAKIR MADENİ

Murgul bakır madeninin harabe haline gelmiş olan ihzar ve izabe kısımları tetkik edilerek bunların bu günkü vaziyetlerinden her hangi bir suretle istifade imkanı kalmamış olduğu tesbit edildi. Bundan sonra; asıl maden ocağına gidilerek eski İngiliz Şirketi tarafından üstü açık işletme tarzında ele alınmış bulunan cevher yığını görüldü.

M.T.A. Enstitüsü tarafından eski mültezim İngiliz Şirketinin yapmış olduğu taharrilere (aramalara) istinaden tanzim edilip Tiflis’teki maden idaresinden bir sureti alınan planlar nazaran etüdiye edilmiş olan cevher yığınlarından gösterdiği “rezerve” miktarı vasatı % 2,5. bakır ihtiva eden 4 – 4,5 milyon tondan ibarettir ki mevcut 90 – 100 bin ton bakıra tekabül eder.

Seyahat tarihimizdeki bakır fiyatlarına nazaran senede mesela 5000 ton bakır imal etmek üzere Murgul’da kurulacak bir müessesenin zarar edeceğini M.T.A.

Enstitüsü ve Professör Schumacher bildirdiler ve her ne kadar daha yüksek istihsal yapabilmek kudretinde cesim bir müessese kurmak ve bu sayede maliyet fiatını bu günkü beynelmilel satış fiatlarına indirmek imkanı varsa da buna bu gün tesbit edilmiş olup yukarıda mevzu bahis edilen görünür cevher miktarının müsait olmadığını ilave ettiler. Vardıkları netice ve hüküm şu idi:

Bu vaziyete rağmen Murgul bakır madeninin işletilebilmesi aşağıda zikredilen iki şarttan birinin tahakkuku veya temini ile mümkün olacaktır.

- 1) Standart bakır fiatının takriben 45 İngiliz lirasını çıkması,
- 2) Kurulacak müessese zararının hususi bir kanuna tevfikan Hükümetçe deruhte edilerek bu meblağın subvention (parasal destek) suretile her sene Murgul Bakır Müessesesi'ne tediyesi,

Dünyadaki silahlanma yarışı son ay içinde bakır ve kurşun fiatlarında çok seri yükselişlere sebebiyet vermiştir.

Enstitünün ve professor Schumacher'in yukarıdaki mütalealarına müstenit olan standart bakır fiatları 38 – 40 İngiliz lirasıdır. Halbuki bu günkü bakır fiatları ise 44 İngiliz lirasını bulmuştur.

Londra fiatları

Standart bakır peşin 11.10.1936

Peşin.....43 (Pound) 12 (Şilin) 6 (Penny)

Vadeli.....44

Her ne kadar bu fiatlar da tabii ve bilhassa müstakar telakki olunamazsa da bakır fiatlarının temayülü hakkında sarıh bir fikir edinilebilir. Bu itibarla bidayette pek kısa bir zaman için hazinece bir subvention verildiği takdirde mühim bir avantaj istihsal etmiş olacağız. Fiatlar normalleşip istikrar bulduğu vakit elimizde işleyen, istihsal yapan bir maden bulunacaktır. Bu- günkü şerait dairesinde 1.250.000 Türk liralık döviz temin etmek ve o muhitte ehemmiyetli bir sınai faaliyette vücut vererek iş hacmini çoğaltmak bahasına mukabil ne kadar subventiona ihtiyaç olduğunu önümüzdeki iki üç ay zarfında esaslı etüdlere istinaden M.T.A. Enstitüsü bize söyleyecektir.

Ruslar Zamanında

Kuvarshan, Murgul madenleri Ruslar zamanında tam %30 gibi mühim gümrük resminin himayesine sığınarak işletilmişler, Rus bakır sanayiinin iptidai maddesini vermişlerdir. Biz ihracat maddesi olarak bu mevzu ele alıyoruz.

Beynelmilel piyasanın rekabeti önünde müşteri bulacağız. Buna binaen subventiona ihtiyacımız tabiidir.

İzabe Usulü

M.T.A. Enstitüsü ilk teşekkülü sıralarında yani takriben bundan bir sene evvel Murgul'dan iki yüze yakın cevher numunelerini Amerika'da General Engineering Co. firmasına göndererek bu cevherin ne suretle temizlenebileceği ve ne gibi bir sistemle izabeye tabi tutulacağı hakkında tecrübeler yaptırmıştır. Bu tecrübeler neticesinde "flotation" usulünün takip edileceği ve işletme şeması taayyün etmiştir (belirlenmiştir).

Yapılacak Tesisat

Şimdi madende yapılacak tesisatın avanprojesi (taslak projesi), maliyet tahmini ve yatırılacak sermaye hesabı bu firma tarafından hazırlanacaktır. Londra şubelerine derhal lazım gelen eksperleri mahalline sevketmeleri ve icap eden etüdlere başlanması yazılmıştır. Vazifeten Londra'ya giden mühendis Hadi Yener de bu işi takip edecektir.

ERGANİ BAKIR MADENİ

Metod üzerinde tetkikler

1934 snesinde yapmış olduğum seyahatte Ergani vaz'iyetinin milli ve idari cepheden bir an önceden kat'i bir şekle bağlanması lüzumuna kanaat hasıl etmişim. Arada şirket kat'I şeklini buldu ve faaliyetine koyuldu. Bu defaki seyahatımda izabe teçhizatı hakkındaki etüdlerin hitam bulunduğunu öğrendim. İntihap edilmiş olan izabe sisteminin tetkiki için mahalline davet edilen Berlin Technische Hochschule'si maden metalurjisi profesörü Kohlmeyer'e Ergani'de tesadüf ettik. Diğer taraftan maden istihzaratının cevher yatağı üzerinden 1 ½ milyon metre mikabı toprak ve kayaların kaldırılması suretile verilen kararların tatbiki zımnında sipariş verilmiş olan ekskavatör, lokomotif ve vagonların gelmesine intizaren işlerin diğer taraftan da işçi ve amele kuvvetleriyle yaptırılmasına başlanılmıştır. İzabe sistemi ile tesisat şartnameleri hakkında profesör Kohlmeyer tarafından verilecek raporu müteakip işbu mihaniki tesisatı teslim edecek olan mütehassıs firmalarla müzakerelere başlanacak ve bu tesisatın teslimi ve mahallerinde kurulması ve yapılması lazım gelen inşaatın ikmalî 1938 senesi Mart – Nisan ayları zarfında hitam bulacaktır.

Bu müddet zarfında cevher istihzaratının kafi gelecek miktarda örtü tabakası kaldırılmış olduğundan mezkur tarihte Ergani bakırı istihsal ve işlemesine geçilmiş olacaktır.

GULEMAN KROM MADENİ

Gerek bu madende başlanmış olan istihsalat, gerekse havai hat ve maden ebniye ve tesisatının inşaat vaz'iyeti yakından tetkik edilmiştir. Görünür krom rezervleriyle başlanmış olan taharriyatın meydana çıkardığı rezervler ve civarda Soru, Deri ve Kündikan'da görülen tezahürler ve yapılan tetkikler kurulan işletmenin bila tereddüt tevsi edilmeye müsait olacağı kanaatını vermiştir.

İstihsal

Önümüzdeki sene için istihsal programının 100.000 tona göre ayar edilmesi ve madenin ehemmiyeti ve zenginliği ve elelumum Türkiye kromculuğunun kuvvet ve kabiliyeti dünya krom piyasalarına tanıtılıp tasdik edildikten sonra icap ederse yüksek bir kontenjan temin edilmek üzere diğer dünya kromcularile müzakereye girişilmesi münasip görülmüş ve bu hususta direktif verilmiştir.

KEBAN MADENİ

Bu simli kurşun madeninde yapılmakta olan tetkikat ve taharriyatın neden şimdiye kadar tatmin edici bir netice vermemiş olması üzerinde durdum. Keban simli kurşun madenindeki araştırmalara hakim olan düşüncelerin bir hususiyeti olduğu muhakkaktır. Bu madende altmış, yetmiş sene evvelisine kadar yapılmış olan işletmelerin tezahüratına çok ehemmiyet verilmiş ve hariçten zengin bir maden intibasını bırakmıştır. Toprak harmanları içinde dökülmüş bir vaziyette bulunan cevher parçalarından alınan numuneler de fazla gümüş ve altını ihtiva ettiğinden nazarı dikkatimizi ehemmiyetle celp etmişti.

Jeolojik vaziyet

Ancak cevherin jeoloji bünyesi ve yatağı hakkında ameli (burada, gerçekçi) bir "done" (veri) olmadığından, (ne bir plan ve ne de bir etüd) kapalı ve göçmüş olan eski ocakların temizlenmesi ve açılması her şeyden evvel zaruri görülmüştür. Bu maksatla takip olunan temizleme ve açma programı bir sene evveline kadar devam etmişti. Bu temizleme, madenin hakikaten mazide büyük imalata sahne olduğunu ve büyük hacimde cevher yığınlarının çıkarılmış bulunduğunu göstermiştir. Bu müşahedeler cevher filizlerinin "Calcaire" ve "Schist" tabakatının arasından imtidat (devam) ettiğini ve bu temasın geologique vaz'iyetini meydana koymuştur. Bu temas noktasından daha derin aksama vasıl olmak için daha aşağı bir seviyeden 300 metrelik bir tünel kazılmış "temas sathı" orada bulunmuş ve bir kısım cevhere de tesadüf edilmiştir. Ancak bu cevherin hacmini ve miktarını anlamak için ufki olarak veya mailen açılan hafirler neticesinde maatteessüf yine eski imalata ve hafriyata rastlanmıştır.

Kullanılacak Etüd Metodu

Bu müşahede, eskilerin işletmeyi hiç umulmadık derinliklere kadar şumullendirdiklerini göstermiştir.

Bu vaz'iyet karşısında, eski hafriyat ve imalat sahalarının arasında kalmış olan ve hiç bir işletme ve ne de cevher emaresi göstermeyen kısımlarda derinliğine muhtelif noktalardan sondajlar yaptırılacaktır. Bu kararın ittihazında amil olan düşünce de eskilerin bu kısımlara el atmamış olmaları ihtimalidir. Eğer meçhul ve bakir addedilen bu mıntikalarda yapılan sondajlar neticesinde temas sathı bulunursa ve cevherleşme hadisatı görülürse tetkikat devam edecektir. Aksi takdirde yukarıda bahsedilen tünel vasıtasile bulunan 20 – 30 bin tona balığ olabilecek cevher küçük bir işletmeye mevzu olacaktır.

Bu teşebbüsün daha çabuk netice vermesi için M.T.A.'nın metal kısmı şefinin daha yakından alakalanmalarına ihtiyaç olduğu görülmüş ve mahallinden çekilen telgrafla mes'eleye nazarı dikkatleri celp olunmuştur.

Çekilen telgraf aynen aşağıya konmuştur:

Tel 13.10.936

“Gencer Maden Tetkik Enstitüsü
Müdürü

A N K A R A

1. Kuvarshan'ı, Guleman'ı gördüm stop bidayetinden beri bu işte çalışanları takdir etmeyi borç bildim. Enstitü'ye de bundan dolayı teşekkür ederim.

2. Bu gün Keban'ı gördüm. İki senedir devam eden bu işte henüz bir netice yoktur. Gecikmesinin sebebini sondaj makinelerinin bozukluğuna ve tamir ile uğraşılmasına, bu günlerde amele müşkülâtının zuhuruna atfettiler. Mazeretlerinin esas kabahatlarından daha ağır olduğunu takdir buyurur-sunuz.

İki sene bizim hayatımız için çok uzundur. Bu işlere nasıl bir emel ile bağlandığımızı, vakit kaybetmeğe tahammülümüz olmadığını ve nasıl bir neticeyi istediğimizi bizimle çalışanlara anlatmaya ihtiyaç olduğunu teessürle gördüm. (Vurgu benim. M.A.D.)

Keban için yakın alakanızı büyük ehemmiyetle rica ederim.

3. Bulgardağı'na uğrayacağım.

İktisat Vekili
Celal BAYAR”

BULGARDAĞI MADENİ:

Toros silsilesinin ‘‘Bulgardağı’’ adı verilen ve 2000 – 3000 metre irtifaında kayalıklar arasında imparatorluk devrinde açılmış bir sürü kovuklar ve gayet iptidai işletme mağaraları görölmektedir. Vaktile mahalli mültezimler tarafından iptidai işletmeler yapılmış ve cevher mahallinde eritilmiştir.

Eski Galeriler ve Yeni Tünel

Eski mağaralardaki yollardan istifade ederek küfe ve sırtlarda ne cevher çıkarmanın, ne de maden damarlarının imtidadını ve derinliklerini aramak üzere galeri sürmenin imkanı olmadığından eski mağaralardan daha aşağı bir rakımdan (2025) büyük bir tünel sürölmüştür. Bu tünelin 450 metre ilerlemiş bulunduğunu müşahede ettim. Bu tünelin müntehasından; taharriyat programı mucibince 120 metre yüksekliğinde olması lazım gelen baş yukarı dahili bir bacanın da 25 metresinin delinmiş olduğunu gördüm. Büyük tünelin açılışı esnasında yukarıdaki eski mağaralarla irtibatı olması muhtemel görünen cevher damarı üç yerden kesilmiştir. Alakadarlara görüşölerek mahallinde şu kararlara varılmıştır:

- A) Yukarıdaki mağaralarda eskiden kalma cavherlerin baş yukarı açılan baca ile aşağıya indirilmesi ve bu cevherin işletilmesi,
- B) Tünelde üç noktada tesadüf edilen cevher damarlarında yayılmak ve bu damarların mahiyetini ve servet miktarını tesbit etmek,

Eğer bu üç damarda yapılacak taharriyat esaslı bir cevher yatağının mevcudiyetini gösterir ise Bulgardağının büyük bir endüstriyel işletmeye mevzu olacağı kanaatı hasıl olacaktır. Bu güne kadar elde edilen netice 2026 rakımında açılmış olan tünelden daha aşağılara takriben 1700 rakımından tunel açılarak daha derinlikleri yoklamak cesaretini vermiştir.

Bir taraftan kompresör makinesi bu maksatla oraya yerleştirilmiştir. Ümit edilen netice istihsal edilmediği takdirde dahi yukarılardaki mağaralardan indirilecek cevher ufak bir işletmeye mevzu olabilecek hacimde ve miktardadır.

ONEK DEMİR MADENİ:

Dördüncü Umumi Müfettişlik tarafından Dersim vilayetinde Onek mevkiindeki Demir madeninden alınmış olan nümune M.T.A. enstitüsüne tetkikat yapılmak üzere tevdi edilmiştir. Ayrıca Adana’da tesadüf ettiğim M.T.A. mühendislerinden biri de derhal General Abdullah Alpdoğan’a mülaki üzere maden sahasına gönderilmiştir.

KARA KEHRİBAR MADENİ:

Olti kazasının Havkas mevkiinde bir siyah kehribar madeni mevcut olup meşufen hükümete aittir. Maden nizamnamesi hükümlerine tamamen aykırı olmak üzere ora küçük san'atkarları tarafından istismar edilmekte bulunan bu kara kehribar madeni mahallinde alınan izahata nazaran çok bakımsız bir vaz'iyette bulunmaktadır. Bu san'atkarlar tarafından yapılmakta olan kolye, tesbih, düğme, bilezik vesaire gibi ziynet eşyaları takdir ve teşvike değer mahiyette güzel san'at eserleridir. Ancak, hiç bir fenni kaideye riayet edilmeksizin madenlerden kehribar alınmakta ve hiç şüphesiz bu güzel milli servet israf edilmektedir. Bu madenlerin hukuki vaz'iyetleri tetkik olunmaktadır. Gerek madenin işletilmesi, gerekse imal edilen eşyanın satışının temini için Etibank'ın himayesi altına bir teşekkül vücade getirilmesi düşünülmektedir.

Etibank Himayesinde Teşekkül

Bu neticeye kadar madenin muhafazası için mahalli memurların alakalanması temenniye şayandır.

ŞARK KÖMÜRLERİ:

İçinde bulunduğumuz yılın ilk bahar ve yazında Maden Enstitüsü tarafından Şark'ta bir jeolojik tarama yaptırılmıştır.

Bu tetkikat neticesinde maalesef, Şark'taki linyit havzalarının Garp'te olduğu gibi büyük bir endüstriyel mevzu teşkil edemeyeceği anlaşılmıştır. Şark'ta tesadüf edilen linyitleri iki kısma ayırmak icap eder:

Birinci Kısım: Tabii jeolojik arızalarla çok kırılmış, parçalanmış, damarları ince; kömürleri sulu ve yarı yarıya küllü olan linyitlerdir.

Binaenaleyh bu kısma dahil olanların işletmesini devlet programına ithal etmek mümkün değildir. Bunlardan ancak mahrukat olarak ve mahalli tedbirlerle istifade olunabilir.

İkinci Kısım: Damarları ve kömürleri daha iyice olan linyitlerdir ki daha planlı bir işletmeye mevzu olabilir. Bunlar da yine mahrukat ihtiyacını karşılamak için veyahut da mahalli bazı küçük endüstri kurumlarının kuvvei muharrikesi olarak kullanılacaktır.

Enstitü bu kısım linyitleri bir seçmeye tabi tutarak bunlar üzerinde normal taharriyatına (arama) ve ihzaratına (hazırlama) devam edecektir.

Bu müşahedenin tabii bir neticesi olarak da şu hükme varmaktayız:

Şark'ta su kuvvetlerimizden istifadeye daha büyük bir ehemmiyet atfetmeye mecburuz.

KÖMÜR HAVZASI: ZONGULDAK:

Bu defaki seyahatımızda da kömür havzamızın malum dertleriyle karşılaştık:

- a) Daimi işçi azlığı:
- b) Direk noksanı:
- c) Kömür tahmil müşkülâtı:

Kömür havzasının rasyonalizasyonu mesaisi yaklaşmaktadır.

İşçi

Bu itibarla “daimi ve sabit amele” mevzuu üzerinde de şimdiden esaslı tetkikatta bulunmak ve mali kararlara vasıl olmak zamanı gelmiştir.

Bolluk senelerinde amelenin azlığı havzada malum olan bir hadisedir. Fakat bu yıl kadar noksanlık görülmemiştir.

Bir maden işletmesinde istikrar ve devamlılık muvaffakiyetin ilk şartıdır. Bu meyanda direk, madenin hayatıdır. Büyük stoklar vücade getirmek ise işletme rentabilitesi bakımından doğru değildir. İkinci endüstri programı ile Havzaya 17 milyon Türk Lirası sarfi düşünülürken direk mes'elesinin de artık radikal bir hal tarzına bağlanması zaruridir. Cenubi Anadoludaki okalıptüs ormanlarında bir işletme yapılıp yapılmayacağı karar altına alınmıştır. Karar müsbet olursa Etibank böyle bir işletme organı vücade getirebilir. Aynı zamanda gümrük resmini kaldırıp dışarıdan tedarik etmek icap edecektir.

Direk

Bu günkü şartlar içinde hariçten direk tedariki kolay bir iş görülmemektedir. Direk işini sadece bir cepheden mütaleadan ziyade orman-kömür politikamızla ahenkli, sabit bir sisteme bağlanması, istihsalinin daha emin fakat daha seri, kolay formaliteye tabi tutulması zamanı gelmiştir.

VAN GÖLÜ CİVARINDAKİ PETROL KUYUSU:

Ruslar çekildikten sonra bu kuyularda kısmen bırakılmış tesisat yağma edilmiştir. Bir müddet sonra, halkın bu kuyulardan istifade ettiği görülerek

mahalli idare memurları tarafından İnhisar Kanunu'na muhalif hareket telakki edilmiş ve kuyuların ağızları kapattırılmıştır. Göl işletmesi Vekaletim'e geçtikten sonra, yıllarca metruk kalmış bulunan bu kuyularla alakadar olduk.

Mütehassıslarımız bir galeri yapılmasına lüzum gösterdiler. Bu, toplayıcı bir galeri olacak, sızıntılarını su ile birlikte bir havuzda temerküz ettirecektir. Bu havuzda tasfiye yapılarak mazot istihsal olunacaktır.

Kış erken bastığı için galeri açılmasına henüz başlanmamıştır. Ve mütehassıslar avdet etmeğe mecbur kalmışlardır. İlk baharda derhal mesaiye devam olunacaktır.

Senede vasati 100 ton kadar istihsal mümkün olduğu mütehassıslarımızca ifade olunmaktadır. Bununla göldeki nakil vasıtalarını tahrik etmiş olacağız.

Bu galeri açılmadığı halde dahi mevcut vasıta ile sızıntılardan istifade edilmek üzere bin küsür kilo mazot istihsal olunmuş ve vapurlarımızda tecrübe edilerek müsbet netice alınmıştır.

EK - 5

1 Ton Çimentonun Van'daki takribi maliyet fiyatı	(Türk Lirası)
İstanbul Fabrika Teslimi	20,-
Nakliye masrafları:	
1. İstanbul'da vapura yükleme (mavna kiralamak suretile)	0,35
2. İstanbul'da komisyon ve pul (mübayaalar komisyoncusuz yapılamıyor.)	0.15
3. İstanbul – Mersin navlunu (Deniz yolları 600 kuruşa naklediyor. Hususi kargo ile 250-350 kuruşa naklettirilebiliyor.)	3,-
4. Mersin'de boşaltma	1,-
5. Mersin'de iskele resmi	0,50
6. Mersin'de:	
Mavnadan iskeleye)	
İskeleden arabaya)	1,30
Arabadan vagona)	
7. Mersin'den Diyarbakır'a tren navlunu	12,48
8. Diyarbakır'dan Van'a kamyon ücreti (Takriben km. 500. 1 km. kamyon kş. 25. Bir kamyon üç ton alır.) 500 x 0.25= 40.00	40,00
Yekün	78,78

*

ATATÜRK'ün Tahsin UZER'e mektubu 12.6.1937

Ekselans,

Sizin bölgenizi görmek ve orada bulunmak için düşündüğüm plana göre çok günlerin geçmesi gerekebilirdi. Ancak, Müfettişlik bölgenizin tamamını gezmeme mevsimin uygun olmadığını bilmem ve senin, çok geniş anlayış ve yüksek zekan sayesinde almış olduğun tedbirleri ve yapmış olduğun çalışmayı Trabzon'da gördükten sonra artık bir dakika dahi seyahat ve ikametimi uzatmaya gerek görmedim.

Sizi takdir ederek ve sizinle onur duyarak Trabzon'dan şimdi ayrılıyorum. Ben ayrılırken sen, Trabzon'dan bütün doğu illerine benim en derin sevgilerimi ve bu yöredeki Türklerin onsekiz yıl önce bana gösterdiği güveni daha yüksek, daha şanlı bir kuvvet ve güç kaynağı olarak gördüğümü benim adıma onlara lütfen bildiriniz.

Mustafa Kemal ATATÜRK

YORUM

BİRİNCİ TEŞİRİN NUTKU – ATATÜRK 1 KASIM 1937

GİRİŞ Bölümü

Beşinci Devrenin üçüncü yılını açıyorum.

Her şeyden önce, sevgili Kamutay arkadaşlarımla, yeni çalışma yılı başlangıcında, karşı karşıya bulunmaktan duyduğum derin sevinç ve saadeti ifade etmeliyim.

Sizi yüksek saygı ile selamlar ve bu çalışma yılınızın da, millet ve memleket için feyizli başarılarla bezenmesini dilerim.

HUZUR VE SÜKUN

Sayın Milletvekilleri,

Memnuniyetle görmekteyiz ki, Cumhuriyet rejimi yurdumuzda huzur ve sükunun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurttan oturanlar, Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkanlarından azami istifade etmektedirler.

Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiç bir engel düşünmeğe yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım.

Tunceli’ndeki icraatımız neticeleri, bu hakikatın yakın ifadesidir.

İleri Hükümetçiliğin şiarı, halkı, kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin, en geniş ölçüde inkişafına önem vermek, çok yerinde olur.

Hususi idarelerin geçen yılki faaliyetleri, verimli olmuştur. Ancak, hususi idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak vazifeler almalı ve hususile hayat ucuzluğunu temin edecek, yerine göre tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini tam kullanmalıdırlar.

Şehircilik işlerinde de, teknik ve planlı esaslar dahilinde çalışmak lazımdır. Bunun için belediyelerimizi türeli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak işi ile uğraşacak, merkezde, bir teknik büro kurulmasını tavsiye ederim.

Kendine, inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman, üzerinde dikkatle durulacak milli meselemizdir.

SAĞLIK

Sağlık ve Sosyal Yardım Vekaletinin bu mesele üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutayı memnun edecek mahiyette inkişaf etmektedir.

Aynı Vekalet, kendine verdiğimiz göçmen işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile görmektedir.

Vekaletin, “Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye’nin mayasıdır” prensibini, pek iyi kavriyerek çalışmakta olduğunu takdire değer bulunurum.

HUKUK VE EMNİYET

Yüce sayıavlar,

Bilindiği gibi, biz, yurt emniyeti içinde fertlerin emniyetini de, layık olduğu derecede göz önünde tutarız.

Bu emniyet, Türk Cumhuriyeti kanunlarının, Türk hakimlerinin teminatı altında, en ileri şekilde mevcuttur. Kanunlarımızda yaptığımız bazı tadiller ve kabul buyurduğunuz (Meşhut cürümler) kanunu, bu maksada kuvvetle hizmet etmiştir.

Adli bünyemizin ve kanun dizimizin; daima bu yönden incelemelerle, Türkiye’nin dinamik hayatına, hiç şaşmadan, uygunlukları temin edilmelidir. Bu lüzum karşısında, Kara ve Deniz Ticaret kanunlarımızın ekonomik bünyemizdeki inkişafıara daha uygun hale getirilmesinde, zaman geçirilmemek yerinde olur. Bir de, şu nokta üzerinde durmama, izin vermenizi rica edeceğim: Emniyet ve halk işleri ile alakalı usullerde ve kanunlarda, kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır. Bu sebeple, vatandaşların icra daireleriyle olan ilişkilerini kolaylaştırmak kastı ile yapılan yapılan etüdlerin, bir an evvel kanun haline getirilmesini tavsiyeye layık bulurum. Bu işaret ve tavsiyelerimin, iyi karşılanacağına şüphe etmem; çünkü, her sahada olduğu gibi adli usuller ve kanunlar arasında da, Türk Cumhuriyetinin ve onun yüksek, değerli Kamutayının anlayışı, ileri anlayıştır.

EKONOMİ

Şimdi arkadaşlar,

Ekonomik hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, **ben ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayii faaliyetlerini ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım.** Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık makinasında, devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler; o kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa, Hükümet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi, üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hasılasile ölçülür.

1 – TARIM – ZİRAAT SİYASETİ + ZİRAAT REJİMİ

Sayın Millet Vekilleri,

Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Fakat, bu hayati işi, isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilk önce, ⁴ ciddi etüdlere dayalı bir ziraat siyaseti tesbit etmek ve onun için de, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır.

Bu siyaset ve rejimde, önemli yer alabilecek noktalar başlıca şunlar olabilir:

TOPRAK – HAYVAN – TARIMSAL MEKANİZASYON

1 - Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, **bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle, bölünemez bir mahiyet alması.** Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır.

Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını artırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri vakit geçirilmeden alınmalıdır. Her halde, **en küçük bir çiftçi ailesi bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır;** bunda, ideal olan öküz değil, beygir olmalıdır. Öküz, ancak bazı şartların henüz temini güç bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için, umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum.

Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. **Köyde ve yakın köylerde, müşterek harman makinaları kullanılmak, köylülerin ayrılmayacağı bir adet haline getirilmelidir.**

ZİRAAT BÖLGELERİ + ZİRAAT MERKEZLERİ

2 - Memleketi, iklim, su ve toprak verimi bakımında **ziraat bölgelerine** ayırmak icap eder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları, verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurmak gerekir.

DEVLETİN ÖRNEK ÇİFTLİKLERİ + YENİ BİR KURUM: D.Ü.Ç. = TİGEM

3 - Bugün, devlet idaresinde bulunan çiftliklerin ve bunların içindeki türlü ziraat-sanayi kurumlarının bir kısmı; ziraat hayat ve faaliyetinin bütün sahalarında, her türlü teknik ve modern tecrübelerini ikmal etmiş olarak buldukları bölgelerde en faydalı ziraat usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadır. Bu, Vekalet için, büyük kolaylıklar temin edecektir. Ancak, gerek mevcut olan ve gerek bütün memleket ziraat bölgeleri için yeniden kurulacak **ziraat merkezlerinin**, sekteye uğramadan tam verimli faaliyetlerini; şimdiye kadar olduğu gibi, Devlet bütçesine ağırlık vermeksizin kendi gelirleriyle kendi varlıklarının idare ve inkişafına temin edebilmeleri için, bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurumu teşkil olunmalıdır.⁵

TARIMSAL VERİMİN ARTIRILMASI

4 - Bir de, başta buğday olmak üzere, bütün gıda ihtiyaçlarımızla endüstrimizin dayandığı türlü iptidai maddeleri temin ve harici ticaretimizin esasına teşkil eden çeşitli mahsullerimizin ayrı ayrı her birinde, miktarını arttırmak, kalitesini yükseltmek, istihsal masraflarını azaltmak, hastalık ve düşmanlarıyla uğraşmak için gereken teknik ve kanuni her tedbir, vakit geçirilmeden alınmalıdır.

2 – ORMANLARIMIZ

Orman servetimizin korunması lüzumuna ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bundan mühim olan, koruma esaslarını; memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icap eden ormanlarımızı muvazeneli ve teknik bir surete işleterek istifade etmek esasile makul bir surette telif etmek mecburiyeti vardır. Buna, Büyük Kamutayın layık olduğu ehemmiyeti vereceğine şüphe yoktur.

3A – DIŞ TİCARET

Sayın Millet Vekilleri,

⁵ Bkz. Yorum No 2

Dış ticarete takip ettiğimiz ana prensip, **ticaret muvazenemizin** (dengemizin) **aktif karakterini muhafaza etmektir** (korumaktır). Çünkü, Türkiye tediye muvazenesinin en mühim esasını, bu teşkil eder.

Son yılların rakamları ve geçirdiğimiz senenin bugüne kadar gösterdiği seyir ve istikamet (yön) , takip ettiğimiz prensibin elde edilmiş müsbet neticelerini göstermektedir. Kontenjan usulü, muayyen anlaşma şartlarımızı kabul etmiş memleketler için büsbütün kaldırılmıştır. Bu memleketlerden piyasanın kayıtsız, şartsız ithalat yapabilmesi temin edilmiştir.

Dış ticaret politikamızın hususiyeti şudur: İç ve dış vaziyet icaplarını daima karşılamak suretiyle seyirlerine intibak etmek.

3B – İÇ TİCARET

İç ticarete gelince, bunda, en önde gördüğümüz esas, teşkilatlandırma ve muayyen tipler üzerinde işleme ve rasyonel çalışmadır.

Kesin zaruret (zorunluluk) olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber, hiç bir piyasa da başı boş değildir.

Sırası gelmişken Cumhuriyetin tüccar telakkisini de kısaca ifade edeyim: daki kanun, teşkilatlandırma hakkındaki hükümler, müsbet neticelerini vermektedir. **Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekasına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat (değer) göstermesi gereken adamdır.** (bravo sesleri, alkışlar). Bu bakımdan, ihracatçılar hakkındaki kanun, murakabe hakkındaki kanun, teşkilatlandırma hakkındaki hükümler, müsbet neticelerini vermektedir.

3C – KOOPERATİFLER - BİRLİKLER

İhracat mallarımızın, hükümetin yakın kontrolü altında, satışlarının teşkilatlandırılması mühimdir. Bunu göz önünde tutan Ekonomi Vekaleti, geçen yıl içinde; Iğdır'da, Ege, Trakya bölgelerinde türlü mevzulara ait satış kooperatifleri teşkil etmiş ve onları faaliyete geçirmiştir. Önümüzdeki yıl içinde, başta fındık olmak üzere, diğer belli başlı mahsullerimizi (ürünlerimizi) de, alakalandıran (ilgilendiren) birlikleri vücuda getirmelidir. ⁶

4 – SANAYİ

Sayın Arkadaşlar,

Endüstrileşmek, en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır.

⁶ Bkz. Yorum No 3

Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve **en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek** için, bu bir zarurettir.

Bu kanaatle, beş yıllık sanayi planının geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikasını da sür'atle başarmak ve yeni plan için hazırlanmak icab eder.

Endüstrileşme karar ve hareketimize mütenazır olarak bugünkü mevzuatımızda düşünülecek tadiller ve ilave edilecek bazı yeni hükümler vardır. Bunların başlıcalarını şöyle hülasa edebiliriz:

Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devlete ait ticari – sınai kurumların mali kontrol şekli; bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve zihniyetle çalışma icaplarına sür'atle tevkif etmek. Bu gibi kurumların bugünkü usullerle çalışabilmelerine ve inkişaf etmelerine imkan yoktur. ⁷

5 – PAHALILIK + UCUZ KREDİ

Diğer mühim nokta, daha evvel de işaret ettiğimiz gibi, memlekette hususiyle bazı bölgelerde, göze çarpacak ehemmiyet alan hayat pahalılığı mevzuu ile uğraşmak... Bunun için ilmi bir tetkik yaptırılmalı ve tesbit edilecek sebepler ile radikal ve planlı şekilde mücadele edilmelidir.

Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin, normal şartlar altında, ucuzlatılmasına çalışmak ta çok lazımdır. ⁸

6 – MADENCİLİK

Türkiye'de devlet madenciliği, milli kalkınma hareketiyle yakından alakalı, mühim mevzulardan biridir.

Umumi endüstrileşme telakkimizden başka, maden arama ve işletme işine, her şeyden önce, **harici tediye vasıtalarımızı, döviz gelirimizi artırabilmek için,** devam ve hususi bir ehemmiyet vermeye mecburuz.

Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin, rantabilite hesapları yapıldıktan sonra, planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır.

⁷ Bkz. Yorum No 4

⁸ Bkz. Yorum No 5

Elde bulunan madenlerin en mühimleri için, üç yıllık bir plan⁹ yapılmalıdır.

Ereğli Şirketini satın aldığımızı ve Ereğli kömürü havzasında rasyonel bir istihsal planının, günün meselesi olduğunu biliyorsunuz. Bunun ikmali çabuklaştırılarak, kömür istihsalatımız kısa bir zamanda, en az bir misli arttırılmalıdır.

Diğer taraftan, Maden Tetkik ve Arama Dairesinin, Divriği sahasında bulduğu ve cevher nisbeti itibarile ehemmiyetli olan demir madeninin sür'atle işletilmesine geçilmeli ve Karabük demir-çelik sanayiimiz ihtiyaç planı dışındaki kısmının ihracatına başlanılmalıdır.

7 – DENİZ TAŞIMACILIĞI - LİMANLAR

Limán işlerinde modern ve planlı çalışma ve tarifelerdeki tenzilatın uyandırdığı memnuniyetin verimli neticeleri, ticarete dikkati celbetmiştir. Bu yolda devam edilmesinde isabet olacaktır.

Ekonomik bünyemizdeki inkişaf, deniz nakliye vasıtaları ihtiyaçlarını her gün arttırmaktadır. Yeni sipariş edilen gemilerden bir kısmı, önümüzdeki ilkbaharda gelmiş bulunacaktır. Fakat bunlar, bugünden görülmekte olan ihtiyaç hacmine cevap verecek adet ve nisbette değildir.

Yeni gemiler inşa ettirmek ve bilhassa eski tersaneyi, ticaret filomuz için, hem tamir, hem yeni inşaat merkezi olarak faaliyete getirmek esbabını temin etmek lazımdır.

Şu günlerde, Yüksek Meclise, Su Mahsulleri ve Denizbank hakkında bir layiha gelecektir. Mevzuunun, yüksek alakanızı çekeceğinden şüphe etmiyorum.

Arkadaşlar,

En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile, en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz; Denizciliği, Türkün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli, ve onu az zamanda başarmalıyız.

Ekonomik kalkınma; **Türkiye'nin, hür, müstakil, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin**, belkemiğidir. Türkiye bu kalkınmada, iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır: Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlıbaşına bir servet olan coğrafi vaziyeti; ve bir de, Türk milletinin, silah

⁹ Bkz. Yorum No 6

kadar, makina da tutmaya yaraşan kudretli eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştirir celadette tecelli eden, yüksek sosyal benlik duygusu.

8 – BAYINDIRLIK İŞLERİ – DEMİRYOLLARI - KARAYOLLARI

Sayın Milletvekilleri,

Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyetin ilk senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için, durmadan başarıyla tatbik olunmaktadır.

Şark ve cenupta, Sivas, Diyarbakır gibi, büyük menzillere varan hatlar, geçen yıl içinde, Sivas-Malatya iltisakıyla birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat dahi, bu zengin kömür havzasını, iç vatana bağlamış bulunuyor.

Sivas'tan sonra, şarka doğru uzayıp gitmekte olan hat da, ilk menzili Divrik'e varmıştır. Bu kol, önümüzdeki yıl, Erzincan'a ulaşmış bulunacaktır. Diyarbakır'dan şarka uzanacak hattın da inşasına başlanmıştır.

Şark demiryollarının satın alınmış olduğunu bilirsiniz. Cenup'ta Nusaybin'e giden hattan maada, yurt içinde büyük demiryollarının idare ve işletmeleri, Cumhuriyet Hükümetinin elindedir.

Demiryolları inşaatımızın inkişafı, İran transit yolunun inkişafına ve motorize edilmesine de hizmet etmiştir.

İstanbul'dan itibaren başlayan Avrupa turist yolunun asfalt olarak inşasına devam olunmaktadır.

Bu tarz inşaatın, bir plan dahilinde, memleketin diğer sahalarına da teşmili, beklediğimiz milli başarılardandır.

Şose ve köprüler inşaatı inkişaf etmektedir. Demiryolları inşa siyasetimizin tatbiki yılları içinde, (78) köprü, geçişe açılmış bulunuyor. (23) köprü de, inşa halindedir. Bu köprüler, her biri başlı başına birer fen ve sanat eseri olarak, yeni nesillere, Cumhuriyetin armağan abideleri olacaktır. Demiryolu hatlarımızı iç sahalarla bağlayacak ve bu hatların bir an evvel milli ekonomik kalkınmaya azami hizmetini temin edecek olan kara yolu inşaatı, önümüzdeki devrelerde teksif ve bir plan dahilinde tevsi edilmek lazımdır.

Her bölgenin ihtiyacına göre, istasyonlarda tamamlayıcı tesisat yapılmak ve muhtelif malların lazımı gibi sevkinin temin edecek teknik şartları haiz vagon

mevcudunu arttırmak zaruridir. Bunda da, büyük himmetlerin, esirgenmemesini dilerim.

Su ve imar işlerine, dikkatle devam edilmektedir.

9 – ULAŞTIRMA

Posta –Telgraf - Telefon işlerimizde esaslı bir inkişaf vardır. Bununla beraber, şehirler arasındaki telefon muharebeleri işinin bir an evvel tamamlanmasına çalışılmalıdır.

Ankara’da yeni bir radyo istasyonunun inşasına başlanmış olduğunu, memnuniyetle kaydedirim.

Sivil Hava Yolları İdaresi, Devlet teşkilatı arasında, modern bir idare halinde yer almıştır.

Bütün teknik şartlar ve emniyet icapları içinde çalışmakta olan bu idarenin, büyük şehirlerimizin hepsi arasında, en modern muvasala yolu rolünü bir an evvel ifaya başlaması, ve arsiulusal hatlarla da, kendi vasıtalarıyla, irtibat tesis eylemesi imkanı, az zamanda teminini beklediğimiz önemli işlerdendir.

10 – MALİ KONULAR – DENK BÜTÇE DUYARLILIĞI – VERGİ POLİTİKASI

Arkadaşlar,

Bütün Devlet cihazlarının canlılığı, gürbüzlüğü, işlemesi bakımından büyük dikkatle üzerinde durulması gerekli olan mali hayatımıza temas ediyorum.

Cumhuriyet bütçelerinin taayyün eden ve daima kuvvetlenmesi gereken müşterek hususiyetleri, yalnız denkli oluşları değil, aynı zamanda, koruyucu, kurucu ve verici işlere, her defasında daha fazla pay ayırmakta olmalarıdır.

Bu politikamızın milli faaliyet üzerinde derhal yaratmağa başladığı tesir iledir ki, bütçe tahmin rakamlarımız, yalnız tahakkuk etmekle kalmıyor, daima fazla ile de kapanmaya başlamıştır.

1936 senesi bütçesi, tahmine ve 1935 yılı varidat tahakkuklarına göre, 22 milyon fazla ile kapanmıştı. 1937 bütçesinin de, bugüne kadar gösterdiği seyir, aynı ümidi, fazlasile verecek mahiyettedir.

Bu netice; memleket ekonomisinin inkişafını, halkın refaha ulaşmakta olduğunu ifade ettiği gibi aynı zamanda, halk için çalışan bir Hükümetin, halkın menfaatine aldığı tedbirdeki isabeti de teyit etmektedir.

Samimi bir bütçeye ve hakiki bir tediye muvazenesine dayanan paramızın fiili istikrar vaziyetini, kesin suretle muhafaza edeceğiz.

Her nevi mali taahhüdlerimizi, günü gününe yerine getirmek suretile, Devlet itibarını ve mali sermaye ve eshamı muhafaza ve takviye hususunda bütün tedbirleri almak ve bu mevzuda dikkatli bulunmak umdemizdir.

Devlet varidatının inkişafını, yeni vergiler ihdasından ziyade devamlı bir programla mevcut vergilerin tarh ve cibayet usullerinin islahında aramak lazımdır.

Son iki sene zarfında hayvanlar, tuz, şeker, çimento, petrol ve benzin, elektrik, iptidai maddeler rejim ve vergilerinde yapılan ve her biri % 30 – 50 nisbetinde bir vergi indirilmesini ifade eden tahfiflerin, istihsalin teşviki bakımından, vatandaş ve memleket için müsbet ve hayırlı neticeler verdiğini görmekteyiz.

Hayvan vergisi ve buhran ve muvazene vergileri üzerinde tetkikler yapılarak bütçe muvazenesi esasını bozmayacak surette tedricen tahfif çareleri düşünülmelidir.

Bundan başka, memleketimizde yetişmeyen iptidai maddeler, ve **istihsal maliyeti üzerinde tesir yaparak, dış memleketler mamulâtı ile rekabeti güçleştiren her nevi vergi ve resimler kaldırılmak lazımdır.**

Gerek bu mevzular üzerinde çalışırken, gerek her hangi bir mali karar alırken, ilk göz önüne getireceğimiz şey, milli faaliyet ve milli istihsal, yani verginin bizzat ana menbaı üzerinde yapacağı tesirler olmalıdır. Maliye memurları da, İç İşleri memurları gibi, halkla daimi teması olan teşkilattır. **Bunların da, halk ile temaslarında, halk için çalışan bir halk Hükümetinin tabii vasfı olan azami dikkat ve ihtimam göstermek ve azami emniyet ve inan vermek şiarlarının inkişafına, bilhassa itina etmeleri lazımdır.**

Cumhuriyet rejiminde, nef'i hazine demek; kanunun hazine lehine tesbit ettiği hakla, kanunun mükellefi karşılaştırdığı vaziyeti gayet denk bir halde elde tutmak demek olduğunu bir an hatırdan uzak tutmamak önemli prensibimizdir.

11 – GÜMRÜK VE TEKEL POLİTİKASI

Mevcut gümrük tarifeleri kanununda da, bugünkü politika ve temayülümüze uygun tedbirleri yapmak lazımdır.

İnhisarlar mevzuunda itina edilmesi icab eden esas, bu kurumların mali monopol, ticari teşekkül ve milli valörizasyon kurumu karakterlerinin dikkatle telifidir.

Harice, tütün satışları ve ihracat mevzuu daha yakından meşgul olmaya değer mahiyettedir.

Gümrüklere gelince; bunda, tesisata, çalışma usullerine ve kanuni mevzular bakımından gerekli islah tedbirlerine hız verilmek icap etmektedir.

İnhisar mamulâtının fiyatları üzerinde yapılan tenzilat, satışları arttırmıştır. Bu usulün daima dikkatte bulundurulması faydalı olur.

YORUMLAR

- 1 - “İlk önce” dediğine göre o tarihte henüz ciddi etüdlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit edilmemiş; tanımladığı ziraat rejimi de yok
- 2 - Birkaç ay önce hazineye hediye ettiği çiftlikler bunlar.

“Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) kurulsun” diyor. 1938 yılında kurulacak.

- 3 - Bkz. Şark Raporu – Demokrat TÜRKİYE Dergisi sayı 16

- 4 - 17 haziran 1938'de KİT'lerin denetimi hk 3460 sayılı kanun çıkacak

- 5 - Halk Bankası ve Halk Sandığı 1938 yılında açılacak.

- 6 - 10 Aralık 1937 günü ilan edilmiştir. T.C.'nin 2 nolu planıdır.

- 7 - 3 nolu Plan'da 28 yeni gemi varvvvvbbnnn
-

KÜLTÜR - EĞİTİM

Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektedir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir plana ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin

büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekaletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.

İşaret ettiğim umdeleri, Türk Gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, Üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.

Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek; Garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan islahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyete cidden modern bir Üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır; ve Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilk okullar ile ve nihayet Üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir.

Bu hayırlı teşebbüsün, Doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır.

Tavsiye ettiğim bu yeni teşebbüslerin, eğitmen ve öğretmen ihtiyacını ziyadeleştireceği şüphesizdir. Fakat bu cihet, hiç bir vakit işe başlama cesaretini kırmamalıdır. Vekaletin, geçen yıl içinde, bu yönden yaptığı tecrübeler, çok ümit verici mahiyettedir.

Türk Tarih ve Dil kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir hadisedir.

Tarih Kurumu; yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki hafirler, ortaya çıkardığı eserlerle, şimdiden, bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor.

İlk resim galerimizi de, bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl, Ankara'da kurulan Devlet Konservatuvarı, müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için, daha fazla gayret ve fedakarlık yerinde olur. Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte, Hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da, milli heyecan içinde itina ile yetiştirmesi, önemli tutulmalıdır.

DIŞ POLİTİKA

Büyük Kamutay,

Dış siyasetimiz, geçen yıl içinde de, sulh ve arsiulusal emek birliği yolunda inkişaf etmiş ve yürüdüğümüz yönün değişmez olduğunu bir daha belirtmiştir.

Milletler Cemiyetinin geçirmekte olduğu çetin safhalarda, Cumhuriyet Hükümeti, bu arsiulusal kuruma olan bağlılığını, her sahada göstermek suretiyle, sulh idealine en uygun yoldan ayrılmamıştır.

Büyük bir milli davamız olan Hatay işinin geçirdiği safhalar malumunuzdur.

Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkının layık olduğu mesut ve müstakil idareye kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi temin edecek vesikaların kabul ve imzasile neticelenmiştir.

Yeni Hatay rejiminin meriyete girmesine, kısa bir zaman kaldı.

Bu rejimi, kendilerile en dostane bir zihniyetle emek birliği yapmış olduğunuz Fransızların, iyi niyetle ve amaçlanan gayeyi temin edebilecek şekilde tatbika başlayacaklarına şüphe edilmemelidir.

Yarınki Türk – Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi, esaslı bir ölçü ve amil olacaktır, kanaatindeyim.

Balkan siyasetimiz, en mesut bir işbirliği yaratmakta devam ederek, kendisine çizilmiş olan sulh yolunda her gün daha verimli neticelerle ilerlemektedir.

Cumhuriyet Hükümetinin, şarkta takip edegelmekte bulunduğu dostluk ve yakınlık siyaseti, yeni bir kuvvetli adım attı. Sadabat'ta, dostlarımız Efganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dörütlü muahede, büyük bir memnuniyetle kayda değer sulh eserlerinden biridir.

Bu misakın etrafında toplanan devletlerin, aynı gayeyi takip eden ve sulh içinde inkişafı samimiyetle isteyen hükümetleri arasında, işbirliğinin, atide de hayırlı neticeler vereceğinden emin bulunmaktayız.

Cumhuriyet Hükümetinin, komşuları ile ve diğer büyük, küçük devletlerle olan münasebetlerinde, ahenkli bir istikrar ve inkişaf göze çarpmaktadır.

Sulh yolunda nereden bir hitap geldiyse, Türkiye onu, tahalükle karşıladı ve yardımlarını esirgemedi.

İspanya hadiseleri dolayısıyla, Akdeniz ve Karadenizde alınması gereken tedbirlere, Cumhuriyet Hükümeti, en geniş bir zihniyetle iştirak etti.

Dünyanın her tarafında olduğu gibi, bizi alakalandıran sahalarda ve bu arada, Akdenizde, sükun ve istikrarın korunması, bizim yakından ve alaka ile takip ettiğimiz bir mevzudur.

Şurasını da memnuniyetle kaydedebilirim ki, şarki Akdeniz ve Karadeniz suları ile Balkanlarda ve Yakın Şarkta, geçen sene işaret ettiğim iyi münasebetler, aynıyle devam etmiştir.

Geçen seneden beri, dost ve müteffik devletlerin mühim ricaliyle bizim devlet adamlarımız arasında karşılıklı ziyaretler vukua gelmiş ve bu, dostluklarımızın tezahürüne vesile olmuştur.

Hükümet bu son sene zarfında, devletlerle olan ticari münasebetlerini, memleketin ekonomik bünyesine uyacak mukavele ve anlaşmalar yaparak tanzim etti.

Bunlar arasında Fransa, İngiltere, Almanya ve Sovyet Rusya ile akdedilen mühim ticari anlaşmaları, bilhassa kaydetmek isterim. Hükümetin dış teşkilatının; ekonomik kalkınma savaşımla alakalı daireleri için bilgi ve istihbarat ufkunu genişleten yardımcı birer daire olarak çalışmalarını tanzim etmek lazımdır.

Dış siyasetimizin ayrıca vasfını kısaca anlatmış olmak için, diyebilirim ki, tuttuğumuz siyasi yol ve hedeften ayrılmıyoruz. Son senelerde, arsiulusal münasebetlerde daimi değişiklikler olmasına rağmen, biz bu karşılığın ortasında, sulhperverlikle duygulu olarak, karşılıklı dostluklarımıza riayet ediyoruz. Onların mahiyet ve dairelerini genişletmeye müsait zihniyetle arsiulusal vaziyet ve vazifemizi göz önünde tutarak çalışıyoruz. Bu yolda, itina ile çalışmaya devam etmek, hükümete tavsiye edeceğim en doğru karar olduğu kanaatindeyim.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

Sevgili Arkadaşlarım,

Ordu, Türk Ordusu... İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularile kabartan şanlı ad. Onu, bu yıl içinde, kısa fasılalarla iki defa, büyük küteller halinde, yakından gördüm. Trakya ve Ege büyük manevralarında. Disiplini, enerjisini, subaylarının vukufu gayretini, büyük komutan ve generallerimizin yüksek sevk ve idare kabiliyetlerini gördüm; derin iftihar duydum, takdir ettim.

Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir.

Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların, yenilmesi imkansız teminatıdır.

Teshilat ve teçhizat programımızın tatbikatı, muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz, tahakkuk yolundadır. Harp sanayii tesisatımızı, daha ziyade inkişaf ve tevsi için alınan tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme mesaimizde de ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır.

Bu yıl içinde, denizaltı gemilerini memleketimizde yapmaya başladık.

Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, büyük Milletimizin yakın ve şuurlu alakasıyla, şimdiden başarılmış sayılabilir.

Bundan sonrası için bütün tayyarelerimizin ve motörlerinin memleketimizde yapılması ve harp hava sanayiimizin de, bu esasa göre inkişaf ettirilmesi iktiza eder.

Hava kuvvetlerinin aldığı ehemmiyeti göz önünde tutarak, bu mesaiyi planlaştırmak ve bu mevzuu layık olduğu ehemmiyetle milletin nazarında canlı tutmak lazımdır.

Büyük milli disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca itina ve himmet edileceğine şüphem yoktur.

SONUÇ

Aziz Milletvekilleri,

Dünyaca malum olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi Programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gayipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz..

Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ıztırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.

Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşlarla alakalı kalmaktan meneder. Biz, bütün Türk milletinin hamidiyiz. Geçen yıl içinde, parti ile hükümet teşkilatını birleştirmekle vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. Bu hadisenin bizim, devlet idaresinde kabul ettiğimiz, “kuvvet birdir, ve o milletindedir” hakikatine uygun olduğu meydandadır.

Kuvvetin yegane kaynağı olan Türk milletinin güzide vekillerini, büyük bahtiyarlıkla eğilerek selamlarım.”

İKİNCİ TEŞRİN NUTKU – BAYAR 8 KASIM 1937 HÜKÜMET PROGRAMI

GİRİŞ

Sayın arkadaşlar,

Reisicumhur Atatürk'ün (1) tayini ile Başvekalet vazifesini üzerime almış bulunuyorum. Kendilerine takdim ettiğim icra vekilleri heyeti listesini de tasdik etmiş bulunuyorlar.

Arkadaşlar;

Egemenlik ulusundur. Teşekkül eden her Hükümetin “Teşkilatı esasiye kanunu” hükümlerine uyarak programını Büyük Meclise arzemesi ve itimad reyinizi istemesi lazımdır.

Yüksek huzurunuzda her birinizi derin sevgi ve saygılarımla selamlayarak ben de bu maksatla çıkmış bulunuyorum.

Arkadaşlar;

Harb sonrası kadar tarihte hiç bir devre, ibret verici dersler ve Türk inkılabının her adımındaki, büyük isabeti teyid edecek çeşitli vakalar ve mücadelelerle dolu geçmiştir.

Zamanımızda bir çok şeylerin yalnız daha kuvvetli olmak için değil ileri millet olarak var kalmak için yapılması bir zarurettir.

Ne bu kadar şerefli bir vazife ve ne de eğer vaktinde yapılmamış ise, bu kadar ağır bir mesuliyet hiç bir nesle teveccüh etmemiştir.

Milli zaruret halinde görülen bir işin başarılması için sarfedilecek herhangi bir emek veya fedakarlık, istihdaf edilen milli netice karşısında daima küçüktür.

Bu çapta bir vazifenin devamlılığını ve canlılığını muhafaza ederek nesillere intikal edecek semereler verebilmesi için birinci derecede ve her şeye takdimen nazara alacağımız eleman memleketin emniyeti ve kültürü olacaktır.

Emniyetsiz hiçbir şey yapılamaz. Kültürsüz hiç bir şey yaşamaz. Emniyet ve kültür her iyi, her devamlı şeyin ana temelidir.

İÇİŞLERİ – SAĞLIK – ADALET BAKANLIKLARINI İLGİLENDİREN KONULAR

Dahiliye işleri itibariyle arkadaşlar;

Cumhuriyet Türkiyesinde bir çok memleketleri kemiren ve hükümetlerin belli başlı meşgalesi halinde olan, iç siyasi davalar yoktur. Türk hükümetinin ve Türk milletinin müşterek emeli, milli ve ferdi faaliyetlerin her sahada inkıtasız devam etmesi ve semere vermesi için mevcut kati emniyet ve istikrar havasının idamesidir.

Şefin, (2) milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varabilmesini alıkoyacak hiç bir engel düşünmeye yer bırakılmadığı ve bırakılmayacağı şeklinde yüksek ifadeleri Türkiye Cumhuriyetindeki eşsiz emniyet ve istikrar havasının en büyük teminatıdır.

Parti programının emrettiği veçhile, bütün inkılap neticelerini yurttaşların tam güvenliğini ve ulusal düzeni kanunlarımızla koruyan ve hiçbir hadise veya amil karşısında sarsılmayan hükümet otoritesini temel sayıyoruz.

Polis teşkilatını kazalara kadar teşmil edeceğiz ve şehirlerde, belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve amirlerinin halkla olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususi kurslar tertip edilecektir.

Nüfus yazımı ve jandarma ve polis hakkındaki mesaiye her birine ait planlar dahilinde devam edilecektir.

Yollarda, kasabalarda seyrüseferin tanzimi ve selameti için umumi bir kanun hazırlayacağız.

Hülasa olarak dahiliye teşkilatımızın memleket dahilinde, geniş miktarda ve planlı bir surette ileri rehberlik vazifesini en iyi bir şekilde yapmak için cari mesaisine dikkat ve itina ile devam olunacaktır.

Sağlık işleri: Her zaman üzerinde ehemmiyetle durduğumuz milli meselemizdir.

Bu husustaki çalışmalara bir plan dahilinde genişlik vermek siyasetine devam edeceğiz.

Ana ve çocuk hayat ve sıhhatinin korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakım evleriyle çocuk bakım dispanserleri ve süt çocukları müşahade evlerinin sayılarının arttırılması.

Köylerde doğum yardımcılarını temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe mektepleri tesisi.

Kaza merkezlerinin doktorsuz kalmamasının temini yolunda doktor sayısını ihtiyaç derecesine çıkarmak için alınmış tedbirlerin hızlandırılması.

Şehir, kasaba ve köylerimizin sıhhi vaziyetlerini ıslah için içilecek su tesisatı, fenni mezbahalar tesisi ve saire gibi umumi sıhhat işlerinin tanzimi.

Vilayet ve belediye hastanelerinin sayı ve yatak adetlerinin çoğaltılması.

Sıtma, trahom, frengi ve verem gibi hastalıklara karşı yapılmakta olan fenni mücadelelerin teknik imkanların müsaide olduğu nisbette inkişaf ettirilmesi.

Programlaştırıp tahakkuklarına hız vereceğimiz başlıca işlerimizdir.

Aynı vekalet verilmiş olan göçmen işlerinin bugünkü planlı vaziyetini idame ve yurtdışından gelecek Türklere mali vaziyetimizin imkan verdiği yardım ve kolaylığı göstereceğiz.

Sureti umumiyede geniş ve etraflı bir nüfus politikasını programlaştıracacağız.

Adliyemize geliyorum.

Arkadaşlar,

“Yurd emniyet içinde ferdlerin emniyetini de, layık olduğu derecede gözönünde tutarız. Bu emniyet Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının ve Türk hakimlerinin teminatı altında en ileri şekilde mevcuttur.

Emniyet ve hak işleriyle alakalı usullerde ve kanunlarda kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır.”

Şefin (3) direktifidir; ve adliye işlerimizde rehberimiz olacaktır.

Hukuki mevzuatın ticari ve iktisadi işlerle olan yakın alakasına şüphe yoktur. Kanunlarımızı memleketin ekonomik inkişafına ve bugünkü iktisadi hareket icablarına daha uygun bir hale koymak zarureti karşısındayız.

Kara ve deniz ticareti kanunları üzerindeki incelemeleri bu sene içinde bitirerek, büyük Meclise arz etmek kararındayız.

İcra dairelerinin ıslahı ve muamelelerin daha ziyade emniyet ve süratle yürütülmesinin ehemmiyeti üzerinde duraklamağa ihtiyaç yoktur. Bu ıslahatın

tam ve kat'î olmasını temin için icra kanununun mehzâzı olan İsviçre adliyesinin icra işlerinde bulunmuş, bir mütehasssını davet edeceğiz.

Üzerinde çalışıldıktan ve ihtiyaçlar tesbit olunduktan sonra icra teşkilatının vatandaşların icra daireleriyle ilişkilerini en iyi bir şekilde kolaylaştıracak hale getirilmesi temin olunacaktır.

Meşhud cürümler kanunundan müsbet netice alınmıştır. Bu kanunun tatbik sahasını genişleten yeni bir layiha teklif olunacaktır.

Mahkumların, iş yerlerinde çalışmalarından kendileri için ve iş sahipleri için karşılıklı faydeler hasıl olmuştur. Bunların daha geniş mikyasta ve bilhassa maden işletmelerinde çalıştırılmaları mukarredir.

Medeni bir cemiyetin temeli, kanunlarının mutlak hakimiyeti ve ferdleri arasındaki münasebetleri ileri hayat icablarına uygun şekilde tanzim edebilmesidir.

Türk adliye mekanizması bu konsepsiyonla işlemektedir ve işlemeğe devam edecektir. İleriye kavrayış, bütün adli mevzuatımızın esas vasfı olacaktır.

Adliye işleri hakkındaki mütalealarımızı bitirirken rejimimizin aleyhtarlığına karşı inkılabımızın istikrarını teyid için daha müessir kanuni tedbirler almak kararında olduğumuzu ilave etmek isterim.

EKONOMİ

Bizim gibi parti hükümlerinin kendilerine mahsus bir programı yoktur. Takip edecekleri program, şahıslarınızda ve meclisin yüksek manevi şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmekte olan ve büyük Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programıdır.

Hükümet, **şefin** (1) bu kürsüden verdiği ana direktiflerin ışığı altında, “**daima daha kuvvetli, daima daha refahlı, hür ve müstakil Türkiye**” (1) halinde ifade edilmesi de mümkün olan bu programın başarılması işini, üzerine almış bulunuyor.

Biz, bu ana fikirlerle meşbu olarak çalışacağız ve daima her işte plan, program ve rasyonel çalışmayı temel olarak alacağız.

İleri teknik, sürat, dikkat, takib fikri, önügörüş, çalışmalarımızın, ana vasfı olacaktır.

Hususi idarelere ve belediyelere **şefin** (2) ilhamını takip ederek büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak ve hususile hayat ucuzluğunu temin edecek vazifeler vereceğiz.

Plan dahilinde sıralayarak başarmak istediğimiz başlıca işlerden bir kısmı da şunlardır:

Müstahsillerimizi sevindirecek bir mevzu olan zirai asayiş kanun layihasını bu devrede Meclise yetiştirmeğe çalışacağız.

Belediyeler beş senelik mesai planı tanzimine sevkedilecek harita, imar planı, su, ışık, kanalizasyon, kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirlerin sıhhat ve güzelliğini alakadar eden belli başlı işleri, planlaştıracak ve bu planlar, şefin işaret buyurdukları veçhile merkezde (belediyelerimizi türeli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak) vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büronun mütakaddim tetkik ve kontrolüne tabi olacaktır.

Belediyeler mesken, bina, yiyecek ve içecek gibi hayat ucuzluğunda ölçüler kanunu tatbikatı gibi alış veriş doğruluğunda müessir vazifeler alacaklardır.

Belediye gelirlerini artırmak için tedbirler alınacak ve şehir dahilindeki kara ve deniz nakliyelerinin ve diğer ticari mahiyette umumi hizmet işlerinin peyderpey belediyelere devri temin olunacaktır.

İstanbul'dan başlanarak coğrafi mevkii ve tabii güzelliği seyyah celbine müsaid şehirlerimizin bir plan dahilinde ve bu maksadlarla imarına devlet bütçesinden yardım edilecek.

Şimdi arkadaşlar:

Her zaman ve her işte isabet, şaşmayan karakteri olduğunu tecrübe ile de bildiğimiz **şefin** (3) bir kül diye ifade ettiği ekonomik işlerden bahsedeceğim.

Önder, (4) bu kürsüden şu hakikatleri söylemiştir:

“Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayii faaliyetlerini ve bütün nafla işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık makinasında, devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler. O kadar ki, bu cihazlar birbirine uyararak aynı ahenkte çalıştırılmazsa hükümet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez.”

O'nun (5) büyük görüş ve ilhamlarının ifadesi olan parti programımız, tarım, endüstri, madenler, ormanlar, tecim ve bayındırlık işlerini, ekonomi başlığı altında toplamış bulunuyor.

Şefin (6) ekonomik işlerde parolası en ileri teknik ile, planlı ve en randımanlı şekilde, çalışılmasıdır.

Şef, (7) bunu bize çok yerlerde, rasyonelleşme kelimesile ifade etmişlerdir.

Ziraat, iktisad, nafia ve hatta maliye vekaletlerinin uğraştıkları işlerin birbirinin kuvvetini azaltmıyacak ve bilakis artıracak şekilde merkezi bir koordinasyona tabi tutulması, rasyonel çalışmanın tabii icabıdır. Bu istikamette çalışılacaktır.

Sayın arkadaşlar;

Türkiye'de teknik ve rasyonel zirai inkişaf meselesi, Türkiye endüstrileşme savaşına gireli şimdiye kadar Türk tarihinde hiç bir devrede haiz olmadığı hususi bir ehemmiyet iktisab etmiş bulunuyor.

Biliyorsunuz ki, bu günün ziraat tekniği yalnız en fenni şekilde toprağın verdiği istihsal etmek değil, piyasanın istediğini ve istediği nisbet ve şekilde topraktan almak demektir.

Bu bakımdan modern çiftçilik en çok bilgiye itinaya ihtiyaç gösteren en asil, beşeri çalışmalar arasına girmiştir.

Böyle bir zirai kalkınmayı her şeyden önce, ekseriyeti köylü ve çiftçi olan halkımızın radikal kalkınması için, vasi topraklarımızın, iklimimizin ve coğrafi vaziyetimizin bahsettiği büyük imkanı, ticaret muvazenemizde en kuvvetli eleman haline getirmek için ve nihayet endüstrileşme yolunda ilerleyen memleketimizde köylünün iştirak kudretini artırmak için ihmal edilemez bir zaruret sayıyoruz.

Böyle bir neticeye varmak için bu büyük milli işin bütün safhalarını ihtiva edecek esaslı ve etraflı bir plan üzerinde ısrarla çalışmak kararındayız.

Bu plan mevzuat ve tedrisat usullerimizde yapılacak değişiklikleri ana tarım endüstrilerini en başta buğday olmak üzere toprak ürünleri politikamızın esaslarını, hayvancılık ve bununla alakalı meseleleri, orman işlerini ihtiva edecek ve köylünün ayağına ileri tekniği ve neticelerini en kısa zamanda ulaştırmak ve milli ekonomi icablarımıza en uygun gelecek ve halkça sevilip benimsenecek rasyonel bir ziraat rejimi kurmak ana fikri üzerine bina edilmiş bulunacaktır.

Şef, (8) “milli ekonominin temeli ziraattır.” (3) buyurmuşlar ve muhtelif direktifler vermişlerdir. Plana bağlanarak tamamen tahakkuk ettirilecek olan bu direktifler aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

Topraksız çiftçi bırakmamak.
İş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak.
Ziraat bölgelerine göre hususi tedbirler almak.
Çok, iyi ve ucuz istihsal temin etmek.

Topraksız çiftçi bırakmamak prensibi parti programımızın 34 ncü maddesine dayanır. Her Türk çiftçisini kafi toprak sahibi etmek ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususi istimlak kanunları çıkarmak bu maddenin hükmüdür. Her Türk çiftçi ailesinin çalışarak geçinebileceği bir toprağa malik olmasını vatan için sağlam bir temel ve imar esası saymaktayız.

Memlekette her bölgenin hususi şartlarına göre bir çiftçi ailesinin geçinebilmesi için muhtaç olduğu toprağa malik olmasını behemahal temin etmek ve bu aile toprağının hiç bir sebep ve suretle parçalanmasına ve elden çıkmasına meydan vermemek lazımdır.

Her bölgenin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini sınırlandıracağız. Buna ait bir kanun layihasını biran evvel hazırlayarak büyük Meclise takdim etmek kararındayız.

İş vasıtalarına gelince:

Umumiyetle büyük, küçük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak için gereken kanuni ve teknik tedbirler alınacaktır. Tercihen at olmak üzere en küçük çiftçi ailesinin bile bir çift hayvana malik edilmeleri imkanının teminine çalışılacaktır. Bunun için kredi kolaylığı, vergiden ve hacizden istisna gibi çarelere müracaat edilecektir.

Çiftçi elindeki iptidai ziraat aletlerinin bir program dahilinde fenni aletlerle tebdili için çalışılacaktır.

Şef, (9)

“Köylüler için umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde müşterek harman makinaları kullanırmak, köylülerin ayrılamayacağı bir adet haline getirilmelidir.” (4)

buyurmuştur.

Mesaimize bu neticeye götürecek istikamet verilecektir.

Şef, (10)

“Memleketi, iklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine ayırmak icap eder” (5)

buyurmuşlardır.

Rasyonel bir zirai kalkınmayı teshil edecek olan bu yol takip edilecek ve her bölgenin özel şartları ve bu şartlara en uygun ziraat şekli ve mahsul neveleri tesbit edilerek programlarını hazırlamak ve bunları tahakkuk ettirmek üzere gereken kanuni teknik tedbirleri alınacaktır.

Memleketin kudret ve refahını arttırmak ziraatte kalkınmaya bağlıdır. **Atatürk**, (11) tutulacak yolu her fırsatta bize göstermiş ve bizzat ziraatle uğraşarak övünülecek eserler meydana getirmiştir. Bu gün, millete hediye etmiş oldukları çiftlikler en az müsait iklim şeraiti içinde bile teknikle, sebatla çalışmanın en büyük neticeler verebileceğini, bütün memlekete fiilen gösteren fikir ve emek abideleri halindedir. Türk çiftçisi **Büyük Kurtarıcısının** (12) bu en büyük dersini asil jestile birlikte daima minnet ve şükranla yadedecektir.

Hükümet de **Atatürk'ün** (13) izinde yürüyerek bu çiftlikleri bütün müesseselerile buldukları bölgeler ziraatinin kalkınması için birer nümune çiftliği halinde idare ve inkişaf ettirmeği ve şimdiye kadar Devlet elinde bulunan ve bundan sonra ihtiyaca göre yeniden tedarik edilecek olan diğer çiftlikleri de bunlara aynı idari sistem altında toplayarak buldukları bölgelerde en faydalı ziraat usullerini ve sanatlarını göstermek hizmetlerini genişletmeği kendisi için vazife saymaktadır. Bu maksatla yakında yüksek huzurunuzda bir kanun layihası sunulacaktır.

Kuvvetli planlı bir rasyonalizasyon savaşı, zirai kalkınma davamızın en hayati muvaffakiyet unsurudur.

Harici ticaretimiz bakımından büyük ehemmiyet verdiğimiz standardizasyonu, tam olarak tahakkuk ettirebilmek için bu istikamette itinalara, ekim ayından itibaren başlamak icap eder.

Müstahsile çok çeşitli fakat azar azar değil her mahsulden imkan nispetinde az çeşitli fakat çok miktarda istihsal terbiyesini vermek ve bunun en teknik ve

iktisadi şekilde nasıl yapılabileceğini ve piyasaya nasıl sevkedileceğini öğretmek icap eder.

Her memleket bu davayı, müstahsili teşkilatlandırarak ve bilgiyi tam zamanında ve devamlı surette köylünün ayağına kadar götürerek halletmiştir. Ekim ve mahsul zamanları, bağları, tarlaları, bahçeleri adım adım dolaşacak, köylüyü samimi alakasına olduğu kadar müsbet bilgisine de inandıracak ve fiilen bu bilgisini gösterip isbat edebilecek geniş bir ziraatçı ordusu memleketimiz için idealdir. Bu istikamette çalışmalarımızı genişletmek azmindeyiz.

Bu sene yayla mıntıkasında bu şekilde bir çalışmaya başlanacaktır.

Bütün zirai mahsüllerimizi ticarete elverişli tiplere icra etmek, miktarlarını arttırmak ve bilhassa dış pazarlarda rekabeti düşünerek istihsal maliyetlerini azaltmak için devamlı ve dikkatli çalışmalar başta saydığımız vazifelerdendir.

Bu mevzuda: Mahsullerin miktar, kalite ve maliyetlerine zarar veren ve yetiştiricilerin emeklerini ekseriya heba eden nebat ve hayvan hastalık ve düşmanlarile mücadeleyi kuvvetlendirmek ve muhtelif bölgelerde ilmi tecrübeler yaparak bu mücadeleyi usulleştirecek ve memleket vasıtalarından istifade imkanlarını araştırarak istasyonları çoğaltmak.

Her çeşit mahsul için verimi ve kaliteyi yükseltip, maliyeti düşürmek bakımından en uygun ve faydalı fenni yetiştirme ve çalışma usulleri aramak ve iyi tohum, iyi fidan ve aşı temin etmek.

Ziraatte mühim amirlerden olan toprak kuvvetini koruma ve vasıtalarını murakabe altında bulundurarak bunların başka maksatlar için israf edilmemesine ve memlekette kimyevi gübre fabrikalarının süratle kurulmasına ehemmiyet vererek bu yoldan da toprak kuvvetinin arttırılmasını temin eylemek büyük önem verdiğimiz işler olacaktır.

Toprak mahsullerimizin miktar ve kıymet itibarile başında gelen buğdayın fiyatını değerinden aşağı düşürmemek ve hem çiftçiyi hem müstehliki düşünerek korumak için alınacak tedbirleri idame ve genişletmek daimi bir stok muhafazasına imkan verecek yeni ambar ve silolar inşasına devam etmek kararındayız.

Hayvancılığın teşvikine, hayvan cinsinin ıslahına ve çoğaltılmasına ve hayvan mahsulleri endüstrisinin ilerlemesine aid olarak parti programının yüklediği vazifeyi dikkatle yerine getirmeğe çalışacağız.

Taze meyve ve sebze ticaretini iç ve dış piyasa bakımından teşkilatlandırmağı, bilhassa taze meyve ihracatımızı teşvik, himaye ve hızlandırmayı lüzumlu ve faydalı görüyoruz.

Ziraat sanayii bilhassa üzerinde meşgul olacağımız mevzu olacaktır.

Bu arada sütçülüğe, süt sanayiine hususi önem vermekteyiz. Sırasile şehir ve kasabalarımızın temiz ve ucuz süt ve mamulâtı ihtiyacını temin edecek fabrikalar tesisine ve bununla ahenkli bir surette köylerdeki sütleri kıymetlendirecek ve satışı kolaylaştıracak kooperatifler teşkiline çalışılacaktır.

Şef, (14)

“Orman servetimizin korunması lüzumuna, ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bunda mühim olan, koruma esaslarını; memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icab eden ormanlarımızı, muvazeneli ve teknik bir surette işleterek istifade etmek esasile makul bir surette telif etmek mecburiyeti vardır.” (6)

buyurmaktadır.

Bu direktifi takib edecek ve orman işletme ve idarelerinde ucuzluğu, kolaylığı vücuda getirecek esaslar arayacağız.

Maden istihsali programımıza göre seneden seneye artacak olan sütun ve travers ihtiyaçlarını daha emniyetle karşılayabilmek için elverişli bölgelerde yeniden okalıptüs ormanları yetiştirmeğe ve diğer bazı lüzumlu yerlerde de ağaçlıklar vücuda getirmeğe çalışacağız.

Parti programının Devletçilik prensibi için başlıca tatbik mevzuu olarak işaret ettiği orman işletmelerinde ana olacak bir mali müessese kurmayı da önde işlerden sayıyoruz.

Ziraat, hayvancılık ve orman faaliyetlerinde bilgi ve ileri görgünün büyük tesiri Hükümetimizi bu bakımdan da esaslı tedbirler almağa sevkedecektir.

Verimli, teknik modern çalışmalarile çiftçilerimiz için en iyi nümune ve rehber olacağında şüphe etmediğimiz bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklarını yetiştirmek üzere pratik çiftçilik okulları açmak kış kurslarile köylerde kız ve erkek çiftçi çocuklarını hazırlamak ve muhtelif istasyon, fidanlık ve okul gibi müesseselerimizde muayyen işlere mahsus ihtisas kursları tertip etmek ziraat orta okullarında ameliyat ve tatbikatı esas tutarak bu okullardan çıkacak gençlerin çiftçilere hakiki yol göstericilik yapabilmelerini temin eylemek

Yüksek Ziraat okullarında ciddi ve disiplinli bir akademik tahsil şartlarını tamamlamak ve ayrıca ilmi araştırmalarla ve esaslı tatbikat işleriyle uğraşacak mütehasıslar yetiştirmek için yüksek ihtisas merkezleri tesis etmek pratik bilgileri yayacak neşriyat ve filimlerden istifadeye ve sergi ve teşviklere ehemmiyet vermek bu tedbirlerden olacaktır.

Ekonomi bakanlığı, parti programının bu vekaleti alakadar eden bütün direktifleri üzerinde faaliyettedir.

Bu faaliyetlerin esaslarını şu guruplarda toplayabiliriz:

- İç ve dış konjoktüre uygun bir ticaret politikası,
- Planlı endüstrileşme,
- Radikal bir maden politikası,
- Toplu bir deniz programı,
- Rasyonel çalışma havasını kuvvetlendirme.

Dış Ticaret Politikası:

Dış ticaretimiz için parti programımızın 12 nci maddesile verilmiş direktifler malumunuzdur. Bu direktifler **Şefin** (15) lisanında daha aydınlanarak:

- **Ticaret muvazenemizin aktif karakterini muhafaza etmesi,**
- **Ticaret politikamızın, milli ve beynelminel konjoktüre daima uyacak halde tutularak dinamik kalması, (7)**

şeklinde ifade edilmiş bulunmaktadır.

Bu esasları takiben tatbik ettiğimiz ve tatbikine devam edeceğimiz politikayı şöylece hülasa edebiliriz:

- 1) Karşılıklı kolaylık esas, iki taraflı anlaşma yolu,
- 2) “En ziyade müsaadeye mazhar millet” klozonu, ithalat rejimi itibarile ancak kayıtlı olarak kabul etmek,
- 3) Muayyen vaziyetlerdeki memleketlerden, lehimize ticaret muvazenesi farkı istemek.

Bu prensipler bu günkü dünya ticaret şartları içinde bizi kliring yoluna sevketmiştir.

Halen ithalat ve ihracatımızı yuvarlak rakam yüzde doksanını kliringli memleketlerle yapıyoruz.

Bununla beraber kliring sistemini behemehal aynen muhafaza için hiç bir arzumuz yoktur. Şekil ve isim en az bağılı olduğumuz şeylerdir.

Eğer bu günkü dünya konjonktürü değişir veya herhangi bir memleket bize ana maksadımızı temin edecek bir şekil teklif ederse veya milli ticaretimiz için temin ettiğimiz menfaatler imkan verirse diğer bir şekle de gitmekte tereddüt etmeyiz.

Bu suretle **Şefin** (16) işaret ettiği intibak elastikiyetini daima muhafaza edeceğimiz tebarüz eder.

Hulasa politikamız zaman ve ihtiyaca mütemadiyen uyan güdümlü ekonomi politikasıdır.

Bu yolda dikkatle yürünecektir.

İç ticarete:

Şefin (17) emri çalışmalarımızın:

- Teşkilatlanma,
- Muayyen tipler üzerinde işleme,
- Rasyonelleşme ve rasyonelleştirme cepheleri üzerinde bilhassa teksifidir.

“Kesin zaruret olmadıkça piyasalara karışılmaz ve bununla beraber hiç bir piyasa da başı boş değildir” (8)

ana direktifi verilmiştir.

Şef, (18)

“Tüccar milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için eline ve zekasına emniyet edilen ve bu emniyete likayat göstermesi gereken adamdır.” (9)

demişlerdir.

Bu yalnız **Kemalist rejimin** (1) fikirlerde ve düşünce tarzında başardığı muazzam inkilabın değil Türk tüccara, adı bu memleketin en yüksek idealinin sinonimi olan **Şef** (19) tarafından verilmiş en şerefli en büyük ve o nisbetlerde mesuliyetli milli vazifenin ifadesidir.

Bunu, bütün ticaret alemimiz, şükranlarla ve çok derin bir huzur içinde karşılamıştır.

Kemalist rejim, (2) mülkiyet, ferdi mesai ve çalışma kıymetini, ekonomik politikasının esası olarak almaktadır. **Kemalist rejim**, (3) ekonomiyi bir teknik diye kabul etmektedir.

Fakat **Kemalist rejim**, (4) milli menfaata uymayan, devamlı şahsi bir menfaat kabul etmemektedir ve etmeyecektir.

Bu, içtimai ve milli benlik duygusu, daima şahsi varlık duygusunu yenmiş olan büyük Türk milletinin ruhundan ve engin tarihinden fıskıran milli karakteridir.

Bu ruhun ve bu tarihin sembolü olan **Şef**, (20) bize bunu kelime ve cümle halinde veriyor. Bu memlekette herkes, çalışmalarının her şeyden önce, “daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye” idealine ne derecelerde hizmet etmekte olduğunu düşünmeğe ve hamlelerini ona göre ayar etmeğe mecburdur.

Bir tüccarın yalnız şahsi menfaatlarını düşünmesi demek, istifade ettiği menbaı kurtarması demektir. Bu ancak kendisini bir kolonide farzeden adam tarafından düşünülebilir. Türkiye böyle olmadığı için bu tarzda çalışmak isteyenlerin hareketlerine mani olacak tedbirleri almakta gecikmeyeceğiz.

Milli tüccar demek, menbaı olan milli istihsalı daima feyizli tutmağı ve aynı zamanda onun, piyasa kalite ve miktar bakımlarından inkişafını her şeyden önce düşünmeğı vazife edinmiş adam demektir.

Milli tüccar demek, büyük kalkınma savaşında, rol almış adam demektir.

Milli tüccar demek, bu milletin temiz, dürüst ahlakının, sözlerine ve imzalarına sadakatının temiz çalışmasının modeli ve mümessilli demektir.

Hiç bir kimse, bir tüccar kadar memleketi için iyi veya fena propaganda, iyi veya fena bir fikir vasıtası olmak imkan ve mevkiine değildir.

Şefin (21) Türk tüccara hitabının ihtiva ettiği bu yüksek ideolojinin muhafaza ve inkişafına bilhassa ehemmiyet verilecektir.

“Piyasalara kesin ihtiyaç olmadıkça müdahale etmemek ve başı boş da bırakmamak.” (10)

Bu direktifin, istihsale kadar uzanan cephe üzerine ehemmiyetle tatbik ve takibi lazım vazifeler de, vermekte olduğu meydandadır.

Müstahsilin rasyonel çalışması lazımdır. Bildiğimiz gibi, müstahsilin rasyonel çalışması demek, istihsal edilebilen şeyi istihsal etmesi demek değildir.

Piyananın istediği Şeyi istediği miktar ve Şekillerde vücuda getirmek ve değişmeyen vasıflar ile vaktinde piyasada hazır bulundurmadır.

Herhangi malı dünyada rakipsiz sanmak hatadır. Sureti umumiyede toprak mahsullerimizin ve sanayii iptidai maddelerimizin maliyetlerini rakib memleketler fiatile behemehal serbestçe rekabete imkan verecek seviyede tutmak bu direktiften aynı zamanda çıkan manadır.

Bu mülahazalardır ki sureti umumiyede rasyonel çalışmaya Şefin işaret ettiği teşkilatlanma ve teşkilatlandırma tıp üzerine çalışma mesaisine hususi ehemmiyet vereceğiz.

Teşkilatlandırma ve teşkilatlanma kelimeleri ile kastedilen hareketin rasyonelleşme ve rasyonelleştirme gayeli ve münferiden ticari hedefli bilumum kurum Şekilleri olduğunu tasrih etmemize lüzum yoktur.

Yine bu maksadla ve aynı karakterlerde olmak üzere hükümetin yakın kontrolü altında satış kooperatifleri birlikleri teşkiline ehemmiyet vereceğiz.

1937 Planı bunlardan Iğdır'da, Kars'ta, İzmir'de, Trakya'da tesis edilecek ilk dördünü ihtiva ediyordu.

Bunların teşkil ve faaliyete getirildikleri malumunuzdur.

Önümüzdeki yıl, fındıktan başlayarak diğer belli başlı mahsullerimize aid teşkilat mesaisiyle geçecektir.

Bu meyanda, birlik teşkili fikrine tamamen muvazi bir inkişaf göstermesi lazımgelen tarım kredi kooperatiflerinin de tevessü ve taaddüdü ve mevcudlarından icab edenlerin tanzim ve ıslahı için tedbirler alınacaktır.

Ciddi ve sebatlı bir standardizasyon politikası, ciddi ve rasyonel çalışmanın bir zarureti olarak, üzerinde ehemmiyetle durduğumuz ve duracağımız bir mevzudur.

“Murakabe nizamnamesi”ne bağlamak namı altında bugün yapmakta olduğumuz hareketlerin, ancak bu istikamette atılmış birer adım olduğunu ve hakiki standardizasyonunun ne gibi başarılarla da ihtiyaç gösterdiğini bilmiyor değiliz.

Bunları da bir an evvel temine ehemmiyetle çalışıyoruz.

Bugün yaptığımız Şeyler, bugünkü vaziyetin ticaret bakımından zaruri ve bugünkü Şartların, tahakkuk bakımından mümkün gösterdiği işlerdir.

Müstahsil arasında bu tarzda çalışmaların icap ettireceği fazla itinalar, tüccar arasında alışılmış yolun değiştirilmesindeki zorunlulardan bahsedenler olmuştur ve biz bu istikamette ilerledikçe ihtimal daha bahsedecekler de olacaktır.

Bunlara karşı şimdiden söyleyeceğimiz şey: Standardizasyon işinin milli mahiyeti ve milli işlerde hiç bir tereddüd ve müşkilatın mevzubahs olmayacağıdır.

Bir malın üzerinde “Türkiye menşeinin görülmesini” hariç nazarında o malın kalitesinin teminatı haline getirmek milli bir davadır. Bu bakımdan kanuni müeyyideleri ve kontrol teşkilatımızı kuvvetlendireceğiz.

Şimdi endüstrileşme kısmına geliyorum.

Şef (22) diyor ki:

“Endüstrileşmek, en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşid sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta, vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zarurettir.” (11)

Arkadaşlar,

Büyük sanayii hareketinin on sekizinci asırdan nasıl başladığını ve o tarihlerde Avrupanın herhangi köşesinden daha ileri olmak şartile mevcut ve bugün eserlerine aid nünuneler müzelerimizde mahfuz Türk tezgah sanayiinin makinalaştırılmadığı kapitülasyonlar yüzünden müdafaa da edilemediği için büyük endüstri mamulâtı seli karşısında nasıl silinip gittiğini bilirsiniz.

Mutlak istiklalini temin, sosyal ve siyasal bünyesine aid inkılablarını ikmal ve bu bakımlardan bugün dünyada pek az memlekete nasib olan istikrar ve emniyet durumunu tesis etmiş olan Türkiye, Lozanda, yırttığı kapitülasyonların Türk topraklarına dalmış son meşum izini de kökünden söküp atmak istiyor.

Milli Dava:

Bu kat’i tasfiyenin de bir an evvel başarılarak Türkiye’nin layık olduğu refah ve emniyeti bulması Türk çiftçinin mahsulünü dahilde kıymetlendirebilmesi Türk müstehlikin mümkün olanı dahilde bulması imkanının temin edilmesidir.

Biz, “otarşist” değiliz. Fakat Türkiye’de ekonomik Şartları mevcut ve milli ekonomi bakımından yapılması kabil veya zaruri her Şeyi yapmak ve yaptırmak azmindeyiz.

Ferd tarafından yapılabilecek işlerin, ferdlerce yapılmasını himaye ve teşvik edeceğiz. Bu maksadla sanayii teşvik siyasetimizde devam edeceğiz.

Fakat ferdi mesai veya sermayenin bugün için yetmediği veya gidemediği işlerde, milli korunmanın gerektirdiği hususlarda, milli emniyeti ve umumi menfaati temin etmek, ferdi mesai ve sermayenin çeŐitlenip büyümesini kolaylaştırmak için Devlet iş başına geçecektir.

Bu bakımdan **Kemalist rejimin** (5) karakteri, yapıcı ve yaptırıcı olması ve bazı memleketlerde olduğu gibi mevcut çeşitli sınıflar menfaati arasındaki mücadeleleri uzlaŐtırmak değil, umumi ve ferdi çalışmaya ve menfaate hizmet gayesini gtmesidir.

Temeli: Türk milletinin umumi menfaati Türkiye’nin ekonomik kabiliyeti ve imkanları ahenkli bir milli ekonomi manzume ve cihazlanmasının Türk vatanından doğup serpilmesi milli idealdir.

Şefin (23) bize verdiği emir ve ideoloji budur.

Bildiğiniz gibi ilk beş yıllık sanayileşme planımız 1934’de neŐredilmiŐtir.

Geniş manasile en rasyonel çalışma esasını da ihtiva eden bu ilk Plan hazırlıkları bitmiŐ ve onların da inŐalarına geçilmesi, gün meselesi haline gelmiş bir iki fabrika istisna edilirse tamamen ve Şimdiden realize edilmiştir, denebilir.

Bunların, milli ekonomi bakımından temsil ettiği kudret hakkında bir fikir vermek için reorganize ettiğimiz Bakırköy bez ve inşaatı plan dahilinde ilerlemekte olan Karabük demir ve elik fabrikaları da dahil edilmek suretiyle gayri safi imalat 150.000.000 safi istihsal kıymetlerinin 129.000.000 kullandıkları ham madde kıymetlerinin 21 milyon tahsis olunmuş sermaye yeknununun 60.000.000 Türk lirası olduğunu ifade edebiliriz.

1 nci 5 senelik program harici olarak Karabük demir-elik fabrikaları grubuna, Şehirlerimizin muayyen devre zarfında içme suyu tesisatına malik olmaları hakkındaki kanunu nazara alarak, bir elik boru fabrikası da ilave edilmiştir.

Yine ilk 5 senelik program harici olarak suni gübre imali, dolayısıyla, memleketin zirai kalkınmasile alakalı bir hamızı azot fabrikası Doğu ve Orta

Anadolu çimento ihtiyaçlarını karşılamak üzere 60.000 ton istihsal kudretinde bir çimento fabrikası, Doğuda 10.000 iğlik bir iplik fabrikası kurulması hakkındaki mesaimiz hayli ilerlemiştir.

Şefin (24) emrettiği ikinci endüstrileşme planı için hazırız. Bütçe imkanlarını temin ettikten ve tali tetkiklerini de tamamladıktan sonra huzurunuzda geleceğiz.

Küçük sanayiine, el sanayiine, turistik sanayie büyük endüstri hamlemize muvazi bir ehemmiyet vereceğiz. Bu, zaten büyük sanayi hareketimizin kendiliğinden de doğurup inkişafa götüreceği bir netice olacaktır.

Bu babta bir kanun layihası takdim edilmek üzeredir.

Şimdi, **şefin** (25) işaret ettiği maden politikamıza geliyorum:

Şef (26) diyor ki:

“Türkiye’de devlet madenciliği, milli kalkınma hareketi ile yakından alakalı mühim mevzulardan biridir.

“Umumi endüstrileşme telakkimizden başka maden arama ve işletme işine her şeyden önce harici tediye vasıtalarını, döviz gelirimizi artırabilmek için devama ve hususi bir ehemmiyet vermeye mecburuz.

“Maden tetkik ve arama dairesinin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plan yapılmalıdır.”
(12)

Arkadaşlar;

Tetkikata ve vesaike dayanarak vardığımız kanaat, Türkiye’nin bugünün en mühim maden sanayiini tesise imkan verecek ham maddelere ve sınai ihtiyaçlarımız için ve aynı zamanda dış ticaretimiz için mühim toprak altı servetine malik olduğudur.

Şefin (27) emrettiği üç senelik plan derhal yapılacak ve yine bu kürsüden emrettikleri kömür istihsalatımızın üç senelik plan devresinde en az bir misli artırılması ve Divriki’de bulunmuş olan yüksek tenörlü demir madeninin Karabük planı haricinde kalacak miktarının ihracı işine başlanacaktır.

Türkiye'yi saha saha ve bir plan dahilinde aramak vazifesile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nü ve bulacağı madenlerden rantabilite hesapları müsaid olanları işletmek vazifesile Etibankı teşkil buyurmuşunuz.

Bunların mesailerinin, **şefin** (28) irşad ve işareti istikametinde ilerleyiş tarzını muhtasaran arzutmeme müsaade edeceğinizi ümid ederim.

Memleketimizde mevcut maden servetleri hakkında her gün bir gün evvele nazaran daha etraflı malûmata malik bulunuyoruz.

Bu suretle, geçmiş olan kısa müddet zarfında Gulamanda bulduğumuz enternasyonal ölçüde kıymetli haiz krom madeni ile Kuvarshane bakır madenini ve ehemmiyeti herkesçe malum olan Ereğli kömürleri işletmesini ele aldık. Senelerden beri muattal duran Ergani'deki zengin bakır madenlerimizin tesisatını ikmal için ciddi faaliyete geçtik.

Elde edilmiş neticeler, arama, tetkik ve işletme işlerimize yepyeni hız vermemizi teşvik edecek mahiyettedir. Bu hızı da verdik ve vereceğiz.

Şef, (29)

“Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plan” (13)

işareti verdiler.

Şüphe yok ki kömür, Türkiye'nin çeşitli bakımlardan bu maksadla göz önüne alacağı madenlerin başındadır.

Ereğli kömür havzamızın taş kömürü istihsalatı, Türkiye Cumhuriyeti'nin teessüsü tarihinden itibaren 418.000 ton yıkanmış kömürden başlayarak 1936 senesinde 1.588.000 tona baliğ olduğunu bilirsiniz.

Bu devamlı artma, bizi memnun edecek bir netice olmakla beraber memleketin günden güne artan sanayii, nakliyat ve ev mahrukatı ihtiyaçlarını önlemek ve yine dış piyasalardan gittikçe artan talepleri karşılamak maksadiyle kömür istihsalimizi daha geniş bir mikyasta arttırmak lüzumu aşıkardır.

Esasen kömür madenlerimizin devamlı istihsal imkanlarını korumak için kömür havzamıza rasyonel istihsal usullerinin sokulması da bugünkü dünya tekniğinin kati icablarındandır.

Bunun için, iptidai bir halde kalmış olan maden teçhizatımızı yenilemek ve maden işçilerimize daha mükemmel çalışma ve yaşama şeraiti temin etmek, onlara madenciligi sevdirmek lazım gelmektedir.

Programımıza göre büyük kömür amillerimizin istihsalatı 9136 senesine nazaran:

1938 senesinde % 55

1939 senesinde % 75

1940 senesinde % 110 artmış olacaktır.

1941 senesinde bu artış nisbeti % 120'yi bulacaktır.

Bunun rakkam halinde ifadesi, 2.700.000 ton yıkanmış kömürdür.

Biz küçük amillere de vazife vereceğiz. Maamafih küçük amillerin istihsalatları bu müddet içinde aynen baki kaldığı takdirde bile umumi istihsalatımız 3.000.000 ton yıkanmış kömüre çıkmış bulunacaktır.

Bugünkü iç ve dış piyasaların vaziyeti aynen baki kalmak şartile istihsalatımızla mütenasib olarak artacak olan ihracatımızın memleketimize temin edeceği fazla döviz miktarı ise 1938 senesinde 2.500.000 liradan başlayarak 1941 senesinde 5.500.000 liraya yükselmiş olacaktır.

İstihsalı artıracak elemanlar arasında işçi iskanı işine büyük ehemmiyet vermek istiyoruz.

Havzanın kömür tahmilatını kolaylaştırmak ve bilhassa kış mevsimindeki müşkülâtın önüne geçmek için Zonguldağa varmış olan kömür hattımızı 4 kilometrelik bir kısım ile mühim bir istihsal merkezi olan Kozluya kadar temdid etmeği çok muvafık görmekteyiz.

Kömür mevzuu münasebetile memleketimizin muhtelif mahallerindeki linyit zuhuratının işletilmesine bir mukaddime teşkil etmek üzere Kütahya vilayetindeki bazı linyitleri ele almak tasavvurunda olduğumuzu arz ederim.

Kömürden sonra mevzuumuzda bakır, ikinci mühim yeri tutar.

Ergani bakırının tesisat ve inşaatına başladığımızı arzetmiştim.

Senede 7.500 ila 10.000 ton saf bakır çıkaracak olan bu müessese gelecek sene nihayetinde istihsalata başlamış olacaktır.

Ele aldığımız ve işletmeye koyduğumuz Kuvarshane bakır madeni de bize senede 2000 ila 2500 ton safi bakır verecektir.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yapılan tetkikata göre Artvin vilayetinde Murgul bakır madeni de bugünün şartları içinde işletmeğe müsaid görülmüştür.

Bu madeni de senede 8000 ila 10.000 ton saf bakır alınacak veçhile işletmeğe karar verdik.

Murgul senede 400 ila 500 bin ton ham bakır cevheri işleyeceği için memleketimizin mühim maden merkezlerinden biri olacaktır.

Bakır madenlerimizin tesisatı ikmal edilip hepsi işletmeye geçmiş bulunduğu tarihe yani üç sene sonra senevi istihsalatımız ceman 20.000 ton saf bakır bulacaktır. Bunun ihraç kıymeti bugünkü piyasalarda cari vasati fiata nazaran senede 6.000.000 TL'dir.

Şef, (30) Divriki demir yatağının biran evvel işletilmesi lüzumunu ehemmiyetle işaret buyurdular.

Divriki mıntıkasında maden tetkik ve arama enstitüsü tarafından keşfedilerek tetkikatı yapılan demir yatağının sathında 15.000.000 ton demir cevheri mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Cevher yatağının daha derinlere kadar itimad etmesi umulmaktadır.

İsveç ve Uralın meşhur mağnatitleri ayarında olan bu cevherin vasati demir tenörü % 65 raddesindedir.

Aynı mıntıkada ve Hasan Çelebi civarında jeolojik tetkik devam etmektedir. Yakın bir atide işletilmeye başlanacak olan Karabük Demir-Çelik fabrikalarımızın ihtiyacı da derpiş edilerek bu maddenin sırf ihraç maksadile şimdiden işletmeye alınmasını programımıza ithal edeceğiz.

Senede şimdilik 500 bin ton demir cevheri ihracı esasına göre ayarlamayı düşündüğümüz bu maddenin ihraç kıymeti senede 2 ile 2,5 milyon lira raddesinde olacaktır.

Yine bu mevzuyla alakalı olarak size bahsedeceğim simli kurşun ve altın istihsalatı vardır.

Maden Tetkik ve Arama Enstitümüz iki, üç seneden beri memleketimizin muhtelif mahallerinde tesadüf edilen ehemmiyetli simli kurşun zuhuratı üzerinde tetkikat yapmaktadır.

Bu müddet zarfında yapılan her hafriyat ve ihrazat Bulgardağ ve Keban madenlerimizin işletmeye müsaid olduğunu isbat etmiş bulunuyor.

Bu iki madeni ele alıp istihsalatı geçmek arzusundayız.

Keban madeninde iyi evsafa ve işletmeyi muhik kılacak miktarda simli kurşun, Bulgardağ madeninde ise altın ve simli kurşun cevheri mevcuttur.

Yapılan projelere göre bu madenlerde lüzumu olan tasfiye tesisatı vücuda getirilmek suretile senede 1.000.000 TL kıymetinde kurşun, altın ve gümüş istihsali kabil olacaktır.

Yukarıda bahsolunan bütün madenlerin tam randımanla çalışmağa başladıkları zaman döviz membaimıza 14.000.000 TL ilave edilmiş olacak ve memlekette iş hacmi de bu nisbet fevkinde artmış bulunacaktır.

İşletmeye konulması takarrür eden yukarıdaki madenlerin tesisine geçmekle beraber bununla muvazi bir surette yürüyecek ve müstakbel programlar için yeni işletme mevzuları temin edecek olan arama işlerini sistem dahilinde devam ettirmek istiyoruz.

Arama hafriyatına ve ihzar ameliyatına tabi tutulması muvafik görülen daha muhtelif maden yataklarımız mevcuttur.

Kurşun zuhuratından denek prajmen Gümüşhane gibi;

Bakır zuhuratından Espiye, Ilıç gibi.

Antimuvan zuhuratından, Turhal ve Göynük gibi;

Krom zuhuratından Dalaman ve Elaziz vilayeti gibi.

Bunları ve memleketin henüz meçhul bulunan diğer yeraltı servetlerini jeolojik bakımdan birer birer tetkik vazifesini üç senelik maden programı meyanında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'ne verdik; çalışacaklardır. Mesud sürprizler temenni ederiz.

Petrol arama mevzuuna gelince:

Memleketimizde şimdiye kadar yapılan aramalar her ne kadar hemen işletmeye geçmeyi muhik kılacak bir netice vermemişse de petrolculuk bakımından kuvvetli addedilebilecek emarelere tesadüf edilmiştir.

Sondaj yapılan sahalardan maada Mardin vilayetinde, Adana'da, Trakya'da ve Van civarında on kadar diğer bazı müsaaid strüktürlerin mevcudiyeti tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Bu sahalarda esaslı sondaj ameliyeleri yapılmadıkça mühim petrol hazineleri bulunup bulunmadığı hakkında doğru bir fikir sahibi olabilmeliğimize maddi imkan yoktur.

Binaenaleyh, tesadüf ihtimallerini arttırmak ve taharri müddetini kısaltmak için sondajları çoğaltmak ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün teçhizatını ve elemanlarını ona göre takviye etmek lazım gelmektedir.

Şimdi arkadaşlar, **şefin** (31) deniz ticareti ile alakalı olan emirlerine geliyorum:

Şef (32) diyor ki:

“En güzel coğrafi vaziyette ve üç taraflı denizle çevrili olan Türkiye endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz. Denizciliği Türkün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız.”
(14)

Türk milleti, **Atatürk'ün** (33) bu işaretini, onun her işareti gibi, kendi öz arzusu, kendi ruhunu da kavuran bir öz dilek gibi sevinçle karşılamıştır. Onun her iradesi gibi bu isteğinin de bütün bir milletçe his ve muhabbet birliği ile benimseyeceğinden şüphe yoktur. Topraklarının ucu deniz olan bir milletin, halkının kudret ve kabiliyetinin hududu demektir.

Türk milleti **şefin** (34) iradesi istikametinde böyle bir seviyeye varmayı bundan sonra milli bir vazife olarak tahakkuk ettirmeğe koyulacaktır.

Hükümetin bu işlerde takip edeceği hareket muhtelif usul ve şekillerde idare edilen mevcut deniz müesseselerimizi bir elde toplamak ve bir plan dahilinde çalışmaya sevk etmek suretile başlayacaktır.

Yüksek tetkikinize arzı derdest bulunan “Denizbank” kanunu projesi bu neticeyi temin etmek maksadile hazırlanmış bulunuyor.

Memleketimizin zirai ve sınai hayatındaki inkişaf ve memleket iç piyasalarının demir ve kara yollarile tedricen deniz yollarına bağlanmasındaki ilerleyiş hem memleket sahilleri arasında hem de memlekette dışarıya ve dışarıdan memlekete olan münakale ihtiyacını günden güne artırmaktadır.

Bu mesud inkişaf bizi milli kadro ve esaslı bir plan dahilinde:

Küçük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

Büyük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

Ve bunları temin edecek milli tesisat ve teçhizat mevzuları üzerinde ehemmiyetle düşünmeğe ve çalışmağa sevketmektedir.

Ecnebi kumpanyaların, aralarında birleşerek vakit vakit yüksek navlun empoze etmek istemelerinden ihracat piyasamız müteessirdir. Milli iktisad menfaatimizde bu yönden tedbir almamızı icab ettirmektedir. Bu itibarla milli şilepçiliğimizi yüksek teknikle teşkilatlandırmaya çalışacağız, fakat bir inhisar tesisi düşünmediğimizi derhal ilave edebilirim.

Alman tersanelerine sipariş ettiğimiz 14 yeni yolcu vapuru kabotaj ihtiyacımızı tatmine kafi gelmeyecektir. Bu noktadan da mevcut tonajımızı yeniden artırmak lüzumunu bir zaruret halinde duyuyoruz.

İhtiyacımız olan gemileri dahilde yapmak prensibine çok kıymet veriyoruz.

Memleketimizde bir an evvel bir demir sanayii tesis etmek için sarfedilmiş gayretin istihdaf ettiği mühim hedeflerden birisi de zaten bu idi.

İşi iki etapta planlaştırmak kararındayız:

Üç senelik birinci plan devresinde İstanbul'da eski tersane mevkiinde yeni bir tersane kuracağız. Bu tersane bidayette ikisi 5.000 tonilatoya kadar, diğer ikisi 1.000 tonilatoya kadar olmak üzere dört gemiyi aynı zamanda inşa edebilecek kudrette olacak ve yük gemisi yapıldığı takdirde istihsal edilecek netice tonaj bakımından daha üstün olacaktır.

Tam randımanla çalışmağa başladığı vakit günde 1.500 amele çalıştıracak ve milli emek karşılığı olarak senede laakal 1.000.000 lira kazandıracak olan yeni tersanemiz ikinci plan devresinde makine aksamını da imal edecek hale getirilecektir.

Diğer taraftan mevcut tamirat fabrikamızla havuzlarımızı tevzi için İstinye Dok şirketini satın alarak bu fabrikaya ilaveye karar vermiş ve pazarlığını bitirmiş bulunuyoruz.

Mühim limanlarımızda işletme servislerini tanzim, tahmil ve tahliye vasıtalarını her birinin hususiyetlerine uygun şekillerde modernleştirmek masraflarını ve dolayısı ile tarifelerini tenzil için çalışmalara devam edeceğiz.

İstanbul'da modern tesisata malik transit satışlar da yapacak bir kömür deposu tesis olunacaktır. Diğer limanlarımızda ihtiyaç derecesinde iskeleler yapmak,

mevcudları ıslah etmek ve bütün bunlarla beraber memlekette deniz sevgisini yaşatacak olan deniz sporlarını teşkilatlandırmak ve himaye etmek kararındayız.

Memleketimizde balık ve sünger gibi deniz mahsullerini değerlendirmek hedefile hazırlanmış olan bir kanun projesini yakında yüksek meclisinize sunacağımızı kaydedirim.

Bu proje, aynı zamanda iş kanunumuzun hududu haricinde kalan balıkçı tayfalarına aid hükümleri de ihtiva edecektir.

Nihayet **şefin** (35) rasyonel çalışma imkan ve havasını kuvvetlendirmek hedefli irşadlarına geliyorum:

Türkiye’de hayat ucuzluğu, memleketin sarılmış bulunduğu kalkınma ve endüstrileşme savaşı bakımından da tesis ve muhafazasına birinci derecede ehemmiyet vermemiz lazım gelen bir mevzudur. Bunun için üç sene evvel Türkiye’nin iktisadi bakımından tetkik ettirilmesi maksadile Amerika’dan getirttiğimiz heyet gibi ilmi bir heyeti tavzif ve hayat pahalılığı ve elemanlarını birer birer tesbit ettirecek radikal bir mücadele planı yapacağız.

Şef, (36)

“Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin, normal şartlar altında ucuzlatılması” (15)

direktiflerini vermişlerdir.

Kabul buyurmuş olduğunuz Halk Bankası ve Halk Sandıkları kanunu malumunuzdur. Memleketimizde diğer sahalarda çalışan kredi müesseselerinin çoğalmakta bulunmasına rağmen bu çeşit küçük kredi ihtiyacını tatmin yolu çok dardır.

Birkaç kredi müessesesi istisna edilirse bunlar için hemen hemen, gizli tefeciden başka müracaat edilecek kapı yoktur.

Halk Bankası ve Halk Sandıkları bu boşluğu dolduracaktır. Bu banka ve sandıklarının esas mukaveleleri küçük kredinin hususiyetleri gözönünde tutularak hazırlanmıştır. Küçük kredi meselesini hal işinde devletin iktisadi olduğu kadar içtimai olan bir mükellefiyeti de vardır.

Şefin (37) emrini yerine getireceğiz.

“Normal şartlar altında kredinin ucuzlatılmasına çalışmak” (16)

hususundaki direktiflerine gelince:

Kredi; tahakkuk ettirmek istediğimiz ekonomik milli kalkınma faaliyetinin muharrik kuvveti olduğuna göre, büyük kıymeti aşıkardır. Bunun için yüksek meclisinize bir kanun layihası takdim edeceğiz.

Diğer taraftan alakadarların kredi alabilmelerini kolaylaştırmak için bir plan dahilinde umumi mağazalar tesis ve varant üzerine muamele yapılmasını temine çalışacağız.

Şef, (38) bu kürsüden vaki irşadları arasında bazı mevzuatımızda yapılması faydalı tadil veya ilavelere de işaret buyurmuşlardır. Türkiye yalnız umumi buhranı göğüslemek kudretini göstermiş memleket değil, aynı zamanda bu buhran ortasında büyük milli kalkınma savaşı davasını başarı ile ilerletmeye muvaffak olmuş memlekettir.

Kanunlarımızın, memleketimizde her gün ilerleyen ve çeşitlenen ihtiyaç ve faaliyetler icaplarını karşılayacak şekillere getirilmesi ve yeni yeni mevzuat lüzumu aşıkardır.

Şef, (39) bilhassa gümrük kanunumuza işaret buyurmuşlardır.

Bugünkü ekonomik bünyemiz ve politikamızla mütenasip olmayan bu kanunun ve merbutu tarife cetvelinin bugünün ileri tekniğine uygun şekle getirilmesi için ciddi hazırlık mesaisine başlanacaktır. Bundan başka sigorta işlerinde, bir taraftan sigortalıların emniyetini artıracak, diğer taraftan sigortacılığın umumi menfaatlerinden memleketi istifade ettirecek hükümleri havi bir layiha hazırlamaktayız.

Yukarıda izah etmiş olduğum ana prensiplere ve tatbikatına aid bir takım kanun layihalarımız vardır ki, peyderpey yüksek takdirinize arzedilecektir.

Bunları hemen burada tadada ihtiyaç görmüyorum.

Arkadaşlar;

Nafia sahasında **şef**: (40)

“Cumhuriyetin ilk senelerinden beri dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için durmadan başarı ile tatbik olunacaktır.” (17)

direktifini vermişlerdir. Bu direktif şimendifer inşaatı işlerinde rehberimiz olacaktır. Sivas, Erzurum ve Diyarbakır – Irak ve İran hatlarının inşaatına mevcut kanunların ahkamı dairesinde devam edeceğiz.

Bunlar haricinde mesela, Burdur – Antalya gibi inşalarını tasarladığımız hatları ve büyük limanların inşalarını, mali ve teknik imkanlar dairesinde ve ekonomik askeri ehemmiyetlerine göre sırasile ele alacağız.

Bundan başka İstanbul'da Sirkeci ve Haydarpaşa istasyonları arasında, feribot yolile, Doğu tren rabıtası tesisini tahakkuk ettirmek kararındayız. Bunun muhtelif bakımlardan menfaati aşıkardır.

Şef, (42)

“Demiryolu hatlarımızı iç sahalara bağlayacak ve bu hatların, biran evvel milli ekonomik kalkınmaya azami hizmetini temin edecek olan karayolu inşaatı, önümüzdeki devrelerde teksif ve bir planla tevsi edilmek lazımdır.”

“Her bölgenin ihtiyacına göre istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların lazımı gibi sevkinin temin edecek teknik şartları haiz vagon mevcudunu arttırmak zaruridir” (18)

direktifini vermiştir.

Filhakika devlet demiryolları şebekemiz her sene inşa edilen ve satın alınan yeni hatlarla bu gün 7000 kilometreye baliğ olmuştur. Şebeke üzerindeki muharrik ve müteharrik vesait miktarı; memleketin umumi iktisadi bünyesinde hergün artmakta olan inkişafa cevap verecek nisbette değildir. Hatlarımız pek yakın bir atide, 10.000 kilometreyi bulacağına ve bilhassa bazı büyük devlet maden işletmelerinin istilzam ettiği kesif sefer ve vesait ihtiyacına nazaran mevzu gittikçe hususi bir ehemmiyet almaktadır. Evvelce işletme hasılatı fazlaları karşılık gösterilerek muharrik ve müteharrik vesait mübayaasına yüksek meclisce müsaade buyurulmuştu. Hasılat nisbetlerindeki tahmini aşan tezayüd bu esas dahilinde mübayaaya planını tevsi imkanını göstermektedir. Diğer taraftan istihsalatımızın yer yer tezayüdü ve piyasa tekniğinin memlekette inkişafı, kara ve deniz yollarıyla gerek içerden gerek dışardan demiryollarımızla irtibat tesis edilmiş ve edilmekte olması, yalnız faaliyeti artırmakla kalmamış, hububat merkezi olan sahalara tesadüf eden istasyonlarda silo ve tahmil ve tahliye tesisatı, taze meyva, sebze ve emsali maddelerimiz için soğuk hava tertibatı kafi vagon tedariki ve bunlar için hususi süratle nakliyat temini ihtiyaçlarını da beraber doğurmuştur.

Bu arada tek vagonlu, kömürle işleyen otoray kullanılmasını ve bu suretle sürat ve masraftan ve daha uzun mesafeler için kullanılabilecek muharrik ve müteharrik vasıtalarından tasarrufu ehemmiyetle tetkik edeceğiz. Bu ihtiyaçları

hazeri ve seferi vaziyetler bakımından bir kül halinde mali imkanlarla telif ederek planlaştıracamız. Bunun için bir layiha ile yüksek meclise geleceğiz.

Şefin, (43) yol inşaatı hakkındaki işaretlerini tahakkuk ettireceğiz. Bunun için yüz kilometre kadar bir kısım kalmış olan 652 kilometrelik İran transit yolunun memlekette başlanmış ve başlanacak asfalt yolların geçit vermeyen nehirler ve büyük sular üzerinde inşasına veya tamir veya tadiline lüzum görülen köprülerin ve diğer umumi ve hususi kara yollarının bir inşa planını vücuda getireceğiz. Bütçe imkanları nisbetinde peyder pey tahakkuk ettirmeğe çalışacağız. Bu meyanda şose ve köprüler kanunundan muhtelif bakımlardan zaruri gördüğümüz bazı tadilat için yüksek meclise bir layiha ile müracaat edeceğiz.Yol inşası bakımından hususi idarelerin münasebetlerini daha ameli ve faydalı bir şekilde koymak için tekliflerimiz olacaktır.

Su işlerini, memleketin hayati mevzularından biri telakki ediyoruz. Gerek nafianın uğraştığı kısım gerek iktisadın uğraştığı kısım gerekse ziraatin alakadar edecek kısımlar umumi bir planda toplanacaktır.

Nafianın uğraştığı büyük su işleri haricinde küçük su işleri ile de uğraşmak ve bilhassa sulama hak ve vazifelerini tanzim ederek bütün çiftçilerin mevcut suların muntazam istifadelerini temin eylemek kararındayız.

Bunun için bir layiha hazırlamaktayız. Diğer taraftan elektrikleendirme dairesini su kuvvetlerinden beyaz kömür olarak istifade için tetkiklere devam ettireceğiz.

Bu etüdlere şimdilik, Sakarya nehri, Adana, Kayseri mıntıkası suları, Ege suları, Fırat nehri ve kolları ve Kızılırmak üzerinde devam etmektedir.

Devletin hava yollarının iç şehirlerimiz ve dış hava istasyonları ile biran evvel, devamlı irtibat tesis edecek hale getirilmesi ve havacılığın inkişafı üzerinde pek çok dikkat ve ihtimamımızı celbedecek başlıca mevzulardan biri olacaktır.

Dünyada havacılık o kadar ilerlemiştir ki, hava yollarında kazalar ve riskler demiryollarındaki kadar azalmıştır.

Türk hava yolları her türlü ve en mütakamil emniyet tedbirleriyle memleketin en emin, en çabuk, en rahat vasıtasıdır ve vasıtası kalacaktır.

Posta, telgraf ve telefon işlerinin rasyonel bir şekilde cereyanı için sarfedilmekte olan çalışmalara hız verilecektir. Şehirlerimiz arasında telefon tesisatının ikmalî askeri ve idari noktalardan ehemmiyeti haiz mıntikalarda telsiz istasyonları tesisi ve süreti umumiyede bu idarenin devlet için azami derecede rantabl ve fertler

için azami derecede faydalı ve seri bir hale gelmesi için bütün tedbirler alınacaktır.

Arkadaşlar;

Maliye, bir memlekette sağlam bir iş gidişinin miyarı, cemiyet sağlığının nabzıdır. Fertler arasındaki münasebetlerde karşılık taahhütlerin muntazam ifa edilmemesi nasıl ki milli bünye üzerinde rahatsızlık vücuda getirirse bir devlet maliyenin taahhüdlerini ifa hususunda herhangi derecedeki intizamsızlığıda, daha kuvvetli olarak bütün bir memleket havasındaki itimadı istikrarı ve iç selametini zehirler.

Böyle bir vaziyeti önleyecek yegane yol samimi, denk bütçe politikasıdır.

Bu politikayı ve cumhuriyet bütçelerinin koruyucu, kurucu ve verici işlere her yıl daha fazla nisbetlerde pay ayırma vasfını itina ile muhafaza edeceğiz. Varidat fazlalarını evvelemerde milli istihsal hacmini artıran ve artıracak olan verimli işlere ve memleket müdafaasına hasredeceğiz.

Maliyemizin taahhütleri noktası noktasına tatmaktaki büyük itinası herkesçe bilinmektedir. Devlet itibarını, milli sermaye ve esham kıymetlerini kuvvetlendirecek hareket ve tedbirler üzerinde sebat olunacaktır. Mevcut vergilerimiz ve bunların tarh ve cibayet usulleri ileri bir zihniyetle ciddi bir tetkikten geçirilmektedir. Netice, Yüksek Meclise sunulacaktır. Vergi hadlerimiz milli istihsal ve milli hayatla ayarlanacaktır. Hayatı ucuzlatmak için bütçede göreceğimiz imkanlar nisbetinde tahfiplerin yapılmasına devam edilecektir.

Milli istihsal maliyeti üzerine müessir vergi ve resimleri ve hariçten almağa mecbur olduğumuz iptidai maddeler üzerine mevzu rüsumu kaldıracğıız. Hayvan vergisi şekli ve mahiyeti itibarile üzerinde tekrar çalışacağımız bir meseledir.

Buhran ve muvazene vergileri zaman ile mukayyet olarak konmuştur. Bu bakımlardan üzerlerinde durulup tetkik edilmeğe muhtaçtırlar. Bütçe muvazenesi esasını bozmayacak suretle senelere bağlayarak hal çareleri arayacağız.

Şef, (44)

“Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devlete aid ticari, sınai kurumların mali kontrol şeklini, bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve zihniyetle çalışma

icablarını süratle tevfiik etmek. Bu gibi kurumların bu günkü usullerle çalışabilmelerine ve inkişaf etmelerine imkan yoktur.” (19)

buyurdular.

Başka memleketlerdeki tatbikat hakkında geniş ölçüde yaptığımız tetkikat bu işarettaki isabet ve kudreti tamamen belirtmektedir. İdare şekilleri ve teknik kontrol hususlarına aid kayidlerin şekle aid bir mali kontrolden çok daha lüzumlu olduğu bütün dünyaca kabul edilmiştir.

Şefin (45) işaretleri veçhile, bu müesseselerin bünyelerine ve icablarına uygun şekilde tesisi kontrol rejimini kuracak olan bir kanun layıhası yüksek meclise sunulacaktır.

Arkadaşlar;

Paramızın istikrarını muhafaza edeceğiz. Bunu Türkiye kalkınma hamlesinin bir zarureti ve milli ekonomimizin icabı olarak görüyoruz. Bu görüş kuru bir prensibe bağlanmış olmamızın veya meseleye hisle kıymet vermiş bulunmamızın neticesi değildir.

Memleket menfaatinin milli tasarrufu vikaye zaruretinin neticesidir. Bir devalüasyon hareketinin türk ekonomisi için ancak zararlı olacağı kanaatindeyiz. Başka şartlar altındaki ekonomilerde hangi bakımlardan yapıldığını tetkik etmek ve kendi vaziyetimizi görmek bu kanaatin ne kadar haklı olduğunu gösterir.

Bazı memleketler milli paraları ile aktedilmiş muazzam hacimlere malik harici borçlarını hafifletmek için bu tedbire başvurmuşlardır. Bizim harici borçlarımızın hepsi ecnebi parasiledir.

Dahili borçlar bakımından vaziyetimiz yine hiçbir memleketle kıyas kabil değildir. Bizde devlet masrafları düzenli bir bütçe ile görülür. Dahili istikrazlarımız, halkın en ufak dahi olsa yapabildiği tasarrufla karlı ve ilerisi açık milli ekonomik işlere hissedar olarak iştirak arzusuna yol açmak, içindir. Devalüasyon, halkın iştirak kudretini, tasarruf imkan ve heveslerini kıracağından, gayelerimizle taban tabana zıt olur.

Dış ticaret bakımından dahi, bugünkü anlaşma politikamız böyle bir tedbire lüzum göstermemektedir. Satılmamış, elimizde kalmış mal stoku yoktur. Türkiye stoklarını muntazaman eritebilmiş müstesna memleketlerden biridir.

Mamul maddeler maliyet fiatlarındaki tesirine gelince; bu ancak amele ücretlerinin hakiki kıymetlerinin düşürülmesi demektir ki yine gayemize muhaliftir. Çünkü biz çalışanların yaşayış istandardını yükseltmek prensibini güdüyoruz.

Hayat maliyeti bakımından: Bir devalüasyon, memlekette şikayet ettiğimiz, tedbir aradığımız hayat pahalılığını kendimiz artırmak olur. Biz kısaca rekabet kabiliyetimizi yaşama standardımızdan fedakarlık yaparak değil, daha rasyonel ve daha verimli çalışarak ve daha ileri piyasa teknik ve metodlarından istifade ederek arttırmak istiyoruz.

Görülüyor ki, paramızın fiili stabilitesini muhafaza etmekte ısrar etmemiz için sebep bir değildir. Bunun için sureti katiyede bu politikada devam edeceğiz.

Sayın arkadaşlar,

Gümrük ve inhisarlar mevzuuna geliyorum. Gümrük ve inhisarlar sahasında düşündüğümüz bir çok şeyler vardır.

İnhisarlar muamalatında bu kurumların mali monopol, ticari teşekkül ve milli valorizasyon karakterlerinin ahenkli şekilde tecelli etmesine çalışılacaktır.

İnhisar mevzuu maddeler arasında tütün, devlet bütçesi bakımından olduğu kadar milli ticaret çerçevesinden de hususi bir ehemmiyet ihtiva eder.

Devlet monopolu mevzuu olması bakımından inhisarların tütün imalat maliyetini indirmek ve daha fazla ticari bir hale getirmek suretile harice satış imkanlarını arttırmak, ve hasılatını yükseltmeğe çalışmak bizim için bir zarurettir.

En mühim bir ihraç maddemiz olmak bakımından tütün istihsal sahasından başlayarak ticaret ve imalat sahasına kadar uzanan geniş bir ufuk üzerinde inhisarlar idaresinin planla ve dikkatle uğraşmasını icab ettirecek bir mevzu olarak ele alınacaktır.

Yurt içinde rasyonalizasyon ve piyasa tekniği bakımından yapılacak işler haricinde kaliteye dikkat politikamızı aynen muhafaza etmekle beraber ona mütenazır bir de kemmiyet politikası takib etmek ve bu meyanda virjinaya ve somatra tohumlarını tecrübe eylemek kararındayız.

Türk eksper ve harmancılarının ecnebi topraklarda ecnebi sanat arkadaşları arasında mevki yapmalarına ehemmiyet vereceğiz.

İnhisarın bu esasları da nazara almak üzere satış politikasını planlaştırmak azmindeyiz. Tütün limited şirketi faaliyetine bu politikaya mütenazır bir istikamet ve vüsat vereceğiz.

İspirto lu meşrubat inhisarının bilhassa şarap ihracatını, tuz inhisarının harici tuz satışlarını arttıracak bütün tedbirleri almak kararındayız.

Prensip itibarile bilumum inhisarlar muamelatında ihraç fiatı en rasyonel şekil de temin edilecek olan maliyet fiatlarına kadar indirilecektir.

Dahili fiatlara gelince: rasyonelleştirme mesaimizin inkişafı nisbetinde ve bütçe tahminlerini sarsmamak kaydile mümkün olan tenzilatın yapılmasında tereddüd edilmeyecektir. Sıhhat ve temizliğe taalluk eden ispiro fiatları ile hafif alkollü içkilerde tenzilat mukarrerdir.

Gümrüklere gelince:

Memleketin lüzumlu görülen noktalarında bu hizmetin icaplarına uygun bina ve tesisatı yapmayı zaruri bir iş görüyoruz.

Bazı hudut mahallerinde gümrük memurları mesken müşkülâtı içindedir. Bu ihtiyaçları da tesbit ederek heyeti umumiyesini bir inşa planına bağlayacağız. Gümrüklerimiz için daha kifayetli elemanlar yetiştirmek, Avrupa gümrüklerinde staj yaptıрмаğa devam etmek arzusundayız.

Gümrük muamelelerinde iş sahipleri için olduğu kadar gümrük memurları için de kolaylık, sürat ve intizam tedbirleri alacağız.

Not: Bayar, Hükümet Programı'nın EKONOMİ ile ilgili bu bölümünde,

1 – 45 kez “Şef” ve “Atatürk” gibi sözcüklerle Atatürk'ün emirlerini hatırlıyor ve hatırlatıyor.

Atatürk'ün emirlerini gerçekleştireceğini vaat ediyor.

2 – 19 kez Atatürk'ün 1 Kasım 1937 Nutku'ndan alıntı yapıyor.

3 – 5 kez “Kemalist Rejim”den söz ediyor.

KÜLTÜR - EĞİTİM

Arkadaşlar,

Parti programımızdaki direktiflere göre, milli kültür sistemimizin inkişafına azami önem vereceğiz.

İlk öğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur.

Aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilk okullarda başlıyor. Genç vatandaş her şeyi benimseyen ve henüz temiz kabiliyeti teessür etmemiş olan taze zekasile ancak en doğruyu, en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir.

İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek ali bir tahsil sistemi henüz icad edilmemiştir.

Fena bir ilk öğretim fena bir hayata başlayış demektir. Bu, genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir bunun içindir ki ilk öğretime en çok ehemmiyet vereceğiz en kıymetli, en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız. İyi bir ilk okul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden, mahiyet itibarile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz. Ve kendilerinin hayatile refahlarile ve bu mühim vazifeyi başarış kabiliyetlerle en yakından alakadar olmakta devam edeceğiz.

Mesleki tedrisattan bahsetmek istiyoruz.

Mecburi ilk öğretim gayesi, vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensub oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir.

İlk tahsili bitirenlerin hepsini, istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz. Çünkü bunun neticesi bir taraftan tesis ve kuvvetlendirmek istediğimiz yeni ve ileri Türkiye hayatını en zaruri elemanlarından mahrum bırakmak ve diğer taraftan yavaş yavaş memlekette bir istisasa varmadan sönmüş veya yarı tahsille kalmış veyahut da bizzat ekmeğini kazanmaktan aciz sadece diplomasına dayanan bir asabi yorgunlar kafilesile karşılaşmak olur.

Kemalist rejimde (1) okul yalnız – mahreci aklam - değildir.

Büyük tarihimiz, büyük milletimizin her istisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyet kanı damarlarımızdadır.

Mesleki tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı dayanıklı müsbet sanatkar ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol, ayrı ayrı, mesleki tedrisat, maarifimizin bel kemiği olacaktır.

İlk öğretim mevzuuna mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir.

Bunun klasik üniversite tahsilini ihmal edeceğimiz demek olmadığı aşıkardır. Bilakis bu müesseselerimizi de hakiki ilim adamı yetiştirecek şekilde ve ancak bu istidadı en mükemmel surette gösterebilmiş olanların başarabilecekleri çetin ve fevkalade disiplinli ilim müesseseleri halinde yükseltmek mesaimize devam edeceğiz.

İlave ve tesis edilecek fakültelere aid işi hazırlayarak Ankara üniversitesini kuracağız. Orta okullara ve liselere layık olan büyük ehemmiyeti vermekte devam edeceğiz.

Şefin (1) işaretleri dairesinde doğu bölgemizde bir kültür merkezi esaslarını kurmağa başlayacağız.

Milli kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin (5) ilim ve kültür sahasında, en büyük abidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bununla alakadar işlere hususi ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz.

İyi ve çok eğitmen, öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupanın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeleri için kıymetli mütehasıslar da getirteceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardaki milli eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız.

Bütün devlet okullarının kemmiyet itibarile olduğu kadar keyfiyet ve teçhizat itibarile de en yüksek derecelere ulaştırılması hedefimizdir.

Milli sahnemiz, Türk kültürünün makesi, güzel dilimizin en iyi şekilde telaffuzu ve en tabii tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır. Bunda modern teknik vasıtalarına ehemmiyet vereceğiz.

Güzel Sanatlar Akademisinin bugün başlamış olan ıslahatını yürüteceğiz.

Milli kültür kadrosu içinde mütalaasını zaruri gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz.

Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi milli kültürümüzün bir cüzüdür. Büyük gaye, Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarile kuvvetli, vücut itibarile kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laakal bir sporu olmayan vatandaş da kalmamalıdır.

“Salim bir kafa ancak sağlam bir vücutta olabilir” sözü Türk ata sözüdür. Yine bu mülâhaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma hafta ve yıl tatillerinden muntazam istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız.

Sporu bir merkeze bağlayıp teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuzla bir kanun layihası geleceğiz.

DIŞ POLİTİKA

Arkadaşlar,

Cumhuriyetin hiç değişmeyen dış politikası meçhulümüz değildir.

Atatürk'ün (2) yüksek irade ve irşadlarında temelini bulmuş yürüyeceği yolu çizmiş olan bu siyaset aynı sulh, dostluk ve teyakkuz yolunda devam edecektir.

Mevcut karşılıklı dostluklarımıza ve taahhüdlerimize her zamanki gibi ihtimam ve riayet dostluk dairemizin bu ahenk içinde inkişafına dikkat, başlıca vazifemiz olacaktır.

Şefin, (3) nutuklarında işaret buyurdıkları noktaların takibine azami itina ve ihtimam ile çalışılacaktır.

Dış teşkilatımızın, ekonomik kalkınma savaşımızda daha verimli bir surette çalışabilmesi için alakalı dairelerin de mütalaası alınarak bu yıl bir talimat yapılacaktır.

Bütün elçilik ve konsolosluklarımızın dış ticareti noktasından mücehhez bulunmaları ve ona göre çalışmaları temin edilecektir.

İktisat Vekaleti dış ticaret teşkilatının, hariciyemizin dış teşkilatı ile rabıtalrı tanzim edilecektir. Bu yönden dış ticaretin inkişafı için hariciyemize isabet eden bu önemli vazife emniyet ve siyasi münasebet vazifeleri derecesinde ehemmiyetle takib ve tatbik edilecektir.

Milletler Cemiyetine bağıllık harici siyasetimizin aynı zamanda mesnetlerinden ve tabii icaplarından birini teşkil eder. Bu arsiulusal büyük müessesenin kendinden beklenen gayeleri temin edebilmesi, zamana intibak etmesi geçirilen tecrübelerden lazım gelen pratik neticeleri çıkarması ile mümkün olabilir. Hükümetimiz bu yolda sarfedilecek mesaiyi elinden geldiği kadar teshil etmeğe çalışacaktır.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

Arkadaşlar,

Maddi, manevi düzen, refah, kültür seviyesinin yükselmesi ve bütün bunların başarılması ve devam etmesi, ancak milli emniyet ve tamamiyetimizin icabında herkese karşı masun tutulabilmesile kabildir.

Türk ordusu, kadını ve erkeği ile bütün Türk milleti demektir. Daima daha kuvvetli olmak için bu millet, her sene yüzbinlerce evladını, kısaca ordu dediğimiz ve yalnız adının bile hudutsuz bir gurur ve heyecan kaynağı olduğunu bildiğimiz bu en büyük okula milli emniyeti milli müdafaayı, milli disiplini öğrenmek için gönderiyor.

Türk ordusu, Türkiye'nin yalnız emniyet vasıtası değildir. Türk milli, içtimai benlik duygusunu, daima en yüksek derecelerde, daima uyanık tutan en büyük milli kültür ocağıdır.

Bu büyük disiplin ve güven okulunu en müterakki, en bol, en mütekamil vasıtalarla teçhiz etmek birinci milli vazifemizdir.

Teçhizat ve teslihat programımıza devam edeceğiz.

En son sistem harb vasıtalarından henüz ihtiyacımız olanları da temin için ayrı bir program yapacağız.

Bu program, memleket dahilinde yapılması kabil olanları, memleket dahilinde imal ettirmek esasını ihtiva edecek ve kara, deniz, hava kuvvetlerimizin bu kabil bütün ihtiyaçlarına şamil olacaktır.

Sureti umumiyede milli müdafaa kuvvetlerimizi daima en bol, en ileri vasıtalarla teçhiz etmek belli başlı emelimiz ve vazifemizdir.

Mevcut malzemenin daima iyi halde bulundurulması, kıymetten düşmüş olanların yenilenmesi ve sefer için ordu ihtiyaçlarını karşılayacak her çeşit stoklar vücutte getirilmesi, daima gözönünde bulunduracağımız ehemmiyetli işler olacaktır.

Mevcut harb sanayii fabrikalarımızı tam randıman alacak surette çalıştıracak ve henüz noksan kısımlarını tamamlayacağız. Harb sanayiimizin inkişafına hususi önem vermek umumi endüstrileşme hareketlerimizde harb vaziyet ve ihtiyaçlarını daima gözönünde tutmak kararındayız.

Milli ekonomi bakımından da hususi kıymet izafe ettiğimiz kömürden benzin istihsali, klor, arsenik sanayii bu aradadır.

Halen kendi tezgahlarımızda inşa edilmekte bulunan denizaltı gemilerimiz bittikten sonra, yenilerini inşaaya fasılasız devam edeceğiz. İlk üç senelik hava programımız, milletimizin gösterdiği yüksek alaka ile şimdiden tahakkuk ettirilmiş sayılabilir. Bu vesile ile teyyare işinde bütün milletçe gösterilmiş yüksek şuuru gurur ve iftiharla bu kürsüde zikretmek ve bütün vatandaşlara hükümetin şükran ve takdirlerini ulaştırmak isterim.

Hava müdafaası, bu memleketin milli müdafaası mevzuunda büyük ehemmiyetli yerini muhafaza etmektedir. Yeni bir hava planı hazırlayacağız. Bu program Kayseri fabrikasının tevsiini ve motör imal edebilecek hale getirilmesi hususlarını da ihtiva edecektir.

Ordunun ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda lüzumlu elemanları da yetiştirmesi için tertibat alınacaktır.

SONUÇ

Arkadaşlar,

İleri idare tekniği, salahiyet ve mesuliyeti elele vermektir. İşleri kısa bir zamanda kati bir neticeye bağlamaktır. Kırtasiyecilik asla esas ve gaye değildir..

Kırtasiyeciliğin manası tek tatbik şekli süratle ve fakat isabetle verilmiş kararları ve işlerden alınan maddi verimli neticeleri tevsikdir.

Türkiye Cumhuriyeti memurlarının istisnasız, hepsinin bu vasıflarla ve bu zihniyetle vazifelerine sarılmalarını isteyeceğiz.

Onların da bizden tabii hak olarak isteyebilecekleri emin geçim, emin istikbaldir.

Bu da ihmal edilmeyecektir.

Arkadaşlar;

Sözlerimin nihayete ermek üzere olduğu şu dakikada derin duygu içinde huzurunuzda bulunurken inkılabın bidayetindenberi zaman zaman refakatında çalışmak ve fakat asıl maksad için fasılasız arkadaşlık etmek şerefini taşıdığım selefim Malatya mebusu İsmet İnönü'yü hürmet ve muhabbetle anmayı zevkli bir vazife telakki etmekteyim.

Büyük milletin sayın vekilleri;

Yapmak istediklerimiz ve çalışmamıza vereceğimiz veçheyi lüzumlu sandığım bazı tafsilat ile arzetmiş bulunuyorum.

Bunlar mali imkanlarımızın teknik şartlarımızın müsaadeleri nisbetinde ve bir plan dahilinde başarılması, şefin direktifi ile parti programında ifade edilmiş ve hükümetimize tatbik sahasına koymak ödevi verilmiş işlerdir.

Tahakkuk ettirilecek her kısım hem mali hem teknik imkanlarımızı müsbet bir surette arttırarak diğerlerinin de başarılmasını temin edecek mahiyettedir.

Bunları tahakkuk ettirmek irade azmin ve heyecanını ruhumuzda duyuyoruz.

Fakat bizim için asıl imkan menbaı büyük Türk milletinin yüksek irade kudretini şerefle temsil eden Büyük Meclisimizin hükümete göstereceği müzaheret ve yardımdır.

İş programımızı büyük milletimiz için faydalı buluyorsanız, arkadaşlarımda ve bende tatbik edebilmek iktidarını görüyorsanız, yüksek itimadınızı esirgememenizi dilerim.

Sizin itimadınız bizim kuvvetimizin ve başarımızın sarsılmaz temelidir.”

*

Atatürk B. Celal Bayar'a hükümetin programını nokta nokta takib edeceklerini söylediler.

Ankara - Anadolu Ajansı 11.11.1937

İkinci teşrinin onuncu akşamı Başvekil Celal Bayar evinde küçük bir davet yaptı. Atatürk'ün yüce huzurları ile şereflelendirdikleri bu davette, davetliler, denilebilir ki yalnız vekillerden ve çok hususi ve çok yakın akrabalarından ibaretti. Ezcümle Atatürk mesai arkadaşlarına:

“Millete yep yeni bir program bildiriniz. Bu program benim millete vadettiğim hususlardır. Celal Bayar ve arkadaşları benim millete vadettiklerimi yapacaklarını bana ve millete vadettiler. Ben milletle beraber Celal Bayar'ın ve arkadaşlarının programının nokta nokta tatbik edildiğini takip edeceğim. Daha iyi izah edeyim: Ben Türkiye Reiscumhuru Atatürk ve Türk milleti Başvekil Celal Bayar'ın ve onun hükümetinin programını takip ediyoruz ve fiili neticesini görmek istiyoruz.”

dediler.

Başvekil Celal Bayar Atatürk'e cevap verdi ve dedi ki:

“Atatürk, ben Türkiye Cumhuriyeti inkılabında sizin ve kıymetli arkadaşlarımızın beni bildiği adamım. Atatürk, şimdi teessüs etmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerlemesinde gayenizin de ne olduğunu çok iyi anlamış adamım.

“Arkadaşlarım da böyle.

“Size, affedersiniz, beni mazur görünüz, yalnız size değil, bütün Türk milletine benimle çalışan arkadaşlarımla hemfikir olarak söz veriyorum ki Büyük Millet Meclisi huzurunuzda aldığımız teahhütleri muvaffakiyetle yapacağımıza kanaatımız vardır.”

Bunun üzerine Reiscumhur Atatürk Celal Bayar'a ve bütün hazır bulunan hükümet erkanına teşekkür ve onlar için muvaffakiyet temenni etti.

Kaynak: AYIN TARİHİ – Sayı 48 Aralık 1937 Sf. 63

*

28 Haziran 1938 günü Başvekil Celal Bayar'ın TBMM'de yaptığı konuşma:

HÜKÜMET POLİTİKASININ ANA HATLARI

Sayın Arkadaşlar,

Çok kesif bir meşguliyetten sonra muvakkaten vatani vazifelerimize fasıla verirken, sizinle memleketimizin umumi revîşi hakkında bir hasbihalde bulunmayı faydalı addediyorum. Ve bu maksatla huzurunuzda gelmiş bulunuyorum.”

En mühim prensip

Hükümetimizin takip ettiği esaslar arasında en mühim telakki ettiğim bir prensip, size ve sizin şahsınızda yüksek Türk milletine, programında vadettiği şeyleri, tatbik ve icradır. Bütün icraatımızda neyi vedettik, neyi yapmak istiyorsak müşterek mesaimizin eseri olarak, bu sene de dahi bu mevzu üzerinde hayli merhale aldığımızı tahmin ediyorum. Fakat bunları, birer birer tekrar etmek sureti ile, sizin de bildiğiniz ve hatta bizzat yaptığınız şeyler olduğu için, maruzatımı uzatmak niyetinde değilim. En mühim meşgalemiz şüphe yoktur ki mali işlerimiz ve mali vaziyetimiz üzerindeki kararlarımızdır. Yüksek meclis bu sene bütçeyi, daha geniş, daha verimli olarak, hükümete tevdi etmiştir. Hükümet bu bütçeyi eline aldığı zaman ne kadar ağır bir yükün altında bulunduğunu hissetmektedir.

Geçen sene, yani 1937 senesi bütçesi 231 milyon lira olarak kapanmıştı. Yeni varidat olarak 231 milyon lira tahmin ve kabul edilmişti. Tahsilatımız aynı sene içinde 259 milyonu buldu. Tam 28 milyon liralık bir fazla varidat kaydedildi. Bu 28 milyon lira fazla varidat da yine yüksek meclisin kabul ve tasvibi ile muhtelif vekaletlere tahsis edilmiştir.

Orduya 125 milyon

1938 mali yılı bütçesi olarak bağladığımız rakamlar 249 küsur milyonu adı bütçe şeklinde ve 57 küsur milyonu fevkalade menabiden olmak üzere 307 milyon liradır. Bu rakam Cumhuriyet bütçelerinin ihtiva ettiği en yüksek rakamdır. 1938 bütçesi, Cumhuriyetin bugüne kadar olan bütçelerinin içinde yalnız en yükseği değil, aynı zamanda tevzi itibarı ile en çok dikkate değeridir. 1938 senesi zarfında fazla tahsisat olarak verdiğimiz rakamların en yükseğini Milli Müdafaya tahsis etmiş bulunuyoruz. Bunun emniyet noktasından ifade ettiği manayı elbette takdir buyurursunuz. Milli Müdafaa Vekaletimizin 1938 bütçesindeki hususiyetlerden birisi de kısa bir zamanda realize edilmek üzere kabul ettiğiniz 125 milyon liralık fevkalade program cephesidir. Milli Müdafaa

Vekaleti bu programı sür'ati mümkünle ve her şeyden istifade etmek sureti ile büyük bir gayret ve faaliyet içerisinde, realize edecektir. Ayırdığımız tahsisatla ve bu programın yapılmış olması ile ordumuz, esasen kendi bünyesinde yaşayan kudret, teknik kuvvetlerini arttırmak ve mezcetmek sureti ile, kendisine milletin tevdi ettiği vazifeyi, daha mükemmel bir surette ifa etmek kudretini iktisap etmiş bulunuyor. Fakat bu mümtaz orduyu 20. asrın, en mükemmel silahları ile mebzulen teçhiz ettiğimiz zaman da, kendimizi tamamen emniyet altına almış görmekle, büsbütün zevk ve bahtiyarlık duyarız.

Hükümetin mali sahada takip ettiği programlardan birisi de memlekette vücade getireceği imar hareketlerini sadece bütçenin sırtında bırakmamak sureti ile hareket etmektir. Eğer her yapacağımız şeyi bütçenin rakamları içerisinde sıkıştırmak istersek katedeceğimiz merhalenin kısa olacağından korkulabilir. Bundan dolayıdır ki memleketin dahilinde kredi vasıtalarından istifade etmek umumi ve milli bir işbirliği tanzim etmek gayesini takip ediyoruz. Bunun için de kabul ettiğiniz kanunlar vardır. Bu kanunlarla aynı zamanda vücade getirdiğimiz müesseseler vardır. Bu müesseseler dahilinde temin edecekleri kredilerle ve aynı zamanda hariçten bulmakta oldukları kredilerle yeni yeni programlar tanzim ederek sizin arzularınızı ve emeklerinizi tahakkuk ettirmek azmindedirler. Bu sene Nafia ve İktisat Vekaletlerinden başlayarak, elbette nazarınızdan kaçmamıştır, bazı tahsisatları bütçelerinden çıkardık. Bunları mali müesseselerimizin itibarına terkettik. Oradan temin edeceğimiz kredilerle memlekette yeni ve kesif bir iş hayatı yaratmak istedik.

Bu prensibin bir misali

Bunun bir misali, Adana ovasının sulanması meselesidir. Nafia Vekaletimiz bu iş üzerinde çalışıyordu. 30 milyon liralık bir tahsisata ihtiyaç vardı. Bunu bütçenin sırtından çıkardık. Aynı zamanda esas vazifelerini de teşkil ettiği için Ziraat Bankasının itibarı üzerine bıraktık. Ziraat Bankası finansmanı ile Nafia Vekaleti Adana ovasının iska ve irva işini üç sene zarfında bize temin etmiş olacaktır. İktisat Vekaletine ait bütçe tetkik edilecek olursa, görürlür ki geçen seneye nazaran bu sene tahsisatında bir noksanlık vardır. Hakikatte bu, noksanlık değildir. Kendisine teminini vadettiğiniz miktar geçen senekinden 20 milyon lira kadar fazladır. Bu, her iş için ayrı ayrı vücade getirilen bankaların kredi ve itibarından temin edilecektir. Acaba hatıra gelebilir ki, devletin bütçesinden bu kabil işleri ayırıp itibar müesseselerine tevdi ve tahmil etmekte mali noktai nazardan bir müşkülât ve zarar vardır. Bana kalırsa bunun cevabı çok basittir. Eğer bu müesseselere tevdi ettiğiniz vazifeler ve yapılmasını emrettiğiniz işler bizatihi menfaat verici işlerse dava esasından halledilmiştir. Eğer menfaat temin etmeyen, mukabilini vermeyen nankör işler ise onlara bütçede dahi yer vermemek lazım gelir. İşte bu prensiplerle mahmul olarak bize

bütçede verdiğiniz paralarla ve aynı zamanda teminini imkan dahilinde bulduğumuz kredilerle biraz evvel söylediğim gibi geniş bir iş hayatı vücade getirmek istiyoruz.

Bu işlerimizi teshil eden vasıtalardan birisi de hariçten bulduğumuz kredidir. Dün kabul ettiğiniz kanunla İngiltere ile yapılan kredi meselesi üzerinde durmak istiyorum. 16 milyon İngiliz lirasına baliğ olan bu kredi, hepimizin bildiği gibi 100 milyon Türk lirası raddesindedir. Bunun 10 milyon İngiliz liralık miktarı sinai ve ticari işler, 6 milyonluk kısmı askeri ihtiyaçlarımız içindir. Fakat bunun yapılış tarzında ve şeklinde diğer emsaline nazaran, farklar vardır. Burada söz alan kıymetli hatipler, bunu tebarüz ettirdiler. Bunun Istibdat devrindeki, israfat devrindeki istikrazlarla münasebeti yoktur. Meşrutiyet devrindeki gajlara bağlı istikrazlara da benzemez. Bu kredi sadece Türkün imzasına, sözüne, itimat ve emniyet edilerek yapılmıştır. İstimali şekli şöyle olacaktır: Maliye Vekaletinin vereceği bonolar iskonto edilecektir. Bunların bir kısmı yüzde 3, bir kısmı yüzde 5 buçuk faize tabidir. Karşılıklarında İngiltere’de de döviz elde etmiş olacağız ve peşin para ile orada istediğimiz yerden, istediğimiz malı satın alacağız. Esasını, ruhunu bu teşkil etmektedir.

Diğer bu çeşit istikrazlarla ve yahut sinai kredilerle mukayese ettiğimiz takdirde farkın büyük olduğunu derakap anlaşılır. Şimdiye kadar temin olunan krediler, uzun vadeli, serbest bir mali kredi değildir. Mal kredisine inhisar ediyordu ve malı muayyen firmalardan satın almak şartı ile kredi temin edilmiş bulunuyordu, bittabi pahalıya maloluyordu. Bu kredinin yapılışında karşılıklı dostluk ve emniyetimizi ifade eder bir dostluk vardır. Eğer bu ciheti huzurunuzda tebarüz ettiremezsem, vazifemi noksan yapmış olmaktan korkarım.

Dost İngiltere memleketinde, malzemei harbiye için, serbest kredi yoktur. Millet Meclislerinden çıkan bir kanunla bu husus bize temin edilmiştir.

Sanayi programını muvaffakiyetle tatbik ettik

Bütçede verdiğiniz tahsisatlarla yürütmek istediğimiz işleri, planlaştırdık. Birinci beş senelik sanayi programına ait olan kısım, son bir iki fabrikanın da inşasına başlanmış olduğu için, bitmiştir denilebilir. Cumhuriyet hükümetiniz, size hemen şimdiden, birinci beş senelik sanayi programını muvaffakiyetle tatbik ettim, diyebilir.

Elde ettiğim tecrübelerle ve mali imkanlarla ikincisine başlamış bulunuyoruz. Şimdiye kadar ilan edilmemiş olmasının tek sebebi, işi, mali imkanlarımızla telif etmek içindir. Bu yaz tatilinde, bununla meşgul olacağız ve ümit ediyorum ki hepimizin takdirini mucip olacak ve milli ekonomi hayatımızda memlekete yeniden feyiz verecek esaslar meydana getireceğiz.

Sanayi hareketinde takip ettiğimiz gaye, milli ekonomi menfaat ve icaplarını, milli müdafaa zaruret ve icapları ile telif etmektedir, ikisini beraber yürütmek istiyoruz. Bundan dolayıdır ki memleket müdafaasına ait olan bazı maddeleri de bu tarzda, sürat ve sühuletle yapmak imkanlarını elde ettiğimizi şimdiden ifade edebilirim.

10 milyon liralık vergi indiriyoruz

Bizim Maliyemizin takip ettiği va bize daima asarını gösterdiği için kendisine tereddütsüz iftihar payı ayırabileceğimiz bir prensibi vardır: Her ne maksatla olursa olsun bir vergi ihdas edildi mi, o vergi ne kadar sakat ve ne kadar ağır olursa olsun, milletin omuzunda yük olarak kalır ve bunu atmağa imkan bulunmazdı. Maliye Vekaletiniz takip ettiği mali sistemdeki mülayim ve daima memleketin menfaatini gözeten usulleri ile bu zihniyeti yıkmıştır. Bu sene ve hatta şimdi kabul ettiğiniz kanunlarla: Hayvanlar, Muvazene, Kazanç, İstihlak, Damga, Sinema ve Tiyatrolar, İptidai maddeler, Gümrük muafiyeti gibi kanunlarla, 10 milyon lira raddelerinde bir tahfif yapılmıştır. 10 milyon tahfif karşısında hatıra gelebilir: 10 milyonu indirmemek sureti ile diğer bir kısım daha menfaatli işlerde kullanmak imkanı yok mu? Varsa bunu tahfif etmekte ve dindirmekte ne gibi menfaatimiz vardır? Verginin tarhi, tevzi ve tahsilindeki adalet prensibi buna kolaylıkla cevap verebilir. Bir vergi ancak kazanana ve verene menfaat temin etmek şartı ile tarholunabilir. Yani vergi veren zat, kazandığı ve yaptığı işte menfaat gördüğü takdirde, hükümet onun menfaatine iştirak eder. Bizim şimdiye kadar tecrübelerimizde herhangi maddeden vergi tenzilatı yapmışsak, devlet hesabına, hem biz, hem de mükellef, kazanmıştır. Bu müsbet netice karşısında vergiyi indirmek hesabımıza ve prensibimize uyduğu takdirde, tereddüt etmeyiz. Ben vergi indirdiğimiz maddelerde Maliye Vekaletinizin ya doğrudan doğruya veyahut bilvasıta mutlak kazanç temin edeceğine inananlardanım. Olabilir ki, aynı sene içinde kazanç temin edemez. Fakat gelecek seneler temin edeceğine şüphe yoktur.

Mali vaziyetimizin ve mali prensiplerimizin esasları hakkında, bu maruzatta bulunduktan sonra, size ufak bir meseleden daha bahsedebilirim ve ondan sonra diğer kısma geçebilirim.

Bu da arkadaşlar, kuponlar meselesidir. Kuponlar meselesinin tarihi ve mazisi hakkında birbirimize söyleyecek zannediyorum, tek kelime yoktur. Bu doğrudan doğruya, bugünkü neslin omuzlarına yüklenmiş bir ağırlıktır. İsrâf devrinin seyyiatını biz ve bizim neslimiz çekmektedir. Geçen senelerde hamillerin mümessilleri ile konuştuğumuz bir zamanda tediyaamızın yüzde 50'sini döviz olarak tediye edilmesi kararlaştırılmıştı. O vakitten beri dünya ekonomi vaziyeti ve döviz tedariki imkanları daha güçleşmiştir. Bizim, bugünün şeraiti içinde,

takip ettiğimiz ekonomik politikaya nazaran tediyatımızın esasını – en naturel tediye – yeni malla tediye teşkil ettiğine göre kuponlar meselesinde döviz vermemizin imkanı yoktur. Bunu sarahetle huzuru alınızda ifade etmeyi vazife biliyorum. Yüzde yüz mal olarak tediye edeceğimiz ve memnun olunursa biz de memnun olacağız.

Maliye Vekaletinizin, takip ettiği, yeni mali sistemin isabetli fikirlerinden birisi olmak üzere, ifade edebilirim ki, kuponlara ait olan borcu, beynelmilel şeklinden kurtararak, dahili bir borç haline getirmek istiyoruz. Bunu, pek yakında, müjdeleyeceğimizi ümit etmekteyim.

Mali vaziyetimizden sonra, memleketin ekonomik vaziyetini, hakiki şekli ile görebilmek için, iktisadi vaziyetimize, kısa bir nazar affetmekte, elbette fayda vardır.

1937 senesine ait olan rakamları neşrettik ve bunun, geçen senelere nazaran farkını görmüş bulunuyoruz. Harici ticaretimizi, memleketin milli bünyesinin seyri hakkında, salim bir fikir ve bir doküman olarak kabul ettiğimiz takdirde, elbette, netice müsbettir ve şayanı memnuniyettir. Bunun üzerinde durmuyorum. Yalnız size içinde bulunduğumuz senenin beş aylık rakamlarından bahsedeceğim: Geçen senenin beş aylık ithalat ve ihracat – ikisi birlikte – 88 milyon liraya balığ oluyordu. Bu senenin aynı aylarına ait rakamlarımız, 113 milyonu bulmaktadır.

İthalat rakamlarımız, geçen seneye nazaran, bilhassa fazladır ve fazlaşmaktadır. Bundan ben ancak memnuniye duymaktayım. Çünkü, gelen eşya, memleket dahilinde ekonomik cihazlanmaya yarayan maddelerdir, makinedir ve tesisata ait kısımlardır. Bazı istihlak maddelerine ait kısımlar da yükselmiştir. Fakat onların mümessili, memleket dahilinde de istihsal olunmakta ve bu istihsalat da çoğalmaktadır. Şu halde, bundan çıkaracağımız mana, kolaylıkla şu olabilir:

Milletimizin iştira kabiliyeti yükselmektedir. Hariçten geleni, kolaylıkla satın alabiliyor ve memleket dahilinde artmakta olan istihsal maddelerini de istihlak edebiliyor.

Müstakar bir ziraat siyaseti

İhracat maddelerimizin yüzde doksanını toprak mahsulleri teşkil eder. Şu halde, ekonomimizin istinat temeli ziraattir, demekte hiç müşkülâtımız olamaz. Yeni bütçemizde Ziraat Vekaletine ait fazla bir tahsisat görmediniz. Eğer istiğrabınızı mucip olmuşsa, sizi tatmin etmiş olmak için derhal ilave edeyim ki, bu ziraat

işlerini ihmal ettiğimizden değildir. Ziraatimizin, devlet sınıai şubelerinde olduğu gibi, kısmen devletleştirilmesi, yani yaptırıcı olduğu kadar yapıcı kuvvetlerle de takviye edilmesi esasını prensip olarak kabul ettiğimiz için, hazırlık devresindeyiz. Hazırlanmadan huzuruza gelip de sizden tahsisat istemek cesaretinde bulunamadım. Çünkü ziraat meselesinde devamlı, müstakar, pratik ve memleket için faydalı ve programlı olarak huzuruza çıkmak istiyoruz. Buna ait düşüncelerimiz değil, kararlarımız ve tedbirlerimiz vardır. Fakat bu kararları, nihayet memleketin heyeti umumiyesini temsil eden arkadaşların reyleri ile tasvip ettikten sonra, bir programla, Büyük Meclise geleceğiz ve o vakit belki sizden bol tahsisat isteyeceğiz. Bununla ötedenberi mevzuubahsolan umumi Ziraat kongresine işaret etmek istediğimi elbette anlamışsınızdır. Bu kongreyi Cumhuriyet bayramı günlerinde burada, Ankara'da, toplamış bulunacağız ve programımızı da tesbit ettikten sonra filiyata geçeceğiz.

Yabancı sermayeyi telakki tarzı

Hükümet namına, üzerinde durulması caiz olan hususlardan birisi de, ecnebi sermayesi hakkındaki telakkilerimizdir. Ecnebi sermayesini, hükümetimiz nasıl telakki ediyor? Bunu bilmek için merakla beklenildiğini işitiyorum. Cumhuriyet hükümeti ecnebilere imtiyazlı müesseseleri satın almaktadır. Bilhassa Nafia Vekaletiniz, ciddi esaslar dahilinde, bu müesseseleri millileştirmektedir. Biz, her zaman tekrar edildiği veçhile, ecnebi sermayesinin düşmanı değiliz ve hatta “düşmanı değilim” dediğim zaman da, lüzumsuz bir izahatta bulunmuş olduğuma zahip oluyorum. Bizim ancak istemediğimiz sermaye “vagabond” yani serseri denilen sermaye, politika sermaye, aynı zamanda spekülatif sermayedir; ciddi bir iş görmeyerek alacağı komisyonla veyahut ufak bir farkla çekilip gitmek

isteyenlerin temsil ettikleri sermayedir. Fakat memleketimize normal şartlar dahilinde gelmiş sermayeye ve normal şartlar dahilinde teessüs etmiş müesseselere karşı bizim yalnız mihmannuvalığımız değil hatta yardımlarımız da olur.

Mübayaa ettiğimiz müesseselere gelince, bunlar, mukavelelerine riayet etmeyen ve aynı zamanda imtiyaz müddetleri kısalmış olan müesseselerdir. Bunlar mukaveleleri hükümlerine göre çalışmak imkanından mahrum oldukları içindir ki satmayı kendileri tercih etmektedirler. Eğer bu kabil taahhüdünü ifa etmeyen ve ifa etmek şartlarından mahrum olan müesseselerin satın alınışı nazarı itibare alınarak bizim ecnebi sermayesi hakkındaki telakkimizin tayini buna tabi tutuluyorsa arz edeyim ki çok yanlıştır. Biz sermaye buluyoruz ve bulmak için müşkülata uğramıyoruz.

Dersim işini halledeceğiz

Bu senenin dahili işleri noktai nazarından size ehemmiyetle bahsetmeğe değer bir mevzu vardır. O da Dersim meselesidir. Dersim’de bir ıslahat programımız vardır, bu program yürümektedir. Yol, köprü, karakol ve mektep inşası sureti ile. Geçen sene askeri hareket yapıldı, bu bütün teferrüatıyla herkesin malumudur. Bu sene içinde bu programa göre askeri hareketin yürümesi lazımdır. Geçen seneye nazaran, burada bu sene, daha fazla kuvvetlerimiz toplanmıştır, birkaç yerde de ufak tefek musademeler olmuştur. Dersim için tatbik etmekte olduğumuz programın icabı olarak bu meseleyi sureti kat’iyede halletmek ve Dersim denilen işi sureti kat’iyede tasfiye etmek için alacağımız bir tedbir daha vardır. Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Bu münasebetle, ordu, Dersim için vazife alacak ve umumi bir tarama hareketi ile, takip kuvvetlerine muzahir olarak, bu meseleyi kökünden söküp atacaktır.

Arkadaşlar, Dersimliler ne istiyorlar? Dersimli kanunu vustai bir zihniyetle, orada oturup şekavet yapmak istiyor, mal çalacağım ilişmeyeceksiniz diyor, adam öldüreceğim kanuni takibat yapmayacaksınız diyor, silahla gezeceğim müsamaha edeceksiniz diyor, vatani mükellefiyetlerimi ifa etmeyeceğim imtiyazlı bir insan olarak hepimizin muvacehesinde dolaşacağım diyor. Bilinmesi lazım gelen bir hakikat vardır ki, Cumhuriyet böyle bir vatandaş tanımıyor. Cumhuriyet külfette olduğu kadar nimette, nimette olduğu kadar külfette müsavi ve seyyan muameleye tabi insanlardan mürekkeptir. Bu hakikat anlaşılınca kadar, kuvvetlerimiz orada fiilen bulunacaktır. Eğer ellerinde bulunan silahı teslim ederler ve Cumhuriyetin emirlerine inkiyat ederlerse kendileri için yapacağımız şey, muhabbetle göğsümüzü açıp

derağuş etmektir. Bu yapılacaktır. Dersimliler sesimizi işitmelidir. Bu kürsüden akseden her sadayı, kendi menfaatlerine göre, muhakeme etmelidirler. Bizim sesimizde şefkat olduğu kadar kudrette vardır. Bu ikisinden birini intihap etmek kendilerine aittir. Bilmelidirler ki şefkatimiz de kahrımız da boldur.

İbrahim Demiralay – Bütün dünya bilmelidir.

Bayar (devamla – Eğer bütün hararetle münakaşa ve kabul ettiğimiz af kanununa ve af meselesine ben de temas edersem arkadaşlarım çok görmezler sanırım.

Herkesin malumudur ki, dünyada bahtiyar addolunan insanlar, arzu ve emellerinin tahakkuk ettiğini görenlerdir, yani idealinin vücade geldiğini gören insanlardır. Biz Kuvayi Milliye devrinde yaşamış, çalışmış olan insanlar, hayatımızda, idealimizin tahakkukunu tasavvur edemeyeceğimiz şekilde

görmek bahtiyarlığını tatmış bulunuyoruz. Cumhuriyet herkesin kalbinde ve fikrinde garantilemiştir, hiçbir şeyden pervası yoktur. Bir takım, vatani hizmetlerden kaçmış bedbahtlara diyoruz ki, geliniz, görünüz, sizin istemediğiniz, yadırgadığınız veyahut ihanet ettiğiniz rejim ne yapmıştır. Buna göğsümüzü kabartarak, iftiharla ilave edebileceğimiz diğer bir şey vardır: Eserimizi seyredelerken onlara diyoruz, sizi affettik. İnkılapçıların yapıcı kudretlerinin yanında bu da, büyük bir faziletleridir. Bu fazilet nadir meclisler, nadir inkılapçılar elde edebilmişlerdir. Biz emelimizde muvaffak oluyoruz. İdealimizin tahakkuk ettiğini görüyoruz. Günahkarları da affetmek zevkine mazhar oluyoruz. Bunu Şefimizin gölgesinde ancak B.M.Meclisi idrak edebilmiştir.

Bizim için esas olan şey: Kemalizmdir

Arkadaşlar, af meselesinin ifade ettiği diğer bir mana daha vardır. O da memleketimizde Türk vahdetinin ve rejimin çelikleşmiş olmasıdır. Bunu cihana göstermek istiyoruz. Affınızın bir gayesi de budur. Yoksa birkaç bedbahtı affetmiş veya etmemişiz bunun maddi bir kıymati yoktur. Bir de arkadaşlar, inkılabınızın bu safhasına mütalea ederken derhal şunu da ilave etmeliyim ki, memleket ve inkılap, çocuklarından, daima fedakarlık ve fazilet aramakta devam edecektir. Hakiki inkılapçı yaptığı hizmetleri, elinde bayrak yaparak onun üzerinde durmaz ve istismar etmez. İnhisarcı ve imtiyazcı değildir. Memleketin menfaatine taallük eden herhangi bir hizmeti ifadan hiçbir zaman çekinmez. O, yalnız gayenin muvaffakiyeti için koşar, memleketin menfaatine göre mücadele eder, memleket menfaatinin istilzam

ettiği şeyi yapmaktan yılmaz. işte Türk inkılapçıları bu zihniyetle çalışmakta devam edecektir. Bizim, Türk vahdeti üzerinde, daima hassas olduğumuzu söylersem, yanlış bir telakkiye uğramayacağına eminim.

Kemalist rejim, bütün eseri ile, bu milletin kalbinde nasıl bir mevcudiyet olduğunu göstermiş ve bütün bir terakki amili olarak hepimizin ruhuna girmiştir. Perestiş ediyoruz, seviyoruz. İnsan perestiş ettiği herhangi bir şeyin karşısında, ona uymayacak diğer bir şeyi gördüğü zaman, en iptidai bir his olarak, hiç olmazsa kıskanır.

Bunu bu suretle ifade ettikten sonra, şu meseleyi hatırlatmak istiyorum:

Biz Kemalizmin karşısında, hangi memlekette gelirse gelsin, hangi manayı ifade ederse etsin, ister sağ ister sol ne olursa olsun, herhangi yabancı bir cereyanı yadırgayan insanlarız.

Bizim için esas olan şey, Kemalist rejimdir.

Türk vahdetidir.

Türk milliyetçiliğidir.

Tedbirlerimiz ve müeyyidelerimiz rejimi korumaya matuftur

Çıkardığınız kanunlarla mevzuatımıza ilave ettiğiniz yeni müeyyideler rejimi korumağa matuftur. Hükümetiniz bu mesele üzerinde de çok hassastır ve hassasiyetini daima muhafaza edecektir.

Memlekette meydan vermemek istediğimiz bir husus vardır. Şu rejim şu memleket için tamamen saadet bahşedebilir, tebrik ederiz. Kendilerine münhasır olmak şartı ile takdir ederiz. Fakat bu huduttan çıkıp da bizim hududumuza, bizim milli, Kemalist rejimin hududuna girmek istediği zaman çok büyük mukavemete uğrar ve kafasını taşa çarpar. Türk milletinin vahdetini, Türk milletinin terakki hususundaki adımlarını arızaya uğratacak bir kudret ve kuvvetin mevcudiyetini tasavvur edemiyoruz. Ve böyle bir halde bunun karşısına, ilk evvela kanunlarımız hasım olarak çıkacak ve ondan sonra da ruhunda inkılapçı ateşini taşıyan insanların hücum savleti karşısında eriyip gidecektir.

Arkadaşlar, şimdi, bugünün esas meselesine geliyorum. Hepinizin heyecanla beklediğiniz Hatay meselesi. Hatay ekseriyeti ile kültürü ile Türk olarak kalacaktır. Hatay, daha milli müdafaa ve milli mücadele esnasında, bizimle yanyana, omuz omuza, istiklali için mücadele ve mücadele etmiş mübarek bir vatan parçasıdır. Eğer milli mücadelede kahramanlık göstermiş herhangi bir şehrimizle Hatay'ın yaptığı mücadeleyi mukayese edersek, en hafif manası ile, yani hiç olmazsa o kahraman şehrimizle müsavi olacak derecede, istiklali uğrunda fedakarlık etmiştir. Böyle bir halkı bırakamayız. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ancak yapamayacağı bir iştir.

Biz, hiç kimsenin topraklarına gözümüzü dikmiş değiliz. Hiç kimseden birşey istemiyoruz. Ancak, milli hakkımızı istiyoruz. Bu milli hakkımızı istediğimiz zaman bundan tolerans hissesi olmadığını da ilave etmekten çekinmiyoruz. Hak gözetilir ve istenir. Biz başkalarının hakkına riayet ediyoruz ve isteriz ki başkaları da bizim hakkımıza riayetkar olsun.

Hatay meselesinin bidayette uğradığı müşkülâtı ve orada cereyan eden feci hadiseleri, muhtelif vesile ve şekillerde size ifade edilmiştir.

Cemiyeti Akvam'ın oraya seçime nezaret için gönderdiği heyet çekilmiştir. Bu heyet hakkında Cemiyeti Akvam'a müracaat etmiştik. İntihabat daha selametli ve emniyetli şartlar içinde yapılmak için tehir edilmiştir. Hatay için mevcut garanti muahedesinde derpiş edilen askeri teşriki mesaiye dair müzakereler devam etmektedir. Bugün, çok arzu ederim ki, size bu mesele hakkında müsbet birşey söyleyebileyim. Şimdilik söyleyebileceğim şudur ki aldığımız malumata göre bu müzakere çok ilerlemiştir. Biz meseleyi, dostane bir şekilde halletmek prensibinden ilham alarak Antakya'daki heyetimize son talimatı vermiş bulunuyoruz. Diğer taraf da aynı ilham ve aynı prensiple hareket ettikleri takdirde bu davanın, yani askeri müzakerenin iyi bir surette biteceğini ümit etmek caizdir.

Hatay davamızın mes'ut bir tarzda halledilmesi ve Fransızlarla çok çetin bir imtihan geçirmekte olan dostluğumuzun mahfuz kalması için, ki bunu her iki taraf da istemektedir, askeri müzakerenin evvelemlerde itilaf ile neticelenmesini zaruri addetmekteyiz. Ondan sonra feshedilen muahedelerin yerine yenilerinin ikamesi ve Hatay'da tevali edecektir. Eğer davamızı dostane bir şekilde halletmek imkanı bulursak herkesden evvel biz sevineceğiz. Şurası muhakkaktır ki, bu milli dava ancak, Hatay'ı Türk ekseriyeti içerisinde bir hükümet kurmuş ve Türk kültürü ile idare olunur bir halde görmekle hallolunabilir.

Bugün dava, henüz size bu dediğim hal tarzına fiiliyatta isal edilmiş olarak ifade olunabilecek bir vaziyette değildir. Fakat bundan evvelki vehameti muhafaza ettiğini söylersek haksızlık yapmış olurum. Daha mülayim, daha samimi diyeceğim hava esmeğe başlamıştır. Ve bu hava böyle esmekte devam ederse orada, beklediğimiz dostluk esasları dahilinde, bir neticeye varmak mümkün görünmektedir.

Büyük meclisin tatili dolayısı ile, arkadaşlar sizden bu iş için kati salahiyet istiyorum. Bu salahiyetle icap ederse mevcut veya münfesihi bazı ahkamı ahdiyenin temdidini yapacağımız gibi lüzumlu halinde milli davamız müdafaa için icap eden tedbirlerin ittihazı hususunda da imkan elde etmiş bulunacağız. Her şeyde kuvvetimiz sizin itimadınızdır.

Sırrı İçöz (Yozgad) – Yerden göğe kadar.

Başbakan Celal Bayar devamla – Bize tevdi ettiğiniz davaların milli menfaate uygun şekilde başarılması için azmimizi yeter görüyoruz. Sizin teveccüh ve muhabbetinize layık olmak, bizim için, en arzu edilen bir keyfiyettir. Eğer bizim, memleketin umumi hayatında ve tahsisen Hatay davasında sizin arzularınızı yerine getireceğimizi görüyorsanız reylerinizi lehimize olarak vermeyi esirgememenizi rica ederim.

İbrahim Demiralay (Isparta) – Biz Celal Bayar Hükümetine her hususta itimat etmekte hiç tereddüt etmemekteyiz. Fakat avdetimizde Hatay işinin müsbet şekilde halledilmesini görmekle bahtiyar olacağız.

Başvekilinin nutkundan sonra hükümete ittifakla itimat reyini verilmesini müteakip Celal Bayar tekrar kürsüye gelmiş ve:

Arkadaşlar, teşekkür ederim. Biz, şefimizin kudretli irade ve ilhamı ile hareket ettikçe sizlerin de çok yüksek olan samimi müzaheretlerinizin bizimle beraber oldukça, daha iyi günler istikbaldedir,

demiştir.

*

İzmir fuarını açış nutukları

8 inci İzmir Enternasyonal fuarını, büyük bir kalabalık önünde 20.8.938’de şu nutukla açmışlardır:

Sayın vatandaşlarım;

Belediye reisimizin nutkunu ben de sizin gibi dikkatle dinledim. İzmir’de her sene medeni bir varlık vücutte getirip takdim eden yüksek heyetin eseri üzerinde tevazu ile durduğunu gördüm.

Arkadaşlar;

İzmir enternasyonal fuarı yalnız İzmir’e ait bir eser olmaktan çok uzaktır. İzmir fuarı bize vatanşümul iktisadiyatımızın her gün biraz daha ilerlemekte olduğu eserlerini göstermektedir.

Bu fuar aynı zamanda vatanın dışına çıkarak dostlarımızın ekonomik ve kültürel eserlerini buraya getirmelerini ve bizlere göstermelerini temin etmektedir. Bu itibarla eseri kuran, büyüyen heyete ve bu heyetle beraber güzide mesaisini bize ibzal eden Vali Fazlı Güleçe muhabbet ve teşekkürlerimi huzurunuzda izhar etmek isterim.

Kıymetli dostlarımızın meşherimizde gösterdikleri yüksek eserleri büyük memnuniyetle ve zevkle temaşa edecek ve bunları dostluklarının birer nişanesi olarak çok samimi hislerle karşılayacağız. Kıymetli belediye reisimizin dostlarımız ve misafirlerimiz hakkında söylediği bütün takdir kelimelerine ben

de kemali samimiyetle iştirak ederim. Sergiye eserler gönderen dostlarımıza ben de hükümet namına teşekkürlerimi ilave ederim.

Sayın vatandaşlarım;

Eserlerin, milletlerin iktisadi hayatındaki rollerinden bahsetmek elbette fazla olur. Biz, İzmir meşherinde yalnız dekorasyon görmek zevki ile iktifa etmek istemiyoruz. İzmir meşherinde bize Kemalist rejimin ekonomi sahasında asri, büyük ve enerjik adımları bariz bir şekilde her sene gösterdiği iş için ayrıca bir zevk duyuyoruz. Ben sureti katiyede eminim ki İzmir enternasyonal fuarı, mütevazi surette ifade edilen bu güzel eser, bize büyük sürprizler hazırlamıştır. Eser, yerindedir ve her sene tekamül etmektedir.

Asıl ehemmiyeti de her tekamül safhasına ait bizim karşımıza yeni bir varlıkla çıkmasıdır. Eser güzeldir, fakat içinde teşhir olunacak mahsul bulunmazsa meşher kıymetsiz kalır.

Vatandaşlar, Kemalist rejimin milli ekonomik sahasında mühim bir şubesi olan sanayiimiz ne dereceye kadar ilerlemiştir? Miktar ve kalite itibarı ile milli istihsalatımızın artmakta ve rasyonel bir şekilde kalitesi yükselmekte ve maliyeti normalize olmaktadır.

Bir ihtisas şubemizin şefi bana bir rakam verdi. Bu rakam şudur:

Memleketimizde teşviki sanayi kanunundan istifade eden sanayi müesseselerimiz istihsalatına ait bir rakam... Bunun içinde el sanayi eserleri yoktur. 1927 senesinde sanayi şubelerinde 32 milyon liralık istihsalat olmuştur. 1931 senesinde 105 milyona çıktığını gördüğümüz bu rakamın 1936 senesinde 237 milyona baliğ olduğunu müşahede ediyoruz. 1937 senesinin hesapları henüz bitmemiştir, üzerinde uğraşılıyor. Fakat bunun da tahminen 255 milyona vasıl olacağı ifade edilmektedir. Memleketin iştirak kabiliyeti hakkında başka bir rakam daha vereceğiz. Bu suretle bir mukayese yapmak imkanını bulacaksınız. 1932'de Türkiye'ye 86 milyonluk ithalat olmuştur. 1937'de bu rakam 114 milyona yükselmiştir. Bunun bence ifade ettiği mana: Memlekette istihsalat yükseliyor. Hariçten eşya ithalatı çoğalıyor. Fakat Türkiye'de satılmamış stok kalmış mal bulunduğundan şikayet te yoktur. Şu halde istihsal ediyoruz, satın alıyoruz ve kullanıyoruz. Bu milletin ekonomi sahasında kalkınmasının en bariz delilidir. Çünkü, iştirak kabiliyeti kül halinde yükselmiştir. Bu hareket bize sadece iktisadi sahadaki yükseliş endeksini göstermiş olmakla kalmıyor aynı zamanda iktisadi sahada, sanayi şubelerinde aşacağımız daha çok adımlar olduğunu gösteriyor. Yapacak daha çok işlerimiz olduğunu size söylemek isterim. Bu çok işler meyanında sanayideki terakki hamlesini aynı hızla yürütmek vardır. Hükümetimiz bu hususta çok mühim tedbirler almıştır. Bunu yakında büyük milletimize bildirmek imkanını bulacağız ve o zaman

göreceksiniz ki milli ekonominin feyizler olması için lazım gelen bütün tedbir alınmıştır. Bu vesile ile bir hakikati tebarüz ettirmek isterim.

İlk sanayi hamlesini yapmak istediğimiz sıralarda bazı kimselerde bir pan ve bulutlu fikirler belirmişti. Acaba, diyorlardı sanayi hareketine hız vermekle milli ekonomimiz, ziraatımız ve ticaretimiz bundan müteessir olur mu? Bugün sanayi planımız realize olmaya yüz tuttuğu sırada görüyoruz ki ziraatımız daha mükemmel, daha modern usullerle istihsalatta bulunmak lüzumunu duyuyor.

Daima tekrar ettiğimiz gibi bizim memleketimizde ziraatimizi ve sanayiimizi ayrı ayrı mütalea etmek hatadır. Bunlar ekonominin bir kül halinde ele alınması lazım gelen tek manzumesidir. Ancak sanayi bütün ileri tekniğini rantabilitesi ile memlekette kurduğumuz zaman muradımız ve ticaretimiz tamamı ile tekamül etmiş bulunacaktır. İkinci beş senelik sanayi programını bugünlerde yüksek milletin huzuruna arz etmekle payansız bir zevk duyacağız.

Sanayi kuvvettir. Milli ekonomi hayattır. Türk milleti her şeye ve neşrine rağmen yaşayacaktır. Ve şerefle payidar olacaktır.

Vatandaşlarım,

Mahsul senemizin nihayetinde veyahut mebdeinde bulunuyoruz. Yani ölü mevsim kapanmış, iktisadi faaliyet başlamak üzere bulunmuştur. Böyle bir anda bu senenin bütün memlekete şamil ekonomisini nasıl mütalea ettiğimi söylemek isterim. Siz de bunu benden istersiniz zannederim. Bu siyasetten bu sene de inhiraf etmeyeceğiz. Memleketin umumi istihsalatı üzerinde mütehassıs büroların bana verdiği rakamlar tam manası ile müsbettir. Karadeniz'de kuraklıktan müteessir olan fındık ve diğer bir iki yaz mahsulümüz istisna edilirse bu senenin mahsul noktasından geçen seneye nazaran daha feyizli bir sene olduğunu kabul etmek zaruridir.

İstihsalatımızın bu sene geçen seneye nazaran yüzde 15 ila 20 arasında fazla olacağını tahmin ediyoruz ve bunları satacağımızı ümit ediyoruz. Tecrübeli bir zemin üzerinde yürüyoruz, muvaffak olacağımıza eminim. Bugünkü şerait fevkalade tedbirlerle bozulmadığı takdirde bu sene için iyi bir senedir hükmüne varmak hatalı bir iş olmaz.

Son söz olarak belediye reisi arkadaşım, milletin çok yüksek ve necip bir duygusuna tercüman oldular ve hepimizin Büyük Şefe tanzim ve muhabbetlerinin ve milli sevgilerinin arzını benden istediler. Bu benim için çok büyük ve çok şerefli bir vazifedir. Şefimiz, halkın ruhunda yaşamaktadır. 18 milyon Türk, kadını, erkeği, büyüğü ve küçüğü ile tek bir kalp haline gelmiş

Atatürk'ün üzerinde samimiyetle ve milli heyecanla titremektedir. Bizim için milli kudret ve irade kaynağı olan büyük şahsın huzurunda hürmetle eğilirim.

Belediye reisimizin ifadesi dairesinde kendilerine arzedeceğime emin olmanızı rica ederim. Kemalist rejim, Atatürk'ün ilhamı ve iradesi dahilinde yaşayacaktır. Kemalist rejim bu milletin refahını temin edecek ve ilelebet koruyacaktır. Milletin Atatürk'e olan sevgisi ve ona olan sarsılmaz bağlılığı bunun zamanıdır.

Yaşasın büyük Türk milleti...

Yaşasın Büyük Şefimiz...

*

18 Eylül 1938 Anadolu Ajansı Haberi

Başvekil B. Celal Bayar hükümetin yeni ekonomik faaliyeti hakkında beyanatta bulundu.

İstanbul : 18 – A.A.

“Ankaradaki Heyeti Vekile içtimalarında memleket ekonomisini alakadar eden mühim müzakereler cereyan ettiğini işittiğimiz için, bunların memleket efkârı umumiyesine arzı hususunda vaki ricalarımız üzerine Başvekil Celal Bayar, aşağıdaki malumatı lutfetmiştir.”

“Cumhurreisi, Şefim, Atatürk geçen sene Büyük Millet Meclisinin açılışında irat buyurdukları nutuklarında milli endüstrileşme ve memleket için yapılması lazım gelen işler hakkında verilmiş direktiflerden mülhem olarak devam etmekte olan mesaimiz, son zamanlarda teksif edilmişti.

“Vekil arkadaşlarımla ayrı ayrı, ve heyeti umumiyesiyle hep bir arada çalışmalarımız sonunda dört senelik 3 numaralı yeni bir planın tatbik sahasına konulması kararlaştırılmıştır.

“İstanbul'a geldiğimde beni kabul buyuran Cumhurreisi şefim, Atatürk'e kararımızı bütün tafsilat ile arzettim, tamamen tasvib buyurdular.

“Birinci beş senelik endüstri programı ve buna ilaveten yapılmakta olan “Font boru” fabrikası ve kağıt fabrikasının bir misli daha büyütülmesi gibi işler, bütçelerle vekaletlere vazife olarak verilmiş ve muhtelif senelere nazaran

programlaştırılarak tatbikatına da girilmiş olan askeri ihtiyaçlar, su vesaire gibi mühim mevzular, bu planın haricindedir.

“Bu yeni program geçen sene ilan ettiğimiz üç senelik maden programımızı da, kısmen içine alarak genişlemektedir. Bilindiği üzere maden programımızda başlıca ele alınan maddeler: Şark kromları, Ergani bakır madeni, Murgul bakır madeni, Bulgardağı ve Keban simli kurşun madenleri, demir madeni, Ereğli taş kömürü havzasında kömür istihallerini arttırmak ve maliyetini düşürmek için tesisatın ıslah ve tevsii, Kütahya Liğnit havzası işletmesi gibi işleri istihdaf etmektedir.

“Yeni programın tatbikiyle Nafia, İktisat ve Ziraat vekaletleri ve bunlara bağlı olan şahsiyeti hükmiyeyi haiz devlet müesseseleri tavnif edilmişlerdir.

“Yapacağımız işlerin mal kredileri, hariçten on sene müddetle tamamen temin edilmiş olduğundan, hemen faaliyete geçmek imkan dahilindedir. Ve bundan dolaydır ki üç numaralı bu yeni programımız dört senelik olarak tesbit edilmiştir.

“Şimdi size yapacağımız işleri söyleyebilirim:

“Karadenizde modern bir kömür ve demir limanı,
Ayrıca “Trabzon” limanı,

“Bilhassa Karadenizdeki liman, “Karabük” demir sanayiimizin ihraç yolu vazifesini de göreceği için ehemmiyeti haizdir, ve en teknik techizatı ihtiva edecektir.

“İstanbul’da “Sirkeci – Haydarpaşa” arasına bir feribot servisi.

“Maden programımız ikmal edildikten sonra şimendiferlerimizin nakliyat hacmi tabiatile artacağından, bunu karşılamak üzere muhtaç olduğumuz şimendifer nakil vasıtalarının mübayaası.

“Hükümet merkezinde tahakkuk ettirmeğe karar verdiğimiz bir iş de sıhhi modern memur evleridir. Ankara’da mesken meselesinin ehemmiyeti ve hayat pahalılığında rolü malumdur. Cem’an dört yüz elli üç binalı iki yeni mahalle tesis edilecektir. İki, üç ve dört odalı ve her türlü konfor şeraitini haiz olacak olan bu binalar, kanalizasyon, umumi bahçe, gazino gibi teferruatı da ihtiva edecek ve eldeki hesaplara göre 3.900.000 liraya mal olacaktır. Bu iş, Emlak ve Eytam bankasına tevdi edilmiştir.

“Antalya havalisinde jüt yetiştirilmesi Ziraat Vekaletimizce tecrübe edilmişti. Müsbet netice alındığı için sanayii kurulacak, iplik, kanaviçe ve çuvallık dokunacaktır.

“Ankara’da bir ziraat aletleri fabrikası,
“Trabzon’da et sanayii fabrikaları yapılacaktır.

“Bu arada bilhassa memleketin muhtelif sahalarında vücade getirilmesi mukarrer bulunması itibarile meyva ve domates usaresi, süt ve peynir sanayii, muhtelif sebze ve meyvaların tasnif, ambalaj ve muhafazası, tesisat ve sanayiini ve yeşil siloları da ilave etmeliyim.

Kütahya ve Zonguldak’ta, büyük mıntika elektrik santralleri yapılacaktır. Zonguldak santral maden istihsallerinde fiatları indirmek için rasyonel bir düşüncenin mahsulüdür. Kütahya’daki santral, Kütahya’dan İstanbul’a kadar olan vilayetlere ve İstanbul’a enerji nakledecek ve bu sahanın ihtiyacını temin edecektir. Bunda Bursa ve Eskişehir vilayetleri de dahildir. Ev mahrukatı sanayii, Karabük’te curuf çimentosu, soda sanayii, şamot sanayii, afyon sanayii, azot sanayii ve Sivas’ta bir çimento fabrikası tesis olunacaktır. Kütahya’daki geniş liğnit havzasından sentetik benzin istihsali için tesisat yapılacaktır. Sentetik benzinin memleketin müdafaasında rolünü tebarüz ettirmeğe hacet yoktur sanırım. İcabında milli korunma ihtiyaçlarımızı temin edeceği gibi piyasanın ihtiyacına da geniş mikyasta cevap vermiş bulunacaktır. M.T.A. idaresinin devam etmekte olan tabii petrol aramaları müsbet netice vermediği veya vermeyeceği ihtimali karşısında sentetik benzin istihsalini, istediğimiz raddeye çıkarmak imkanı mevcuttur.

“İğdır pamuklarını işlemek için Erzurum’da iplik fabrikası,
“Bir motör fabrikası,
“Bir hafif maden “alüminyum murekkebatı” fabrikası kurulacaktır.

“Memleketin şeker sarfiyatı artmaktadır. Fiatların ucuzlatılması ve memleket istihlak kabiliyetinin artması şeker sarfiyatının çoğalmasında en mühim amildir. Şeker sanayiinin memleketimizde modern ziraati yaydığı şüphe götürmez bir hakikattir. Bu sebeple mevcutlarına ilaveten yeniden üç şeker fabrikasının kurulması tekarrür etmiştir. Bunlardan bir tanesi Balıkesir ve Bandırma arasında intihab edilecek bir mevkiide kurulacak ve büyük bir fabrika olacaktır. Diğer ikisi, devam etmekte olan stüdlere neticesine göre Şark vilayetlerimizde yapılacaktır.

“Programımızda ehemmiyetle yer alan mevzulardan birisi de deniz işlerimizdir:

“Muhtelif tonajda yeniden 28 gemi daha inşa ettirilecektir. Halen yapılmakta olan gemilerimiz de geldikten sonra, yani iki sene içinde filomuz tamamen yeni gemilerden mürekkep, modern bir filo olacaktır. Bundan maada Haliç’te ve İstinye’deki havuz ve tersanelerin tamamen ıslah edilmesi ve büyük gemi inşa edecek kabiliyete çıkarılması kararlaştırılmıştır.

“Yapacağımız işlerin sadık bir ifadesi olan bu beyanatımızı ikmal ederken, bütün bu işlerin 80 küsur milyon liraya baliğ olacağını da söyleyelim. Bunları dört senede bitireceğiz, on senede ödeyeceğiz.

“Hulasa, büyük milletimiz, hükümetin etraflı, ahenkli ve dinamik inkişafı yeni bir iş programı içinde olduğunu görmektedir. Her adımımızda vatandaşlarımızın refah ve iş hacmini arttırmak, yurdumuzun emniyet ve istikbalini genişletmek gayesi vardır.”

NOT: Aslı yok edildiği için bu belge 4 Senelik 3 Numaralı Plan hakkında elimizdeki tek belgedir.

Bu plan bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir:

T.C.
Başvekalet
Kararlar Dairesi Müdürlüğü
Sayı: 2 / 9624
Gizlidir
Kararname

İktisat Vekilliğinden yazılan 16/9/1938 tarih ve Hususi Kalem 55/2 sayılı tezkerede; memleketin hayati bir davası halini almış olan tanzim ve tesrii maksadı ile 1933 senesinde hazırlanarak bir program halinde Hükümetçe prensip kararlarına iktiran ettirilip İktisat Vekaleti’nin nezaret ve mesuliyeti altında tatbikine girişilen Birinci Beş Senelik Sanayi Programı’nın, daha geniş bir mikyasta olmak üzere tahakkuk ettirildiği ve bu muvaffakiyetler yeni bir programla çalışmayı da telkin ve teşvik eylemiş olduğu cihetle,

1936 senesinde [hazırlanan] beş senelik bir program[dan], ferrokrom, petrol rafineri, ölçü aletleri ve teneke sanayii çıkarılmak,

Ereğli taş kömür havzası işletmesini yeni ihtiyaçlar dolayısıyla daha ziyade genişletmek,

Çatalağzı ve Trabzon’da olmak üzere Karadeniz’de iki liman tesisi,

İstanbul limanının islah ve teçhizile

İskenderun'da bir serbest mıntika ihtası nazarı itibara alınmak,

deniz ticaret filosunu yenilemek için muhtelif tiplerde 23 yeni gemi yapmak ve yaptırmak ve ayrıca matlup evsafı haiz olmak şartı ile müstacelen beş gemi satın almak

ve bir motor,

dört şeker,

bir hafif maden (alemimyum) fabrikası kurmak gibi tadilat yapılmak sureti ile dört senelik olarak yeniden bir plan hazırlandığını

ve Sümer Bank, Etibank, Denizbank ve Toprak Mahsulleri Ofisi gibi Devlet müesseselerinin, dört sene zarfında tatbikine memur edilecekleri bu planın istilzam ettiği mali karşılıkların da bu müesseselerin sermayelerine bütçeden her yıl imkana göre ilave edilecek paralarla veya kendi kanunları ile haiz oldukları selahiyetlere istinaden ihraç edecekleri obligasyonlar ve aktecekleri istikrazlarla temin edilmesinin düşünüldüğü ve bu meyanda İngiltere'den alınan uzun vadeli krediler ile diğer memleketlerden alınabilecek mümasil kredilerin de nazara alındığı ve Maliye Vekaleti ile mutabık kalınarak bu mali karışıklıkların sureti teminine ait bir de tablo hazırlandırıldığı bildirilmiş

ve bu dört yıllık planın da evvelki beş senelik program gibi tatbik edilmesi için Hükümetçe bir prensip kararına bağlanması istenilmiştir

Bu iş İcra Vekilleri Heyeti'nin 16/9/1938 tarihli toplantısında tetkik ve mütalaa edilerek, hazırlanan dört senelik ikinci sanayi planının İktisat Vekilliğinin tetkiki veçhile tatbik ve tahakkuk ettirilmesi onanmıştır.

16/9/1938

Bayar bu planı 17 Eylül 1938 günü Atatürk'e arz etmiş ve onayını almıştır. Plan, Atatürk'ü heyecanlandırmıştır.

Atatürk o gün Bayar'a "Memleketin menabii kuvvesini seferber ederek bitirin bu işi" demiştir.

Bu Plan ATATÜRK'ün 1 Kasım 1937 günü yaptığı açış konuşmasında vardır: "Yeni plan için hazırlanmak icabeder". Hükümet bu sözleri önemli bir görev olarak algılamış ve Atatürk'ün milletine vaat ettiği yepyeni hususları 4 Senelik 3 Numaralı Plan'a dönüştürmüştür.

Ne yazık ki AtTATÜRK'ü yazanlar 1938 yılını "Hasatlık Yılı" ilan ettikleri için bu plan ve akıbeti ile ilgilenmemişlerdir.

Plan'da öngörülen yatırımların çok büyük bir bölümü 31 Mart 1939 günü bir başka Bakanlar Kurulu Kararı ile “şimdilik” yürürlükten kaldırılacaktır.

Bu planda öngörülen yatırımlardan gerçekleştirilen tek yatırım 1943 yılında işletmeye alınan Sivas çimento fabrikasıdır.

*

1 Kasım 1938 TBMM Açış Konuşması

Kamutay Atatürk'ün Başvekil tarafından okunan nutku ile dördüncü içtina yılı toplantısına başladı.

Başvekil Bayar:

Teşkilatı esasiye kanununun 36'ıncı maddesi hükmüne tevfikan Cumhur Reisimiz Atatürk'den aldığımız emir üzerine bu seneye ait nutuklarını okuyorum:

Sayın milletvekilleri,

Hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarım.

Geçen sene aziz Kamutay arkadaşlarıma millet ve memleket için ne gibi feyizli işler başarmak istediğimizi izah etmiştim. Bugün de bunlardan hangilerinin bu yıl içinde yapılacağını bildirmek isterim.

Sayın Arkadaşlarım;

Her şeyden evvel size kıvançla arzedeğim ki millet ve memleket geçen seneyi de tam bir huzur ve sükun içinde yükselme ve kalkınma faaliyeti ile geçirmiştir.

Uzun yıllardanberi devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu şikayet???? hadiseleri, muayyen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolmuştur.

Cumhuriyetin feyzinmden yurdun diğer evladları gibi oradakiler de tamamile isitfade edeceklerdir.

Hususi idare ve belediyelerin bu yılki faaliyetleri geçen senelerden fazla ve daha verimli olmuştur.

İmar işlerinde belediyeleri türeli surette aydınlatmak, kılavuzlamak ve faaliyetlerini takip ve murakabe etmek üzere merkezde teknik büro teşkili, yol ve yapı kanununda işlerin ve istimlak muamelelerinin süratle yürümesini temin edecek tadilat yapılması, belediyeler bankasının imar işlerinde yardımını genişletmesi, çiftçi mallarının emniyetini korumak ve zirai suçları süratle meydana çıkarıp suçluların cezalandırılması için yüksek Kamutaya sunulmak üzere birer kanun layihası hazırlanmıştır.

Büyük Meclisin tasvibine arzedilmiş olan yeni nüfus kanununun kabul ve tatbiki nüfuz işlerinin daha modern muntazam bir şekilde yürütülmesini temine hizmet edecektir.

Muhterem arkadaşlar:

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti kendisine verilen sağlık ve içtimai yardım vezifelerine, iskan ve göçmen işlerine Yüksek Meclisin kabul buyurduğu tahsisat dahilinde başarıyla devam etmiştir.

Bu senenin ilkbaharında Orta Anadolu'da bilhassa Kırşehir ve Yozgat havalisinde bir kısım köylerimizi harab ve aziz vatandaşlarımızdan bazılarının ölümüne sebebiyet vermekle bizi çok müteessir eden bir yer sarsıntısı olmuştu. Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti ve aynı zamanda bu işle tanzif edilen Kızılay Cemiyeti felakete uğrayan vatandaşlarımızı korumak için derhal gereken tedbirleri almışlardır.

Bu sahada yapılmasına karar verilen 2114 evden bir kısım bitmiştir. Bir kısmının da inşaatı ilerlemektedir. Bu hizmet ve mesaiyi memnuniyetle kaydederim.

Yüce saygılar;

Memlekette mevcut huzur ve asayişe muvazi olarak adalet cihazı da intizamla işlmektedir.

Meşhud cürümler kanununun tatbikatından elde edilen iyi neticelerden örnek alınarak bu kanun ağır cezalı cürümlere de teşmil edilmiştir.

İnkılabınızın istikrarını teyid için yeni kanuni tedbirler alınmıştır. Bu maksatla Türk Ceza Kanunu'ndaki devletin şahsiyetine ve devlet kuvvetleri aleyhine taalluk eden cürümler daha kuvvetli müeyyedelere bağlanmıştır.

Ceza evlerinin terbiye, islah ve iş esaslarına göre düzeltilmesi yolundaki hayırlı faaliyetin genişletilmesi cemiyete doğru yoldan saparak hürriyetini kaybetmiş olan binlerce vatandaşı nafi birer uzuv olarak kazandırmaktadır.

Sayın milletvekilleri;

Devletin ekonomik sahadaki yapıcı ve yaptırıcı kudret ve prensibinin ziraat işlerimize de teşmili yolunda bir numune olmak üzere hükmü şahsiyeti haiz “Ziraat İşletmeleri Kurumu” teşkil edilmiştir.¹⁰

Geçen seneki nutkumuzda:

“Milli ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki ziraatta kalkınmamıza büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yapılacak programlı ve pratik çalışmalar bu maksada ermeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırmak için, ilk önce, ciddi etüdlere dayalı, bir ziraat siyaseti tesbit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların, kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır.”

tavsiyesinde bulunmuştuk.

Buna ait etüdlere ikmal edilmiştir.

Cuhhuriyetin Onbeşinci Yılı planlı ve sistemli ziraat ve köy kalkınmasının mebdeği olmalıdır.

Sayın arkadaşlar;

Ekonomi işlerimiz normal inkişaf yolunu takip etmektedir.

Bu yılda istihsalın, mübadelenin ve kredinin düzenlenmesi ile sanayileşme ve teşkilatlanma sahalarında müsbet neticeler alınmıştır.

Maden tetkik ve arama işleri ile maden işletmeleri mevcut programına göre inkişaf etmektedir.

Dış ticaret politikamız vaziyete, milli ve beynelmilel konjonktüre uyararak, karşılıklı menfaat ve müsaadeler esasına bağlı kalmakta devam etmiştir. İhracatın murakabesi ve ihraç mallarımızın istandartlanması yolundaki çalışmalar yürümekte ve hayırlı neticeler elde edilmektedir. Bu sene yeniden birtakım ihraç mallarımız daha murakabe edilen mallar arasına girmiştir.

¹⁰

Bugünkü adı ile TİGEM

Böylece ihracatımızın ve ihracatçımızın itibarını yükselttiğini gördüğümüz bu usulün sahası genişletilmektedir.

Halkımızın bedii kabiliyetlerine makes olan ve her günkü ihtiyaçlarımızın büyük bir kısmını karşılayan el ve ev küçük sanatların Cumhuriyet rejiminde layık olduğu mertebeye yükseltilmesi icabeder. Bunun için teşvikler yapılmasını ve bu bapta layihanın biran evvel müzakeresini tavsiyeye şayan buluyorum.

Geçen içtima devresinde Yüksek Meclis'in kabul buyurduğu "Sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi teşekküllerin teşkilatıyla idare ve murakabeleri" hakkındaki kanunun tatbiki için teşkilata başlanmıştır.

Memleketin muhtelif yerlerinde kredi ve satış kooperatiflerinin ve birliklerinin kurulmasına devam edilmiştir. Ezcümle Karadeniz mıntıkasında fındık mahsulümüz için 5 kooperatif ve bunlar için merkezi Giresun da olmak üzere bir birlik teşkil olunmuştur.

Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri temin etmek üzere Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur.

Kredinin normal şartlar altında ucuzlatılmasının ekonomik alandaki mühim tesiri malumdur. Büyük Millet Meclisi'nin kabul buyurduğu kanun ile faiz hadlerinin indirilmesini memnuniyetle karşılarım.

Büyük Millet Meclisi Denizbank'ı kurmakla çok isabetli bir harekette bulunmuştur.

Birinci beş senelik planımız muvaffakiyetle bitmek üzeredir. Buna ilaveten üç senelik bir maden işletme programı tanzim edilmiş ve tatbikine başlanmıştır. Bu üç senelik maden programının büyük bir kısmını içine almak ve şeker sanayiini de genişletmek suretiyle makine, kimya, gıda maddeleri, toprak ve su mahsulleri, ev mahrukatı sanayii ile liman inşasını ve nakliye vasıtalarının çoğaltılmasını ve deniz işleri için duyduğumuz ihtiyaçları ihtiva ve ifade eden

4 senelik 3 numaralı yeni program yapılmış ve ilan edilmiştir.¹¹

Bu plan için sarfolunacak para 85 ila 90 milyon lira arasında tahmin edilmektedir. Buna ait kredinin temin edildiği malumdur.

¹¹

Bu Plan 17 Eylül 1938 günü Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından onaylanmıştır.

Memleket için faydalı olan her teşebbüsü yüksek bir vatanseverlik duygusile terviç ve himaye eden değerli Kamutay'ın bu planı da müzaheretine mazhar kılacağından şüphe etmiyorum.

Muhterem milletvekilleri,

Memleketin imarı ve kalkınması yolunda çok mühim vazifeler alan Cumhuriyet Nafiası'nın bu yıl içindeki çalışmalarının azami randıman vermiş olduğunu görmekteyim. Geçide açılan büyük köprülerin bu yıl yüzonbeşe balığ olduğunu kayd ve adetlerinin ihtiyaçla mütenasib olarak süratle çoğaltılmasını temenni ederim.

İstanbul'dan başlayan Avrupa turistik asfalt yolunun birinci kısmı ikmal edilmiştir. Ve son kısımlarının inşaatına devam edilmektedir.

Memleketin umumi su siyasetinin büyük ehemmiyeti üzerinde durmaktayız. Geçen devrede kabul buyurduğunuz bir kanunla Adana ovasının sulama işlerine hız verilmiş olmasını memnuniyetle kaydederim. Diğer su işlerimiz de program dahilinde yürümektedir.

Geçen sene yapılmasına başlandığını bildirdiğim radyo merkezi stüdyosu tamamlanmıştır.

Şirketlerden elimize geçen demir yollarının islahına ve muharrrik ve müteharrrik edevatın her türlü ihtiyaca cevab verecek surette ikmaline çalışılmaktadır.

Memlekette nakliye hacmi artmaktadır. Muhtelif malların sevkinin kolaylıkla temin etmek için yeni nakliye vasıtaları sipariş edilmiş ve 3 numaralı programda bu hususa ayrıca yer verilmiştir.

Geçen yıl Divriği'ye ulaştığını gördüğümüz demiryolunun bu yıl Erzincan'a vardığını ve önümüzde yıl içinde de Erzurum şehrine vasıl olacağını kıvançla müjdelerim.

Arkadaşlar,

Maliyemiz denk bütçe, sağlam tediye, vergi sistemlerini mükellef lehine islah ve tahfif ve milli paranın istikrarını muhafaza prensiplerini tam bir sadakat ve muvaffakiyetle takip ve tatbik etmektedir.

Halkın ve çiftçinin vergi yükünü hafifletmek yolunda öteden beri güdülen prensibin imkan nisbetinde tatbikine bu yıl da devam edilmiştir.

Kazanç ve muvazene vergilerinde yönlü ve pamuklu kumaşların istihlak vergisinde ve hayvan vergilerinde indirmeler yapılmış hayvan vergisinin at ve katıra ait kısmı ile tıbbi ispenciyari maddelerin istihlak vergisi tamamen kaldırılmıştır.

Bir kısım vergilerde yapılan mühim indirmelere rağmen tahsilat muhammen varidattan geçen sene de 29 milyon lira fazlalık göstermiştir.

Bu seneki tahsilatın da tahminlerden ziyade olacağı umulmaktadır.

Ekonomik sahadaki inkişafla mütenasib olarak daima bütçe tahminlerini aşan devlet varidatının devamlı artışı, bir taraftan vergi tahfiflerini muayyen bir program dairesinde tahakkuk ettirmeğe, diğer taraftan muhtelif sahalarda verimli işlere ve milli müdafaa hizmetlerine daha çok pay ayırmağa imkan vermektedir.

Teşviki sanayi kanunundan istifade müesseselere hariçten getirdikleri iptidai maddelerle makina, alat ve edevat için verilmiş olan gümrük muafiyeti kaldırılarak mezkr kanundan istifade eden ve etmiyen bütün sanayii erbabına şamil olmak üzere bu nevi iptidai maddelerle makina alat ve edevatın , gümrük resimlerinin cüz'i bir hadde indirilmesi ve makina alat ve edevatı için muamele vergisi muafiyetinin kabul edilmesi memleket sanayii üzerinde hayırlı neticeler verecek bir tedbir olmuştur.

Bir kısım vergilerimizin tarh ve cibayet usullerinin islahı ve tatbikatta sadelik ve birlik temini maksadıyle hazırlanarak yüksek kamutaya sunulan layihanın biran evvel çıkarılmasını temenniye değer bulurum.

Sayın arkadaşlarım;

İnhisarlar İdaresi kurumlarının mali monopol ticari teşekkül ve mali valorizasyon kurumu karakterini iktisab etmesi için icabeden esaslı tedbirler alınmakta ve semereleri de elde edilmektedir.

Çok kıymetli ve nefis mahsullerimizden biri olan tütünün ziraat usullerini düzeltmek, zrrai mahsulünü işlemek, ve değer fiatiyle satmak bakımdan aydınlatmak ve korumak ttnlerimizi dünya piyasalarına daha çok tanıtarak ihracatını azami hadde çıkarmak yolundaki gayretler iyi neticeler vermektedir.

Diğer inhisar maddelerinin istihsal ve istihlakinde de inkişaflar görülmek-tedir. Sevgili arkadaşlarım;

Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç olduğumuz gibi milli şuur ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için, İstanbul niversitesi'nin tekemmülü,

Ankara Üniversitesi'nin tamamlanması ve Şark Üniversitesi'nin yapılan etüdlerle tesbit etmiş olan esaslar dairesinde Van gölü civarında kurulması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir.¹²

Geçen sene tecrübelerinin ümit verici mahiyette olduğunu kaydettiğim eğitim okulları çok iyi neticeler vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1500 kişi daha ilave edilmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın arttırılacağı şüphesizdir.

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire layık kıymet ve mahiyet arz etmektedir. Tarih tezimizi reddedilmez delil ve vesikalarla ilim dünyasına tanıtan Tarih Kurumu, memleketin muhtelif yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve beynelmilel toplantılara muvaffakiyetle iştirak ederek yaptığı tebliğlerle ecnebi uzmanların alaka ve takdirlerini kazanmıştır.

Dil Kurumu, en güzel ve feyizli bir iş olarak, türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.

Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da idealine ulaştırılması için yüksek kamutayın kabul ettiği "beden terbiyesi" kanununun tatbikine geçildiğini görmekte memnunum.

Muhterem arkadaşlarım;

Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp, en geniş ve hakiki manasile bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun, geçen sene de işaret ve izah ettiğim gibi, son sistem silah ve motörlü vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız verilmiştir. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)

Geçen sene, Büyük Kamutay'ın kabul buyurduğu tahsisat üzerine, bir umumi silahlanma programı yapılmıştır. Tatbikatı ilerlemektedir.

Deniz kuvvetlerimizin takviyesi için lüzumlu olan harp ve gemilerimizin küçük bir kısmı sipariş edilmiştir. Büyük bir kısmı da sipariş edilmek üzeredir. (Alkışlar) Bu meyanda, mevcut gemilerimizin daha mükemmel bir hale konulması için tertibat alınmaktadır.

¹²

Bkz 1.11.1937 Nutku

Bu sene Gölcük harp tersanemizin inşasına başlanacaktır.

Hava programımız önemle tatbik olunmaktadır.

Şanlı adını andıkça gönül ferahı ve sonsuz gurur duyduğumuz kıymetli ordumuz, bu yaz şark bölgesinde tabiatın en çetin ve haşin şartları içinde yaptığı manevralarda her gün artan kudret ve kabiliyetini bir kere daha göstermiştir.

Çok değerli komutan ve subaylarımızla, kahraman erlerimizi huzurunuzda iftihar ve takdirle selamlarım .

Sayın milletvekilleri;

Harici siyasetimizin son sene zarfındaki inkişafı geçen sene ana vasıflarını çizmiş olduğum esaslar dairesinde cereyan etmiştir.

Son aylar zarfında, sulh çetin bir imtihan geçirdi. Şimdi imtidadını ancak daha bir müddet sonra anlayabileceğimiz yeni bir sükun devresi içindeyiz. Sulh, milletleri refah ve saadete erıştiren en iyi yoldur. Fakat bu mefhum bir defa ele geçirilince, daimi bir ihtimam ve itina, ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister.

Memleketimizi hergün daha çok kuvvetlendirmek, her sahada her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak, ve dünya hadisatının bütün safahatını büyük bir bir teyakkuzla takip etmek sulh sever siyasetimizin dayandığı esasların başlıcasıdır.

Milletlerin emniyeti, ya iki taraflı yahut çok taraflı umumi müşterek anlaşmalarla, ulaşmalarla temin edilebilir diye mutlak mahiyette ortaya atılan, her biri diğerlerine zıt addedilen prensipler sulhun muhafazası emrinde bizim için kati ve isabetli değildir, ve olamaz. Bunların her birini coğrafi ve siyasi icap ve vaziyetlere göre kullanarak sulh yolundaki ihtimamı realitelere tevfiik etmek millet için ayrı ayrı bir vazifedir.

Cumhuriyet hükümeti, bu hakikatı görmüş, tatbik etmiş en yakın komşuları ile olduğu kadar en uzak devletlerle olan münasebetlerini, dostluklarını, ittifaklarını ona göre tanzim etmeği bilmiş ve bu sayede harici siyasetimizi sağlam esaslara istinat ettirmiştir.

Balkan siyaseti, Balkanların münferit ve müşterek menfaatlerinin en belığ bir ifadesi, Balkan milletlerinin her birinin ayrı ayrı kuvvetlenmesi de sulh yolundaki dinamik tarzı telakkinin filii bir misalidir.

Burada memnuniyetle kaydetmek istediğim bir hadise, Balkan milletlerini biri birine büsbütün yakınlaştırmakta kuvvetli amil olmuştur. Ve yarın için de ümitler vadeden bir eserdir. Selanik’de, Balkan misaki devletleri namına konsey reisi ve muhterem Yunan Başvekili General Metaksas ile Sayın Bulgar Başvekili Mösyö Köseivanof arasında imza edilmiş olan anlaşmadan bahsetmek istediğim anlaşılmıştır. Bu anlaşma da sulh yolundaki mütemadi gayretlerimizin ve balkan devletlerinin takip edegeldikleri salim politikanın hayırlı bir tecellisidir.

Yine aynı realiteler, aynı dinamizm ve aynı yüksek gayeler sadabat akitlerinin maziden mevzu hurafeleri nasıl bir hamlede yıkararak, münasebetlerini yeni ve velut esaslara istinat ettirmeği bildirdiklerini göstermiştir. Türkiye’nin diğer devletlerle olan münasebetleri geçen sene sarahatle gösterdiğim yolda dostane inkişafını takip ederek ilerlemekte bulunuyor. Hatay meselesinin son sene zarfında geçirmiş olduğu safhalar malumumuzdur. Bu milli davayı bir Türk – Fransız dostane anlaşması ile halletmek yolundaki mesai muvaffakiyete erdi. Türk ve Fransız askerlerinin muvakkat ve müşterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürü oldu. Bu sayede sükun yerleşti ve intihabat ikmal olundu.

Nihayet Hatay, Millet Meclisine ve istiklaline kavuştu.
(Şiddetli sürekli alkışlar)

Müstakil Hatay devleti bugün inzibat kuvvetlerini tanzim eylemek ve memleketin dahili emniyetini de kendi vasıtalarıyla temin etmekle meşguldür. Bunun da yakında başarılacağını ümid ediyoruz.

Geçen sene “Yarınki Türk – Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve amil olacaktır” demiştim. Filhakika, Hatay işindeki Türk – Fransız anlaşması, iki devlet arasındaki münasebetleri çok dostane bir duruma getirmiştir. Hatay işinde istihsal edilen neticelerin istikrarı Türk – Fransız dostluğunun da inkişaf ve tebellürüne bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim.

Cumhuriyet hükümeti, geçen seneden beri, muhtelif devletlerle iktisadi münasebetlerini tanzim eden mukavele ve anlaşmaları imza etmiş bulunuyor.

Bu meyanda, İngiltere Hükümeti ile akdedilen ticaret anlaşması ve aynı zamanda 16 milyon İngiliz liralık bir ticaret ve teslihat kredisi mukavelesini zikretmek isterim ki esasen buna müteferri kanun yüksek tasdikinize iktiran etmiştir.

Bir kaç gün evvel memleketimizi ziyaret eden Almanya’nın mümtaz İktisat Nazırı B. Funk ile 150 milyon marklık bir kredinin esaslarında mutabakat hasıl oldu. Teferruat yakında iki hükümet arasında tesbit edilecektir.

Bu kredi anlaşmalarını memleketimizin mali itibarına karşı gösterilen ciddi emniyetin ve harici siyasetimizdeki dürüst hareketin bit tecellisi olarak telakki etmek lazımgelir.

Hükümetin akdettiği mukaveleler meyanında hukuki sahada muhtelif anlaşmalar mevcut olduğu gibi istiklaline kavuşan dost Mısır devletile aktedilen bir de dostluk, ikamet ve tabiiyet mukavelenamesi mevcut bulunmaktadır.

Büyük komşu ve dostumuz Sovyet İttihadı Cumhuriyeti ile geçen yıl içinde yeni bir hudut mukavelesi imza edilerek iki memleketin hudut münasebetleri bu suretle iki taraf tecrübelerinin gösterdiği salim esaslara bağlanmıştır. Bu mukavelenin yakında meriyet mevkiine konulması beklenilmektedir.

Yine geçen yıl içinde İtalya hükümeti, Möntrö'de imza edilen ve kendi iştirakine açık bırakılan Boğazlar mukavelesine iltihak etmiş ve bu komşu büyük memleketin bize karşı olan bu dostane hareketi memleketimizin de aynı dostane hissiyatile karşılanmıştır.

Büyük Kamutay; şimdiye kadar olduğu gibi, bütün işlerinizde başarılar dilerim.
(Siddetli ve sürekli alkışlar)

Artırma ve Yerlimalı Haftasını Açış Konuşması 12.12.1938

Atatürk, seni sevmek Türk milleti için milli bir ibadettir...

Dokuzuncu Arttırma ve Yerli Malı haftasını Ankara halkevinde, 12/12/938'de, seçkin bir dinleyici kalabalığı önünde şu veciz nutukla açmışlardır. Bu nutuk, Bayar'ın 932'den beri devam eden arttırma ve yerli malı haftası nutuklarının sonuncusudur:

Sayın vatandaşlarım,

Cihan krizi dünyayı sarıp bizim hudutlarımıza girdiği zaman, yani 1929 sonlarında, tediye müvazenemizi korumak için bazı iktisadi tedbirler almak mecburiyetini duymuştuk. Bu tedbirlerimizin tatbikinde, büyük milletimize rehber ve mürşit olmak vazifesini de, Milli İktisat ve tasarruf Cemiyetine vermiştik. O günden beri Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetimizin şükranına layık surette dirayet göstermiştir.

Bilahare Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu ünvanını alan bu cemiyetin yüksek himayesi de, Ebedi Şefimiz Atatürk'ün üzerlerinde bulunuyordu. Milli iradenin kaynağı olan Ebedi Şefimizin her işte olduğu gibi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinde de rehberlikleri mevcuttu. Bugün kendilerinin ziyai hicranı içindeki ilk celsemizi açıyoruz.

Atatürk'ü anmak, Atatürk'ten bahsetmek hepimiz için ruhi bir ihtiyaçtır. Fakat, bu muazzam varlık huzurunda söz söylemek kadar güç birşey tasavvur olunamaz. Birçok güzide hatiplerimiz, birçok geçerli şairlerimiz, hislerine revaç vermek için söz aldıkları zaman, bu muazzam kudretin karşısında, mutlak bir surette, aciz duymuşlardır. Bu, arkadaşlarımızın kudretsizliğinden, layikatsızlığından, değil, bu muazzam varlığın herkes karşısındaki, harikulade tecellisindedir. Bendeniz de Atatürk hakkında, hissiyatımı ifade etmek için, bu mutlak aciz içersindeyim.

Atatürk'ü sevmek milli bir ibadettir

Yalnız kendilerine karşı, gene böyle bir toplantıda, hissiyatımı ifade ederken, demiştim ki:

“Atatürk'ü sevmek, her Türk vatanperveri için milli bir ibadettir.”

Bendeniz, bugün de, huzurunuzda, bu EbediŞef'imizin, Halaskarımızın, Kahramanımızın, her türlü iyi üstün vasıfları cami olan Büyük Adam'ımızın, manevi huzurunuzda eğilerek, bunu tekrar ediyorum:

“Atatürk, seni sevmek Türk milleti için milli bir ibadettir.”

Büyük, Ebedi Şef’in bize vediası olan rejim üzerinde durmak, O’nun en basit farzolunabilecek usulleri üzerinde dahi, büyük dikkat ve teyakkuzla vazifemizi yapmak, en önemli işimizdir.

Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumunun, tam zamanında ve yerinde vazifesini ifa hususunda gösterdiği dikkat, bilhassa takdirimizi mucip olmuştu: Rejimle teessüs eden ve Kemalist rejimin an’anesine dahil olan her hareketi, bütün kudret ve kuvveti ile muhafaza etmek, her namuslu Türk çocuğu için bir borçtur. Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumuna karşı, şu dakikada bu yüzden duyduğum takdir ve şükran büyüktür.

Yeni terakki hamlesi

İçinde bulunduğumuz sene, diğer senelere nazaran bize, yeni terakki hamleleri kaydetmiştir. Ulusal Ekonomi Kurumunun üzerine aldığı vazifelerden birisi, memleket dahilindeki tasarruf hareketini revaçlandırmak keyfiyetidir. Bu noktada ifa ettiği hizmeti tetkik ettiğimiz zaman istatistiklerimiz daima terakki seyri kaydetmektedir. Bendeniz bunları huzurunuzda rakamla ifade etmeye çalışacağım:

1937 Haziran’ında 277 milyon liraya baliğ olan tasarruf mevduatımız, - tasarruf mevduatı dediğim zaman, küçük ve büyük ehsabı carileri de alıyorum, - bu sene Cumhuriyet Merkez Bankası’nın hesapları da dahil olmak üzere 305 milyon liraya baliğ olmuştur.

Küçük tasarruf: 102 milyon !

Hususi olarak tasarruf sandıkları hesapları, yani milletin bizzat tasarruflarını, istatistikler üzerinde tetkik ettiğimiz zaman, görüyoruz ki:

Geçen sene 90 milyon lira olan tasarruf hesapları, bu sene, aynı müddet zarfında, 12 milyon lira fazlası ile 102 milyon liraya çıkmıştır.

Demek ki, milletimizin tasarruf hakkındaki dikkat ve gayreti inkişaf etmektedir. Bu bittabi çok şayanı şükrandır. Çünkü, tasarruf, bir milletin kendisine itimadının nişanesidir, mensup olduğu cemiyetin ve milletin refahına bağlılığın ifadesidir. Bir vatandaşın cebinden çıkarıp, herhangi bir bankaya tevdi ettiği tasarruf, sadece o bankanın kasasında artmış bir rakam olmadığı ve fakat memleketin iş hacmine bir ilave vasıtası olduğu için, cemiyete kredisi demektir. Milletimizin bu vadede gösterdiği büyük terakkiyi, şükranla kaydetmek, hepimiz için sevinçli bir vazifedir.

Milli bankaların plasmanı 291 milyon

Aziz arkadaşlarım,

Şimdiye kadar sadece mevduattaki terakkiden bahsedilmiştir. Size bir de bunun mukabili olan plasmandan, yani, millete vaki ikrazattan bahsetmek istiyorum. Bu rakamlar herhalde sizin de nazarı dikkatinizi celbedecektir:

1924 senesinde milli bankaların umumi plasmanı 28 milyon lira, yabancı bankaların aynı tarihteki ikrazatı 123 milyon lira, yekun 151 milyon lira.

1932 senesinde milli bankaların plasmanı yekunu 141 milyon lira, ecnebi bankaların ikrazatı yekunu 142 milyon lira, yekun 283 milyon lira.

1937 senesinde, yani geçen yıl, milli bankaların plasmanı yekunu 291 milyon lira, ecnebi bankaların bütün piyasaya verdikleri para 28 milyon lira.

Bu milli bankalarımızın, ne kadar güzel çalıştıklarını, teknik esaslara istinat ettirerek ne derecelerde muamelelerini yürüttüklerini ve aynı zamanda büyük milletimizin, kendi müesseselerine itimadını gösterir.

Kredi meseleleri ile rejimimiz, çok yakından alakadar olmuştur ve zaten bu yakın alaka olmasaydı bu neticeyi istihsal etmek bittabi mümkün olmazdı.

Kredi rejimimiz

Buhran senelerinde Ziraat bankamızın, zürraa çok değerli bir hizmetini de kaydetmek lazımgelir:

21 milyon lirayı bulan zirai ikrazat yekunu, 15 sene müddetle temdit edilmiş ve faiz miktarını da % 3'e indirmiştir. Bu hareket bankanın matlubatını tarsin etmekle, kuvvetlendirmekle beraber, çiftçimiz için de çok istifadeli olmuştur ve bundan dolayıdır ki, ilk zamanlardaki tahsil müşkülâtına rağmen, bugün gayet tabii bir surette ve kolaylıkla tahsilat yapabilmektedir.

Son zamanlarda Büyük Millet Meclisinin kabul buyurduğu ve millete hediye ettiği kanunlarla, kredi muameleleri, tamamen intizam altına alınmıştır.

Bu kanunlardan bir tanesi bankaları milli, teknik bir rejim altına almaktır. İkincisi, halk bankalarının tesisine imkan vermektedir.

Bizim banka rejimimiz diyebileceğim bu mevzuatı, hissedarın, mevduatı sahibinin ve bilhassa bankayı idare edenlerin büyük yardımcısı olmuş, bütün muamelatı kül halinde emniyet ve intizam altına almıştır.

Faiz haddinin inişi

Rejimin mebdeinde memleketimizde faiz nisbeti, normal çalışan bankalarda dahi % 22'yi bulmuş ve hatta bazılarında bu miktarı da geçmiştir.

Son çıkarılan kanunlarla bu nisbet % 8,5'a indirilmiş ve filen de tatbik ettirilmiştir.

Bunun haricinde kalan murabaha faizleri ne haldedir?

Bunu katiyetle ifade edecek bir rakamımız yoktur. Fakat memleketimizde murabahcılığın kökünden sökülüp henüz atılamamış olduğunu biliyoruz, murabaha devam etmektedir. Bunun yalnız şiddetle bertaraf edilemeyeceği bir hakikat olduğuna göre, Halk bankalarının teessüs ve icrayı faaliyete başlamış olmaları ile, hakiki, tabii, en kestirme yolu da tutmuş olduğumuzu ifade edebilirim.

Mürabahacılarla mücadele edeceğiz

Mürabahacılar, bu tufeyli mahluklar, devlet kanunlarına karşı hile bulmak hususunda en mahir adamlardır. Hilelerine karşı şiddetli hükümler tesis etmiş olmak, lüzumlu ve faydalı bir hareket olmakla beraber, küçük esnafın ve erbabı ihtiyacın sıkıntısını asla istismar edemeyecek bir hale getirilmiş olmaları demek değildir.

Binenaleyh mürabahacılara karşı mücadeleyi şiddetlendirirken, onun yanıbaşında, halkın ayağına, küçük müstahsilin eline kadar, ucuz ve kafi kredi götürmek vazifesini alacak olan halk bankaları, huzurunuzda zikre şayan bir iş olsa gerektir.

Bu bankalar mütevazi teşekküllerdir. Fakat yapacakları iş itibarı ile, halkımızatemin edecekleri istifade itibarı ile büyük olduğu için, Ankara'da olduğu gibi İstanbul'da da yakında bir şube açılacaktır.

Dış ticaretimiz terakki ediyor

Umumi ticaretimiz, geçen sene olduğu gibi bu yıl da terakki kaydetmektedir. Geçen sene bir evvelki yıla nazaran, 25 milyon lira bir fazlalık vardır. Bu senenin on ayı içinde geçen yılın aynı devresine nazaran 44 milyon bir fazlalık vardır. Bunun 8 milyonu ihracatta, mütebakisi ithalattadır. İthalat ile ihracat

arasında bu 10 ay içinde müvazene yoktur ve aleyhimize gözükmektedir. Fakat geriye kalan son iki ay içinde herhalde bir tevazüne yaklaşılacağını ümit etmek yerinde olur.

Fakat klasik nazariyeye göre, kendi kendimize bir sual sorabiliriz:

- Acaba ithalatın çoğalmış olması, aktivite ve passivite bakımından aleyhimize midir?

Bir kelime ile bu bizim için endişeyi mucip midir?

Arkadaşlar,

Bizim takip ettiğimiz ticari anlaşma sistemine göre, yani kliring politikamıza nazaran, fazla ithalatın kontrpartisi olan para, ancak Türk malı alınıp ihraç edilebilmek kaydı ile merkez bankamızda mevcut olduğuna nazaran, her halde mucibi endişe değildir.

Ekonomik cihazlanma

Bilhassa şunu tebarüz ettirmek, bu mesele ile uğraşanlar için mucibi inşirah olabilir:

Fazla ithalatımız memleketimizin ekonomik noktayı nazardan cihazlanmasına yarayacak makinaların ve alat ve edevatın bedellerinden mütevellittir.

İhracatımızın beş senelik vasatisini ele aldığımız zaman, % 85'ini toprak mahsulleri teşkil ettiğini görüyoruz. İhracatımızın seyri, mütemadiyen yükseldiğine nazaran, zirai gelirimizin de yükseldiği şüphe götürmez bir hakikattir. Bu yükseliş nisbetini size şu dakikada bir rakamla ifade edecek halde bulunmadığıma müteessirim.

Hariçten fazla mal ithal edildiğine nazaran, dahildeki istihsalatımızın, sınai malumatımızın vaziyetini de bilmek elbette merakı mucip olur.

1937'de sınai istihsalatımız: 255 milyon

Teşviki sanayi kanunundan istifade eden fabrikalarımızın mamulâtı, yani imalat bedelleri, 1927 senesinde 32 milyon liradan ibaretti.

1932 senesinde bu miktar, 138 milyona çıkmıştır. Hariçten ithalat yekunu 86 milyondur. Şu halde milletimiz, 932 senesinde 224 milyon lira kıymetinde istihlakat yapmıştır.

1937 senesinde fabrikalarımızın imalat kıymeti 255 milyona çıkmıştır. Hariçten ithalatımız 114 milyondur. Umumi istihsalatımız yekunu 369 milyona ulaşmış demektir.

Bu rakamların bize ifade ettiği mana: dahilde istihsalat çoğalıyor, hariçten ithalatımız artıyor ve binaenaleyh milletimizin iştira kudreti, istihlak kapasitesi yükseliyor. Bu ekonomik noktayı nazardan elbette bir beşarettir.

Mali vaziyetimiz

Mutat olduğu veçhile, mali vaziyetimize de temas edeceğim.

1938 mali yılı bütçesini, geçen sene bütçesine nazaran 18 milyon lira fazlası ile bağladık. Yekunu, fevkalade ve adi menabiden istihsal olunmak şartı ile 308 milyon liradır. Umumi varidat veya sadece bütçe dediğimiz zaman bildiğiniz devlet bütçesini nazara alıyoruz. Bazı memleketlerde idarei hususiye bütçeleri de umumi bütçe meyanındadır. Milletın mükellefiyet şeklinde tediye ettiği para yekununu bilmek için, umumi bütçe haricinde idarei hususiye bütçelerini de göz önüne getirmek yerinde birşey olur:

İdarei hususiye bütçelerinin de birkaç seneden beri, muntazaman yükseldiğini hep biliyoruz.

936 senesinde idarei hususiyelerin varidatları yekunu 37 milyonu.

Şu halde bunu 308 milyona ilave edersek, mükelleflerin tediye ettikleri yekun 345 milyona baliğ olmaktadır.

Denk bütçe politikamız, para politikamız üzerinde çok söz söylenildiği için, ben bu defa mevzua temas etmeyeceğim. Bu mevzua tekrar girmek hasılı tahsil etmekten ibaret olur.

En az borcu olan milletiz

Yalnız borç vaziyetimiz üzerinde enteresan gördüğüm bazı rakamları size vereceğim:

Fertler gibi devletler de borçludurlar. Eğer alınmış borçlar gelir temin etmeyen işlere sarfedilmişlerse, elbette o memleketin felaketi ile neticelenir. Fakat herhangi bir borç, memleketin, refahına, umranına, hasılı verimli bir işine tahsis

edilmiş ve eğer şeraiti de normal hadlere uygun olarak temin edilmişse, borç, herhalde korkulacak bir iş değildir.

Balkanların ve Orta Avrupadaki bazı memleketlerin nüfus başına isabet eden borçları yekunu 44 lira 15 kuruştan başlayarak, 165 lira 53 kuruşa kadar yükselmektedir.

Bu, muhtelif memleketlere göre, arzettiğim rakamlar arasında tehalüf etmektedir. Bizde nüfus başına devletin umumi borcu dahili, harici demek istiyorum, 21 lira 37 kuruştur.

Milletler Cemiyetinin bu mesele hakkında, muhtelif memleketlere ait olarak gösterdiği nisbi rakamlar 4.9, 7.9, 9.47, 5.99, bizimki 0.8.

Bu, maliyemizin kudretini ifade etmekle beraber, demin işaret ettiğim şartlara uygun olmak şartı ile, memleketimizin kalkınmasını hızlandırmak için vasıta bulmak hususundaki arzularımızın meşru olduğunu da gösterir.

Demiryolu politikamız

Rejimimizin, ta bidayeti teessüsünden beri, büyük önem verdiği işlerden birisi de şimendifer politikamız olduğu malumdur.

Buna muvazi olarak takip ettiğimiz diğer politika ecnebi şirketler elinde bulunan hatların da mübayaasıdır.

Bu mübayaaya ehemmiyet verdiğimizizin tek sebebi, şimendiferlerin memleket ve memleket ekonomisine faydalı olabilmeleri için tarifelerine hakim olmak bir zaruret halinde bulunmasıdır. Ecnebilerin elinde bulunduğu müddetçe bu hakimiyeti tesise imkan olmadığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan elimize geçtikten sonra, memleket ekonomisi icaplarına muvazi olarak tahakkuk ettirilmiş tarife tatbikatı da malumdur.

Şark hudutlarına doğru ilerlemekte olan inşaatımız üç kol takip ediyor: Birisi Erzurum'a doğru ilerlemektedir.

Bir heyet, dün Nafia vekilimizin reisliği altında, Erzincan'da küşat resmini yapmıştır.

Diyarbakır'dan ilerlemekte olan hat, şarka ve cenubuşarkiye doğru yürüyor. Her sene şimendifer için bütçeden tediye ettiğimiz para 28,5 milyon reddesindedir.

Demin size söylediğim rakamlar arasında, geçen yıla ait olan bu rakam da vardı.

Şimendifer mevzuunda aynı hızla yürüyeceğiz ve mutlak netice alacağız.

4 yıllık plan, deniz işlerimiz

Bu sene ikinci 5 senelik sanayi programına ilaveten bu defa 4 senelik 3 numaralı bir program ilan etmiş bulunuyoruz. Programın esas müşkülâtı, mali cephesini halletmektir. Teknik meselelere ve elemanlara ait kısmı halletmek daha az müşkül bir iş oluyor. İlan ettiğimiz programın mali ciheti halledilmiştir.

En ziyade ehemmiyet verdiğimiz bir mesele de, deniz işlerimizdir.

Denize, sanayii, ticareti, sporu ile çıkmak için millete verdiğimiz söz üzerinde büyük hassasiyetle duruyoruz.

Deniz nakliye vasıtalarımız tamamlandığı, şimendifer politikamız hedefine vardığı anda, memleketimizin ekonomisi üzerinde bambaşka bir vaziyet tahaddüs edeceğini şimdiden kabul etmek lazımdır.

Her sene memleketin umumi ekonomik vaziyeti üzerinde göz gezdirilirken, harici politikamıza da temas adet haline gelmiştir.

Dış Politikamız

1938 senesinin sulh ve emniyet havası içinde geçtiğini iddia etmek mümkün değildir. Bundan birkaç ay evvel vaziyetin bir ihtilata müncer olması ihtimallerinden her tarafta endişeler belirmişti.

Biz dünya sulhünü tehdit eden bu vaziyetin bize müteveccih bir tehlike olduğu için değil, fakat umumi sulhü ihlal edebilecek ve binnetice bütün medeniyet dünyasını büyük zararlara sokacak böyle bir halin vukuunu, kendi insani, medeni ve milli duygularımıza uygun görmediğimiz için herkesle beraber endişe duymuştuk.

Kendi emniyetimizi, kendi kudret ve kabiliyetimizle temin etmek esasen ana gayemizdir ve bizi tehlikelerden masun bulunduracak fiili imkanlarımız tamamen mevcuttur.

Cumhuriyetin umumi politikası, hep imkanlarımızı ölçerek tanzim edilmiş ve bütün taahhütlerimiz de, milli kudretimizin hudutları dahilinde bulunmuştur.

Herhangi bir şekilde bir macera şemmesi olan politikadan daima uzak kaldık ve kalacağız. Sulha olan, ciddi ve samimi merbutiyetimiz bu esaslara müstenittir ve onu ihlal edecek tehlikeler, bizi medeni milletler ailesinin bir ferdi olmak

hissi ve sıfatı ile teessüre uğrattır. Milli varlığın çelik cephesi, Türk milletinin özü, Türk tarihinin şehamet timsali olan kudretli ordumuz ve onun süngüsü Cumhuriyetin bu samimi politikasının nigeşbanı ve emniyetinin zaminidir.

Dostluklarımız

Tesis etmiş olduğumuz dostlukların, ittifakların hep sözüme sadakat göstermek ve imkanlarımızın ölçüsünü bilmek esasına müstenit olması bunların hakiki kuvvetini teşkil eder.

Ve diyebilirim ki, Türkiye, bu dostluklardan ve ittifaklardan aynı sulh idealinin hadimi, kudretli bir kütle teşkiline muvaffak olmuştur. İşte size, harici politikamız ve dahili kudretimizin kısaca söylenmiş ifadesi.

Geçen yıl burada hep beraber Hatay'ı selamlamıştık. O zaman Cenevrede kabul ettirilmiş bir statüde mevcudiyetini bulan Hatay, şimdi muntazam, medeni bir devlet olarak yanibaşımızdadır.

Aziz arkadaşlarım,

Size hulasa etmeye çalıştığım bu hava içersinde Ulusal Ekonomi ve Arttırma haftamızı açıyorum.

Kemalist rejimin büyük Türk milletine temin ettiği nimetleri koruma ve gözetmek hususunda azmini bildiğiniz Cumhurreisimiz, Milli Şef İnönü'nü, huzurunuzda hürmetle selamlamayı bir vazife bilirim.

Büyük Türk milletinin faziletli hareketlerine, rejimin öz milli rejimimiz olduğuna ve bu milleti en yüksek seviyeye ulaştırdığına ve Ulusal Ekonomi ve Arttırma hareketinin memleketimize faydalarına güvenimi tekrarlayarak sözüme nihayet veriyorum. Hepinizi tazimle selamlarım.

İktisat Vekili Şakir Kesebir'in 12.12.1938 Günü Artırma ve Yerlimalı Kullanma Haftası Açış Konuşması'ndan:

“...Birinci Beş Senelik Sanayi Programı malumunuzdur. Bu programı bitirmeden, geçen sene (1937) üç senelik ikinci bir maden programı ve müteakiben bu ikinci maden programını da ihata etmek (çerçevesine almak) üzere bu sene ‘4 Yıllık 3 üncü bir Plan’ kabul ve ilan edildi.

“Şimdi, bir taraftan Birinci Beş Senelik Program’ın ikmaline çalışılmakta, diğer taraftan yeni 4 Senelik Plan’ın tatbikine başlanılmış bulunmaktadır.

“Birinci Beş Senelik Program’ın tam tahakkuku 107 milyon liraya mal olabilecektir.

“Yeni 4 Senelik Plan, başlıca modern ve lüzumlu bazı sanayi istihsalatımızın arttırılmasını, iktisadi istiklalimizi ve milli müdafaamızı koruyacak yeni sanayi müesseseleri tesisini, limanlar ve büyük elektrik santralleri inşaasını, deniz ticaret filomuzun ve tersanemizin yapılmasını istihdaf etmektedir.

“Yeni Plan’ın tatbiki ile bugünkü maden istihsalatımızın kıymeti de 300 milyon lirayı geçecektir...”